

A STUDY OF
BUDDHISTS' BEHAVIORS OF BELIEFS TOWARD THE PRINCIPLES ASTROLOGY
AND 4 FAITHS BY THE BUDDHISTS' INTERESTED IN ASTROLOGY

MISS NARUDEE WIWATPUREE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

การศึกษา
พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์
ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักศรัทธา ๔
A STUDY OF
BUDDHISTS' BEHAVIORS OF BELIEFS TOWARD THE PRINCIPLES ASTROLOGY
AND 4 FAITHS BY THE BUDDHISTS' INTERESTED IN ASTROLOGY

นางสาวณฤดี วิวัชฎี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๔

การศึกษา
พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลัก
โหราศาสตร์ และหลักศรัทธา ๔

นางสาวณฤดี วิวัชฎี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Thesis Title : The Study of Buddhists' Behaviors of Beliefs toward the Principles Astrology and 4 Faiths by the Buddhists' interested in Astrology.

Researcher : Miss. Narudee Wiwatpuree

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Pramaha Tawee Mahapanno(Lalong) Pali ,IX,B.A., M.A., M"Phil., Ph.D.(Delhi University),Assist.Prof.Dr. Ph.D. (Buddhist Studies).

: Lieut.Gen. Dr. Wera Wongsan B.Ed.(Hons.),B.A.(Law.), B.S.,B.A.,M.Ed.,M.A.,D.Ed.

Date of Graduation: 15 March 2012

ABSTRACT

This research is of 4 has objectives : 1) to study the behaviors processed by the Buddhists' interested in Astrology and Buddhism. 2) to study of behaviors processed by the Buddhists' who are interested in Astrology toward the Principles of the 4 Faiths in Buddhism , 3) to comparatively study the behaviors of Belief processed by the Buddhists' who are interested in Astrology toward the principles of the 4 faiths in Buddhism. Classified by sex,age,the level of education, the marital status and monthly income. 4) to study the viewpoint and the suggestion about the way of solving the problems faced by Buddhists' interested in Astrology.

From the research, it is found that of the Buddhists' interested in Astrology are of the numbers of 400 . The instruments used in the research are the questionnaire and the Rating Scale, the Frequency, percentage, the standard deviation, the t-test and F-test, the statistics used In considering the difference of the average of more than two variables. From the research, it is found that most of the exemplary groups 400 persons will select the way of practice according to the principles of Buddhism. The method most by used is the offering of Dama (gift) by 146 persons of Astrology which 125 persons,

people used are the requested from the sacred thing. Most of them of the numbers of 125 persons consult the Astrologers about the occupation works. Most of the Buddhists' who are interested in Buddhism used the methods of solving the problem according to Buddhists' principles at the pricentag of 28.75.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ขอบได้โดยพระองค์เอง ทรงประกาศพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ทรงปรารถนาให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้พ้นจากทุกข์ ด้วยน้ำพระทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วย เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ของครูบาอาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัยทุกท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาอย่างยิ่งของท่านพระสุธีธรรมาวุธ ฌ.ดร.(เทียบ สิริญาโณ,มาลัย) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ พระมหาทวี มหาปัญญา, ฌ.ดร. พล.ท. ดร.วีระ วงศ์สรรค์ ดร. ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์ ดร.ประมุข สารพันธ์ ดร.เรงชัย หมื่นชนะ ดร.แสวง นิลนามะ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำและแนวทางในการทำวิจัย ร.ศ ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ที่ปรึกษาอธิการบดี ที่กรุณาช่วยแก้ไขบทความย่อ ภาษาอังกฤษให้ถูกต้องเหมาะสม พร้อมทั้งพระปริยัตวโรปกรณ์,ดร.,ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์ คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้เสียสละเวลา ตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุง ข้อบกพร่องพร้อมให้คำแนะนำปรึกษา เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมถึงคณาจารย์และบุคลากรประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน

กราบขอบพระคุณอย่างสูง คุณพ่อแสวง คุณแม่ชลอ ครูทศัฎฐา (เสียชีวิตแล้ว) ที่สร้างและวางพื้นฐานชีวิตของผู้วิจัย ให้รู้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ทั้งทางโลก และทางธรรม

ขอขอบพระคุณกัลยาณมิตร คุณชยุต เทวาวิชชารัตน์ คุณพรไพลิน สมประสงค์ คุณจรรุภา จันทะดี และอีกหลายท่านที่เป็นกัลยาณมิตรของผู้วิจัย พร้อมทั้ง ด.ญ.วัลลภา สารินทร์ ผู้เป็นกำลังใจอย่างยิ่ง

ผลานิสงส์ได้อันเกิดจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยของอุทิศ คุณความดีและประโยชน์ใดๆ ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ ขอนอบน้อมบูชาแด่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คุณบิดา-มารดา ครูบาอาจารย์ ทุกท่าน ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ตลอดถึงผู้มีอุปการคุณทุกๆ ท่านตั้งแต่เยาว์วัยทั้งในอดีต และปัจจุบัน พร้อมทั้งเจ้ากรรมนายเวร หรือผู้วิชัยมิได้เอ่ยนามถึง รวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังคงเวียนว่ายในวัฏฏะ และขอถึงผู้วิจัยเอง เพื่อเป็นพละปัจจัย เป็นอุปนิสัย ตามส่ง ในชาตินี้และชาติหน้า เพื่อดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา

นางสาวณฤดี วิวัชรุณี

๗ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญภาพ/ตาราง	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย	๖
๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม	๘
๒.๑.๑ ความหมายของพฤติกรรม	๙
๒.๑.๒ องค์ประกอบของพฤติกรรม	๑๓
๒.๑.๓ รูปแบบของพฤติกรรม	๑๔
๒.๑.๔ ที่มาของพฤติกรรม	๑๕
๒.๑.๕ ระดับของพฤติกรรม	๒๑
๒.๑.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมในพระพุทธศาสนา	๒๕
๒.๑.๗ บ่อเกิดของพฤติกรรมทางพระพุทธศาสนา	๒๖
๒.๑.๘ ประเภทของพฤติกรรมในพระพุทธศาสนา	๒๘
๒.๑.๙ ระดับของพฤติกรรมทางพระพุทธศาสนา	๓๑
๒.๑.๑๐ เป้าหมายของการแสดงพฤติกรรมในพระพุทธศาสนา	๓๔

๒.๑.๑๑ ประเภทของพฤติกรรมของมนุษย์โดยทั่วไป	๓๕
๒.๑.๑๒ ปัจจัยที่ทำให้เกิดพฤติกรรมทางจริยธรรม	๓๖
๒.๑.๑๓ แหล่งกำเนิดพฤติกรรมทางจริยธรรม	๓๗
๒.๑.๑๔ การขัดเกลาทางสังคม	๓๘
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโหราศาสตร์	
๒.๒.๑ ความหมายของโหราศาสตร์	๔๑
๒.๒.๒ ความเป็นมาของโหราศาสตร์	๔๒
๒.๒.๓ ความเชื่อในโหราศาสตร์	๔๓
๒.๒.๔ ความสัมพันธ์ของโหราศาสตร์กับศาสตร์อื่นๆ	๔๕
๒.๒.๕ ประโยชน์ของโหราศาสตร์	๔๗
๒.๒.๖ โหราศาสตร์ต่อวิถีชีวิตคนไทย	๔๙
๒.๒.๗ แนวคิดเรื่องโหราศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์	๕๐
๒.๒.๘ ทฤษฎีโหราศาสตร์	๕๑
๒.๒.๙ ประเภทและสาขาของโหราศาสตร์	๕๔
๒.๒.๑๐ ความคิดเห็นของนักวิชาการเกี่ยวกับโหราศาสตร์	๖๑
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศรัทธา ๔	
๒.๓.๑ ความหมายของศรัทธา ๔	๖๓
๒.๓.๒ องค์ประกอบของศรัทธา ๔	๖๘
๑) กัมมัสัทธา	๖๙
๒) วิปากัสัทธา	๗๐
๓) กัมมัตสสกาตัสัทธา	๗๒
๔) ตถาคตโพธิัสัทธา	๗๓
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมความเชื่อ	๗๕
๒.๔.๑ ความหมายของความเชื่อ	๗๕
๒.๔.๒ ความเป็นมาของพฤติกรรมความเชื่อ	๗๖
๒.๔.๓ ระบบพฤติกรรมความเชื่อ	๗๘
๒.๔.๔ ประโยชน์ของพฤติกรรมความเชื่อ	๗๙
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๐

บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๑
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๒
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๓

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์	๘๖
ตอนที่ ๒ พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธศาสนา	๘๙
ตอนที่ ๓ พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา	๘๙
ตอนที่ ๔ เปรียบเทียบระดับพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา	๙๒
ตอนที่ ๕ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับของชาวพุทธที่ สนใจโหราศาสตร์	๙๕

บทที่ ๕ สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	
๕.๑.๑ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่	๑๒๐
๕.๑.๒ พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่ปฏิบัติต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักพระพุทธศาสนา	๑๒๐
๕.๑.๓ พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อ หลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา	๑๒๒
๕.๑.๔ ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธ ที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔	๑๒๒
๕.๑.๕ ผลของความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับ การแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์	๑๒๖

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	
๕.๒.๑. พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธรูปศาสนา	๑๒๗
๕.๒.๒. ความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาของชาวพุทธ ที่สนใจโหราศาสตร์	๑๒๘
๕.๒.๓. เปรียบเทียบระดับพฤติกรรมที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ กับหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาของชาวพุทธ ที่สนใจโหราศาสตร์	๑๒๙
๕.๒.๔. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหา ของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์	๑๓๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ	๑๓๑
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งต่อไป	๑๓๒
บรรณานุกรม	๑๓๓
ภาคผนวก : ก. รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ	๑๓๙
ข. หนังสือราชการที่เกี่ยวข้อง	๑๔๑
ค. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๔๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๔

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑. แผนภาพแสดงผลกระทบของดวงดาวต่อชีวิตมนุษย์	๕๕
๒. กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๓

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ จำนวนร้อยละข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามเพศ	๘๖
๔.๒ จำนวนร้อยละข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามอายุ	๘๖
๔.๓ จำนวนร้อยละข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามระดับการศึกษา	๘๙
๔.๔ จำนวนร้อยละข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามอาชีพ	๘๗
๔.๕ จำนวนร้อยละข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามสถานภาพสมรส	๘๘
๔.๖ จำนวนร้อยละข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน	๘๘
๔.๗ จำนวนร้อยละพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลัก โหราศาสตร์จำแนกตามหลักการใช้แก้ปัญหาวัดทั่วไป	๘๙
๔.๘ จำนวนร้อยละพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลัก โหราศาสตร์ จำแนกตามโดยรวมหลักพระพุทธศาสนาที่เลือกใช้	๙๐
๔.๙ จำนวนร้อยละพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ต่อหลัก โหราศาสตร์ จำแนกตามเมื่อมีปัญหาคำที่ใช้ปรึกษาโหราจารย์/หมอดู	๙๐
๔.๑๐ จำนวนร้อยละพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อหลัก พระพุทธศาสนาจำแนกตามหลักพระพุทธศาสนาใช้ในการปัญหา ที่มักปรึกษา	๙๑
๔.๑๑ จำนวนร้อยละพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อหลัก พระพุทธศาสนาจำแนกตามวิธีการแก้ปัญหาคตามหลักพระพุทธศาสนา	๙๒
๔.๑๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนาโดยรวม	๙๓
๔.๑๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัตถา : เชื้อกรรม	๙๓
๔.๑๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากัตถา : เชื้อผลของกรรม	๙๔

- ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔
ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัธกตสัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง ๙๔
- ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ใน
พระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
นั้นเป็นจริง ๙๕
- ๔.๑๗ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์
ต่อศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ ๙๖
- ๔.๑๘ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์
ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามอายุ ๙๗
- ๔.๑๙ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔
ในพระพุทธศาสนา โดยรวม จำแนกตามอายุ ๙๘
- ๔.๒๐ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา
ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมสัทธา : เชื่อกรรม จำแนกตามอายุ ๙๘
- ๔.๒๑ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา
ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากสัทธา : เชื่อผลของกรรม จำแนกตามอายุ ๙๙
- ๔.๒๒ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา
ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัสกตาสัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตน
จำแนกตามอายุ ๑๐๐
- ๔.๒๓ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อตาม
หลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของ
พระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง จำแนกตามอายุ ๑๐๐
- ๔.๒๔ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อ
หลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามระดับการศ ๑๐๑
- ๔.๒๕ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อที่มีต่อหลักศรัทธา ๔
ในพระพุทธศาสนา โดยรวม จำแนกตามระดับการศึกษา ๑๐๒
- ๔.๒๖ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อ
ต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากสัทธา : เชื่อผลของกรรม
จำแนกตามระดับการศึกษา ๑๐๓

- ๔.๒๗ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏกตสัทธา :
 สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง จำแนกตามระดับการศึกษา ๑๐๓
- ๔.๒๘ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา :
 การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นั้นเป็นจริง จำแนกตามระดับการศึกษา ๑๐๔
- ๔.๒๙ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม จำแนกตามอาชีพ ๑๐๕
- ๔.๓๐ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม จำแนกตามอาชีพ ๑๐๖
- ๔.๓๑ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากสัทธา : เชื้อผลของกรรม
 จำแนกตามอาชีพ ๑๐๗
- ๔.๓๒ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามสถานภาพสมรส ๑๐๘
- ๔.๓๓ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๑๐๙
- ๔.๓๔ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏกตสัทธา : เชื้อกรรม
 จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๑๑๐
- ๔.๓๕ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากสัทธา : เชื้อผลของกรรม
 จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๑๑๑
- ๔.๓๖ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏกตสัทธา : สัตว์มีกรรม
 เป็นของตน จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๑๑๒
- ๔.๓๗ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา :
 การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นั้นเป็นจริง จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๑๑๓

- ๔.๓๘ จำนวนและร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหา
ของชาวพุทธ ด้านคุ้มครอง ๑๑๔
- ๔.๓๙ จำนวนและร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหา
ของชาวพุทธ ด้านการทำธุรกิจ ๑๑๕
- ๔.๔๐ จำนวนและร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหา
ของชาวพุทธ ด้านการเงิน ๑๑๖
- ๔.๔๑ จำนวนและร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหา
ของชาวพุทธ ด้านการงาน ๑๑๖
- ๔.๔๒ จำนวนและร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหา
ของชาวพุทธ ด้านความเจ็บป่วย/ตาย ๑๑๗
- ๔.๔๓ จำนวนและร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหา
ของชาวพุทธ ด้านการทำบุญต่ออายุ ๑๑๘
- ๔.๔๔ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ตามวิธี LSD's Method ของระดับ
ความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธานุศาสนนา โดยรวม จำแนกตาม
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๑๓๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย อ้างอิงจาก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นหลัก

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า เช่น ขุ. สุ. (บาลี) ๒๕/๑๔๒/๓๖๑ หมายถึง ขุททกนิกาย สุตตนิपाต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อ ๑๔๒ หน้า ๓๖๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า เช่น ม.ม.(ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕ หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสกั พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓ ข้อ ๕๗ หน้า ๕๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อรรถกถาภาษาไทย จะแจ้งเล่ม หน้า เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๔. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวคคัลฐสูตถา

ปกรณ์วิเสส อ้างอิงปกรณ์วิเสสภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์ แล้วตามด้วย ข้อ/หน้า ตัวอย่าง วิสุทธิต.(ไทย) ๑/๑๐ หมายถึง วิสุทธิมคฺคปกรณ์ เล่มที่ ๑ หน้า ๑๐

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสกั	(ภาษาไทย)
ม. อุ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย อุปริปัดถาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกา ย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อจ.เอกก.	(ไทย)	=	อังคตตรนิกาย เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อจ. ติก.	(ไทย)	=	อังคตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)

อจ. ปญจก. (ไทย)	=	อังคตตรนิกาย ปัญจนิปาต	(ภาษาไทย)
อจ. ฌก. (ไทย)	=	อังคตตรนิกาย ฌกนิปาต	(ภาษาไทย)
อจ. สตตก. (ไทย)	=	อังคตตรนิกาย สตตกนิปาต	(ภาษาไทย)
ช. ช. (ไทย)	=	ชุตทกนิกาย ชุตทกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ช. อิติ. (ไทย)	=	ชุตทกนิกาย อิติวุตตก	(ภาษาไทย)
ช. สุ. (บาลี)	=	ชุตทกนิกาย สุตตนิปาต	(ภาษาบาลี)
ช. ชา. (ไทย)	=	ชุตทกนิกาย ชาตก	(ภาษาไทย)
ช. มหา. (ไทย)	=	ชุตทกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ช. มหา. (บาลี)	=	ชุตทกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------------	---	---------------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวัคคัฏฐกถา	(ภาษาไทย)
---------------	---	--	-----------

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ. (ไทย)	=	วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)
-----------------	---	-------------------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากภาวะเศรษฐกิจและการเมืองที่ซบเซามาเป็นเวลานาน ส่งผลให้คนจำนวนมากต้องเผชิญกับสภาพบีบคั้นทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพของจิตใจ บางคนที่เคยประสบความสำเร็จในชีวิต และมีหน้าที่การเงินที่มั่นคง กลับต้องตกงานหรือถูกลดเงินเดือน หรือบางคนก็ประกอบธุรกิจของตัวเองซึ่งกำลังเจริญเติบโต แต่ต้องกลับประสบปัญหา จึงทำให้บุคคลเหล่านี้พยายามที่จะหาที่พึ่ง และทางออกที่ดีที่สุดให้กับชีวิต และจิตใจของตนเอง โดยบางส่วนเลือกที่จะไปพึ่งการพยากรณ์ของโหราจารย์หรือหมอดู ความนิยมในการไปใช้บริการหมอดูของคนไทยนั้น ดูเหมือนว่าจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจาก หมอดูสามารถทำนายทายทักถึงเรื่องในอนาคต พร้อมทั้งช่วยหาทางออกให้กับปัญหาต่างๆ จึงทำให้ผู้ใช้บริการหมอดูส่วนใหญ่ มีความรู้สึกคลายกังวลกับปัญหาต่างๆ และมีความสบายใจมากขึ้น

พิไลรัตน์ รุจิวงษ์กุล พบว่า ผู้ที่ใช้บริการตรวจดวงชะตาราศีจากโหราจารย์ หรือหมอดู เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ฐานะทางเศรษฐกิจระดับปานกลาง การศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด เรื่องที่นิยมถามกันมากมี ๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ความรัก รวมถึงปัญหาครอบครัว เรื่องการงาน เรื่องการศึกษา และเรื่องการเงิน แม้ว่าจะหมอดูจะทำนายเรื่องต่าง ๆ แต่ยังรักษาจริยธรรมซึ่งบูรพาจารย์ทางโหราศาสตร์ได้ถ่ายทอดไว้ คือ “ห้ามทายสมพงษ์ผัวเมีย เรื่องชั่วดี ทายชีวิตวิบัติติดพันชา ทายโทษทารก ทาริกา เรียนรู้โหร ครูห้ามทำนาย” (หลักทั้ง ๓ ประการข้างต้น ได้แก่ ๑.ห้ามทำนายเรื่องสามีภรรยาว่าเป็นเนื้อคู่กันหรือไม่ ๒.ห้ามทำนายเรื่องความเป็นความตาย และ ๓.ห้ามทำนายเรื่องบุตรธิดาพึงได้หรือไม่) พระพุทธศาสนามีทัศนะอย่างไรบ้าง ต่อความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

เป็นเรื่องที่ชาวพุทธควรศึกษาเพื่อเพิ่มสติปัญญาบารมีของตนเอง และจะได้กำหนดทำที่ถูกต้องต่อโหราศาสตร์อีกด้วย^๑

ปัจจุบันคนไทยมีการดำเนินชีวิต ไปตามความเชื่อที่นับถือต่างๆ มากกว่าการใช้สติปัญญา ซึ่งมีแนวโน้มทวีจำนวนมากขึ้นตามลำดับๆ ทุกปัญหาเต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน และเงื่อนไขหลากหลาย ซึ่งปัญหาเหล่านั้นเกิดจากมนุษย์แต่ละคนในสังคม ซึ่งมีภูมิหลังความรู้สึกนึกคิดสติปัญญาไม่เท่ากัน เมื่อเผชิญกับปัญหาต่างๆ จึงสับสน แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ต้องมีการตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนั้น แม้ว่าความเชื่อจะดูไม่มีเหตุผล แต่การที่มีความเชื่อ จะช่วยเรื่องของการตัดสินใจทำให้เกิดความมั่นใจ และมั่นคงในการดำเนินชีวิตมากขึ้น แม้ว่าบางเรื่องจะไม่สามารถพิสูจน์ได้แน่นอนก็ตาม ถ้าหากมนุษย์เรามีความสงสัยไปทุกเรื่อง และไม่ยอมเชื่อจนกว่าจะพิสูจน์ได้ด้วยระเบียบการทางวิทยาศาสตร์แล้ว ชีวิตก็จะไม่สามารถจะดำเนินไปโดยราบรื่น จิตใจอยู่ในสภาพตึงเครียด เต็มไปด้วยความคิดกังวลต่างๆ ไม่สามารถตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้นได้ แต่ความเชื่อที่ไม่ใช้เหตุผลพิจารณาเลย ก็อาจเป็นความเชื่อที่เป็นไปในลักษณะงมงายได้^๒ จากพฤติกรรมของชาวพุทธในปัจจุบัน มีความเชื่อทางโหราศาสตร์ว่ามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของโชคละชะตา ทำให้การไปพบโหราจารย์ของคนกลุ่มนี้เป็นไปเพื่อต้องการหาที่ปรึกษา ต้องการคนที่คอยให้กำลังใจ หรือแม้กระทั่งเตรียมตัวพร้อมรับกับเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต ก็จะมีความแตกต่างออกไปตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว รายได้^๓

หากมองในแง่จิตวิทยาแล้วโหราจารย์ จะมีอิทธิพลทางด้านจิตใจของผู้รับฟังเป็นอย่างมาก มองว่าเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำวิธีการแก้ไขปัญหา/การดำเนินชีวิตของตนเอง มากกว่าจะเชื่อเรื่องการทำกรรมของตนเอง บางคนดูดวงแล้วกลับรู้สึกสบายใจมากขึ้น อย่างไรก็ตามการดูดวงตามหลักโหราศาสตร์แม้จะไม่ใช่ทางที่จะนำไปสู่การพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง แม้พุทธศาสนาจะไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อทางโหราศาสตร์ แต่ก็ไม่ได้สนับสนุน แต่จะมีสักกี่คนที่สอนให้คนได้รู้จักหลักของศรัทธา ๔ พุทธศาสนา จึงมีหลักคำสอนที่สอนให้

^๑ พิไลรัตน์ รุจิฉนิษฐ์กุล, “การศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้มารับบริการจากหมอดู: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้มารับบริการจากหมอดูของสมาคมโหราแห่งประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (๒๕๒๔), หน้า ๕๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

เชื่อในการกระทำ เชื่อผลของการกระทำ (กรรมลิขิต) เชื่อความเพียรพยายามของตนเอง จะดีหรือชั่วอยู่ที่ผลการกระทำของตน ไม่ใช่โหราศาสตร์เป็นผู้กำหนด โหราศาสตร์และโหราจารย์ไม่มีอำนาจเหนือไปกว่าการกระทำของบุคคล สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ทุกอย่างเกิดด้วยเหตุ และปัจจัย เราทำดีย่อมได้รับผล คือ ความสุข ทำชั่วก็ต้องได้รับผล คือ ความทุกข์อย่างแน่นอน^๕

ปัจจุบันอาชีพโหราศาสตร์ได้รับการยอมรับมากขึ้น มีบทบาทตามสื่อต่างๆ อย่างเห็นได้ชัด นักพยากรณ์ที่มีชื่อเสียงดูจะเป็นคนพูดเสียงดัง พูดแล้วมีคนเชื่อถือมาก แม้คนที่ไม่เชื่อในเรื่องนี้ ยังไม่กล้าที่จะทำอะไรสวนทางกับคำตักเตือนถ้าไม่จำเป็น แม้คำพยากรณ์จะไม่ประกอบด้วยเหตุผลเลยก็ตาม การพยากรณ์ทายทักไม่ได้รับความนิยมนเฉพาะสมัยนี้เท่านั้น อาจกล่าวได้ว่า ศาสตร์แห่งการพยากรณ์นั้นมีมาพร้อมกับมนุษย์ เมื่อมนุษย์สงสัยในสิ่งใด ย่อมจะหาคำตอบในสิ่งนั้น อาจจะใช้วิธีคาดคะเน คาดเดา เทียบเคียง เป็นเบื้องต้น จนสะสมมากเข้าได้เป็นองค์ความรู้ขึ้นมา

ผู้วิจัยมีความหวังว่า จะมีส่วนดึงโหราศาสตร์ให้ออกมาสู่ที่แจ้ง ให้คนธรรมดาทั่วไปมีความเข้าใจโหราศาสตร์อย่างถูกต้อง ไม่เชื่อถือกันอย่างมงาย ความไม่เข้าใจกลไกการทำงานหรือหลักการของโหราศาสตร์ ทำให้บุคคลมีความเชื่อถือโหราศาสตร์อย่างผิดเพี้ยน ไม่มีความมั่นใจในการดำรงชีวิตด้วยตนเอง ในทางตรงข้าม การที่เข้าใจว่าโหราศาสตร์เป็นศาสตร์เหลวไหลไร้สาระ ก็ทำให้มองข้ามประโยชน์ที่พึงได้จากศาสตร์โบราณนี้ไป ความเชื่อที่บุคคลมีต่อโหราศาสตร์ ย่อมมาจากความเชื่อเชิงอภิปรายญา ที่มีต่อโลกของบุคคลนั้น ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ไม่ว่าจะรู้จักอภิปรายญา หรือไม่ก็ตาม การที่บุคคลมีความเชื่อว่า ชีวิตของเราถูกกำหนดมาแล้ว ในขณะที่บุคคลที่เชื่อว่าเราเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ ย่อมมีมุมมองต่อคำพยากรณ์ที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยแบ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์เป็น ๓ ฝ่าย คือฝ่ายผู้พยากรณ์ หรือที่เรียกว่า “โหราจารย์” หรือ “หมอดู” ฝ่ายผู้รับการพยากรณ์ และบุคคลทั่วไปในสังคมที่มีโหราศาสตร์เป็นบริบท ซึ่งบทบาทการใช้โหราศาสตร์ และความเข้าใจของแต่ละฝ่ายนั้นต่างกัน ขึ้นอยู่กับทัศนคติของบุคคลต่อการพยากรณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ดังนั้น ประเด็นสำคัญที่สุดของการทำวิจัย คือ มุ่งเน้นที่จะแสวงหาคำตอบในเรื่องศึกษาพฤติกรรมด้านความเชื่อของชาวพุทธต่อหลักโหราศาสตร์ที่ในกรุงเทพมหานคร ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน เราจะเชื่อถือโหราศาสตร์ได้เพียงไร พระพุทธองค์ตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างไร

^๕ ยอดธง ทับทิวไม้, โหราศาสตร์ เศรษฐกิจและการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดลินิวส์, ๒๕๓๗), หน้า ๔๐.

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักศรัทธา ๔ ไว้อย่างไร แล้วเราจะใช้โหราศาสตร์กับศรัทธา ๔ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างไร เพราะอย่างไรเสียแล้วอิทธิพลของโหราศาสตร์ ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน มีมากมาย จนยากที่จะปฏิเสธไม่เกี่ยวข้องด้วยได้ ในฐานะที่เราได้ศึกษาพุทธศาสนาคอร์ จะชี้แนะแนวทางควรวางท่าทีให้ถูกต้อง ทั้งที่ความจริงตามหลักพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักคำสอนเรื่องโชค และดวงแม้แต่น้อย สิ่งที่เกิดขึ้นนั้น เกิดเพราะกรรม ที่เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อที่เรียกว่า ศรัทธา ๔ ในทางพระพุทธศาสนาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างๆ ในชีวิต อยู่ในหลักคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวันนั้น ทำให้การดำเนินชีวิตคนแต่ละคน มีจุดหักเหได้ทุกเสี้ยววินาที ทุกอิริยาบถ และการกระทำ สามารถเปลี่ยนวิถีแห่งชะตาชีวิตได้ตลอดเวลา เป็นไปตามวิถีชีวิต ที่ถูกกฎแห่งกรรมกำหนดไว้แล้ว ขึ้นอยู่กับกรรมของแต่ละคน และปัจจัยเหตุการณ์ที่นำไปสู่สิ่งเร้าอย่างเวลา (ในจิต) เป็นตัวกำหนด เพราะฉะนั้น ถ้าตามหลัก (แก่น) ของพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นว่า กรรมต่างหากที่เป็นสิ่งกำหนดวิถีทางชีวิตของคนเราแทบทั้งสิ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์และพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

๑.๒.๔ เพื่อศึกษาข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์เรื่องพฤติกรรมที่มีต่อหลักโหราศาสตร์หลักพระพุทธศาสนา และความเชื่อที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา

๑.๓.๒ ขอบเขตของประชากร

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เข้ามาศูนย์พยากรณ์นานาชาติ วัดราชนัดดา กรุงเทพมหานคร

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น คือ สถานภาพส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ใน ๓ ด้าน คือ

๑. พฤติกรรมความเชื่อที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธศาสนา
๒. พฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ใน พระพุทธศาสนา
๓. ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเรื่องนี้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ ถึงวันที่ ๓๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๔

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์มีความสนใจต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด

๑.๔.๒ พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธานุอยู่ระดับใด

๑.๔.๓ เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธานุอยู่ตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกันอย่างไร

๑.๔.๔ ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักโหราศาสตร์ และหลักพระพุทธานุอยู่อย่างไร

๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย

๑.๕.๑ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี เพศ ต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาแตกต่างกัน

๑.๕.๒ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี อายุ ต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาแตกต่างกัน

๑.๕.๓ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี ระดับการศึกษา ต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาแตกต่างกัน

๑.๕.๔ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี อาชีพ ต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาแตกต่างกัน

๑.๕.๕ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี สถานภาพสมรส ต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาแตกต่างกัน

๑.๕.๖ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาแตกต่างกัน

๑.๖ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ พฤติกรรม หมายถึง การกระทำ หรืออาการที่แสดงออกของบุคคล (Action) ทั้งนี้รวมถึงการงดเว้นการกระทำด้วย (Inaction) ซึ่งสิ่งมีชีวิตและบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้จากกรกระทำกิจกรรมเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งทางดีและทางไม่ดี อันเป็นผลมาจากการตอบสนองความรู้สึกที่มีต่อสิ่งเร้า

๑.๖.๒ ความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจ ไว้วางใจ ที่บุคคลเห็นด้วยคล้อยตามและปฏิบัติตามโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าคนอื่นจะเชื่อหรือไม่ จะพิสูจน์ได้หรือไม่ เพื่อเป็นที่พึงพอใจในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

๑.๖.๓ พฤติกรรมความเชื่อ หมายถึง การกระทำ หรืออาการแสดงออกรวมถึงการงดเว้นการกระทำของบุคคลที่มีความมั่นใจ ไว้วางใจ โดยไม่คำนึงว่าจะพิสูจน์ได้ หรือไม่เพื่อเป็นที่พึงพอใจ

๑.๖.๔ ศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญา บุคคลที่มีความเชื่อใช้หลักศรัทธา ๔ ช่วยสนับสนุนเฉพาะบุคคล ประกอบด้วย กัมมสัทธา : เชื่อกรรม วิปากสัทธา : เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตาสัทธา : เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ตถาคตโพธิสัทธา : เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๑.๖.๕ หลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผ่านการพิจารณาโดยใช้ปัญญา ประกอบด้วยเหตุผล

๑.๖.๖ ชาวพุทธผู้ที่สนใจโหราศาสตร์ หมายถึง ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ และเข้ารับการพยากรณ์ ที่ศูนย์พยากรณ์นานาชาติ วัดราชนันทดา กรุงเทพมหานคร

๑.๖.๗ โหราศาสตร์ หมายถึง การทำนายล่วงหน้า หรือการคาดการณ์ล่วงหน้า โดยอาศัยดาราศาสตร์ ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า (Astrology) ซึ่งหมายถึง วิชาพยากรณ์ ที่อาศัยอิทธิพลของดวงดาวต่อชีวิตมนุษย์

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา

๑.๗.๓ ทำให้ทราบความแตกต่างของพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

๑.๗.๔ ทำให้ทราบข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

๑.๗.๕ ผลการวิจัยที่ได้ผู้บริหาร หรือผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปเป็นแนวทางในการประชาสัมพันธ์ให้ชาวพุทธผู้สนใจโหราศาสตร์มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม

พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาเนื่องมาจากอิทธิพลของจริยธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะทางจิตใจของมนุษย์ เพราะจิตเป็นแกนกลางของจริยธรรม หากจิตมนุษย์ได้รับการพัฒนาด้านจริยธรรม คุณธรรมให้ดีขึ้นแล้ว การกระทำของมนุษย์ก็จะแสดงออกมาในส่วนที่ดีงาม ส่วนที่ควรคำนึงถึงในการที่จะทำนายพฤติกรรมมนุษย์ ว่ามีปัจจัยพื้นฐานมาจากจริยธรรมหรือไม่นั้น ก็คือลักษณะสถานการณ์ของผู้กระทำดีหรือทำชั่วในขณะนั้น เชื้อต่อการทำความดีหรือความช่วยเหลืออย่างไรหรือไม่ เพราะมีรายงานการวิจัยกล่าวสรุปไว้ว่า “พฤติกรรมการทำ ดีทำชั่วของคนไทย ขึ้นอยู่กับลักษณะของสถานการณ์เป็นส่วนใหญ่ คนจะโกงมาก ถ้าอยู่ในสถานการณ์ยั่วใจมาก และไม่มีตัวแบบที่ทำความดี ส่วนวัยรุ่นตอนปลาย และผู้ใหญ่ตอนต้นของไทยที่ศึกษาพบ ส่วนใหญ่มีลักษณะทางจิตใจ ที่จะมีพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ได้มาก”^๕

กล่าวโดยทั่วไปพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งภายนอก และพฤติกรรมภายใน จะมีความสัมพันธ์กัน โดยพฤติกรรมภายในจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอกเสียเป็นส่วนใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งส่วนที่เป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจก็ตาม ล้วนมีแรงจูงใจมาจากจิต ซึ่งเป็นพฤติกรรมภายใน โดยหลักการนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปทั้งนักปรัชญาตะวันตก และ“พระพุทธศาสนา นักปรัชญาตะวันตก กลุ่มจิตนิยม(Ideism) มีเพลโต (Plato, 427–347 B.C.) เป็นต้น ถือว่าจิตเป็นผู้ใช้ร่างกายให้ดำเนินไปตามเจตจำนงของมัน ร่างกายเป็นสิ่งที่ถูกใช้ จิตเป็นผู้ใช้ ร่างกายอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของจิต การกระทำพฤติกรรมรวมทั้งนิสัยใจคอของมนุษย์ จะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่จิตจะสั่ง หรือบันดาลให้เป็นไป”^๖

^๕ กรมสุขภาพจิต, รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการ, กระทรวงสาธารณสุข, กรมสุขภาพจิต, ๒๕๔๙, หน้า ๑๐๒.

^๖ สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรณีนี, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรวิพัฒน์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๘.

จะเห็นได้ว่าจิตกับร่างกาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชีวิต มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด “ร่างกายมีธรรมชาติไม่รู้อารมณ์ ส่วนจิตมีธรรมชาติรับรู้อารมณ์ ทั้งร่างกาย และจิตใจต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน มีผลเสมอกันตามเหตุปัจจัย”^๗

ดังนั้น พฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์เราแสดงออกมา ทั้งที่เป็นพฤติกรรมในทางบวกทั้งในทางลบ ย่อมเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกเวลา และทุกสถานการณ์ และถือว่าเป็นธรรมชาติของการแสดงออกทางกาย ทางวาจาโดยมีจิตเป็นผู้คอยกำกับให้พฤติกรรมเหล่านั้นเป็นไปในทางที่จิตปรารถนา เมื่อมนุษย์มีองค์ประกอบคือ ร่างกาย และจิตใจ ย่อมมีการกระทำ การแสดงออก การเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลงอิริยาบถ และอาการเหล่านั้นถือว่าเป็นธรรมชาติพฤติกรรมของมนุษย์

๒.๑.๑ ความหมายของพฤติกรรม

มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “พฤติกรรม” ไว้ดังนี้

มีด (Mead) และเฮอริเบิร์ต (Herbert) กล่าวว่า “พฤติกรรม หมายถึง อากัปกริยา (Gesture) อากัปกริยาดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญที่มีผลต่อการกระทำ (Mead) ได้แบ่งอากัปกริยาออกเป็น ๒ ประเภท คือ อากัปกริยาที่ไม่มีนัยสำคัญ (Non Significant Gesture) (ที่ไม่รู้สึกตัว) เป็นการตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างทันทีซึ่งพบได้ในสัตว์ส่วนอากัปกริยาที่มีนัยสำคัญ (ที่รู้สึกตัว) เป็นลักษณะของการติดต่อสื่อสารส่วนใหญ่ของมนุษย์การเกิดอากัปกริยาขึ้นอยู่กับการตั้งตัวของปัจเจกบุคคล ในการตอบสนองต่อสิ่งที่ถูกกระตุ้นจากบุคคลอื่นซึ่งมีพื้นฐานมาจาก สัญลักษณ์ทางภาษา”^๘

สร้อยตระกูล (ติวานนท์) อรรถมานะ อธิบายความหมาย “พฤติกรรม (behavior) นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็น การกระทำ หรืออาการที่แสดงออกของบุคคล (Action) ทั้งนี้รวมถึงการงดเว้นการกระทำด้วย (Inaction) นอกจากนั้นการตัดสินใจที่รู้สึกได้ของบุคคล กลุ่มหรือองค์การ หรือการกระทำที่ซ่อนเร้นแต่พร้อมที่จะแสดงออก อาทิ การมีความคิดริเริ่ม ก็นับเป็นการกระทำเช่นกัน ดังนั้น คำว่า “พฤติกรรม” จึงรวมถึงสิ่งที่บุคคล กลุ่มหรือองค์การประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เปิดเผย (Overt behavior) และยังรวมถึงพฤติกรรมที่ยังไม่แสดงออก หรือพฤติกรรมซ่อนเร้น (Covert behavior) ทั้งนี้รวมถึงกระบวนการภายในอื่นๆ ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก ทศนคติ เป็น

^๗ ดูรายละเอียดใน ศ.ดร.วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๖ - ๖๓.

^๘ Mead, George Herbert, **The Philosophy of Act**, Chicago: University of Chicago Press, 1979.

ต้น นอกจากนั้น ยังรวมถึงการงดเว้นการกระทำ หรือการไม่แสดงออกทั้งที่ตั้งใจ และไม่ตั้งใจอีกด้วย”^๙

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต กล่าวว่า “พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง สิ่งที่บุคคลกระทำ แสดงออกตอบสนอง หรือโต้ตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้ยิน อีกทั้งวัดได้ตรงกันด้วยเครื่องมือที่เป็นวัตถุวิสัย ไม่ว่าจะการแสดงออก หรือการตอบสนองนั้นจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกร่างกายก็ตาม เช่น การร้องไห้ การกิน การวิ่ง การขำ การอ่านหนังสือ การเต้นของชีพจร การเต้นของหัวใจ การกระตุกของกล้ามเนื้อ เป็นต้น”^{๑๐}

ประธาน – ทิววรรณ หอมพูล ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “พฤติกรรม” ไว้ดังนี้ คือ

๑. หมายถึง การกระทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสิ่งมีชีวิต และบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็น ได้จากการกระทำกิจกรรมเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งทางดีและทางไม่ดี เช่น การหัวเราะ การร้องไห้ เสียใจ การออกกำลังกาย เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นผลจากระบวนการทางจิตวิทยา ได้แก่ การสนใจ การเรียนรู้ การจำ การลืม และความรู้สึกนึกคิด เป็นต้น

๒. หมายถึง กระบวนการต่างๆ ของบุคคลที่ปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมของบุคคล เหล่านั้นออกมาในรูปของการกระทำ หรือการแสดงออกของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์ ใดอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ภายใต้กลไกของความรู้สึกนึกคิดของตนเอง มนุษย์ทุกคนจะมี กระบวนการของพฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทุกคนจะมีความต้องการ และมี สาเหตุสนใจเป็นของตนเองอยู่ตลอดเวลา และสามารถตัดสินใจที่จะกระทำการต่างๆ ด้วย ความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง สิ่งปรากฏออกมานั้นเป็นพฤติกรรมของมนุษย์”^{๑๑}

กันยา สุวรรณแสง ให้ความหมาย “พฤติกรรม คือ กิริยา อากาโร บทบาท ลีลา ท่าทางการประพฤติ ปฏิบัติ การกระทำที่แสดงออกให้ปรากฏสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่ง

^๙ สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์การทฤษฎีและการประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๐} สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, **การปรับพฤติกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

^{๑๑} ประธาน – ทิววรรณ หอมพูล, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร: พิเศษการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓-๗๔.

ใน ๕ ทวาร คือ โสตรสัมผัส จักขุสัมผัส ชิวหาสัมผัสฆานสัมผัส และทางผิวหนัง หรือมิฉะนั้นก็สามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือ”^{๑๒}

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย “พฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้า”^{๑๓}

พรรณราย ทรัพย์ะประภา ให้ความหมาย “พฤติกรรม (Behavior) คือ การกระทำใดๆก็ตามที่สามารถสังเกตได้โดยบุคคลอื่น หรือ โดยการใช้เครื่องมือ พฤติกรรมมิได้หมายความว่าเฉพาะแต่เพียงการแสดงออกทางด้านร่างกายภายนอกเท่านั้น ยังรวมไปถึงการกระทำหรือกิจกรรมภายในความรู้สึกของบุคคลด้วย”^{๑๔}

บุญเกื้อ วัชรเสถียร ให้ความหมาย “พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง การกระทำ หรือการแสดงออกของสัตว์เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือสิ่งที่มากระตุ้น (stimulus) ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นทันทีหรือเกิดขึ้นหลังจากที่ถูกกระตุ้นมาแล้วระยะหนึ่ง เช่น ลูกนกเมื่อได้ยินเสียงแม่ร้องเพลงจะจำเสียงเพลงของแม่ไว้ ต่อมาเมื่อลูกนกเติบโตถึงวัยที่จะร้องเพลง ลูกนกก็เรียนรู้ที่จะเทียบเสียงของตัวเองกับเสียงของแม่ที่เคยได้ยินและจดจำ ไว้ทำให้ลูกนกร้องเพลงของพวกเดียวกันได้”^{๑๕}

พรรณราย ทรัพย์ะประภา ได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับ พฤติกรรมของสัตว์มีมานานตั้งแต่สมัยที่มนุษย์ล่าสัตว์กินเป็นอาหาร การเรียนรู้พฤติกรรมของสัตว์ที่อยู่รอบๆ ตัวทำให้มนุษย์ล่าสัตว์กินเป็นอาหารได้แทนที่จะเป็นผู้ถูกล่าเสียเอง การที่บรรพบุรุษของเราสนใจศึกษาพฤติกรรมสัตว์ก็เพื่อเพิ่มโอกาสในการอยู่รอดของตัวเองหรือเพิ่มโอกาสในการอยู่รอด (Darwinian Fitness) มนุษย์ และสัตว์จะแสดงพฤติกรรมไปในทางที่ทำให้เกิดสมรรถภาพ (fitness) สูงสุดต่อตัวเอง เช่นในพฤติกรรมการกินอาหารสัตว์จะเลือกกินอาหารชนิดที่ทำให้พลังงานที่ได้รับจากการกินอาหารมากกว่าพลังงานที่ใช้ หรือใน

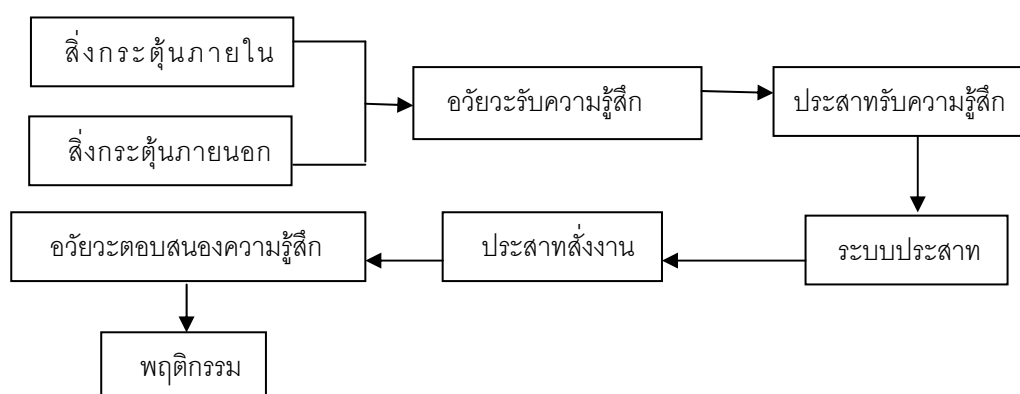
^{๑๒} กัญญา สุวรรณแสง, **จิตวิทยาทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒.

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๕๘๐.

^{๑๔} พรรณราย ทรัพย์ะประภา, **จิตวิทยาอุตสาหกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^{๑๕} บุญเกื้อ วัชรเสถียร, **เอกสารประกอบการสอน**, วิชา ๔๒๔ ๑๑๑ Principles of Biology, ๒๕๔๓.

พฤติกรรมกรรมการเลือกคู่ สัตว์จะเลือกคู่ผสมพันธุ์ที่ทำให้ลูกที่เกิดมามีความสมบูรณ์ที่สุด ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมได้แก่ ยีน (Gene) และสิ่งแวดล้อมดังแผนภาพที่ ๑^{๖๖}

แผนภาพที่ ๑ แสดงพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับการทำงานของระบบประสาท กล้ามเนื้อ และฮอร์โมน^{๖๗}

สงวน สิทธิลิขสิทธิ์และคณะ ให้ความหมาย “พฤติกรรม” ว่าหมายถึง การกระทำ หรือกิริยาที่ปรากฏออกมาทางร่างกาย ทางกล้ามเนื้อ ทางสมอง ทางอารมณ์ และทางความรู้สึกนึกคิด ซึ่งโดยปรกติมนุษย์และสัตว์ย่อมแสดงออกมาให้เป็นที่สังเกตเห็นได้ชัด และเห็นไม่ได้ชัด ซึ่งขึ้นอยู่กับการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่มากกระตุ้นเป็นสำคัญ”^{๖๘}

สรุปได้ว่า “พฤติกรรม” หมายถึง การกระทำ หรืออาการที่แสดงออกของบุคคล (Action) เมื่อมีสิ่งเร้าทั้งภายนอกและภายในทำให้แสดงออกมาทั้งนี้รวมถึงการงดเว้นการกระทำด้วย (Inaction) ซึ่งสิ่งมีชีวิต และบุคคลอื่นสามารถสังเกตเห็นได้จากการกระทำกิจกรรมเหล่านั้น ซึ่งมีทั้งทางดี และทางไม่ดี

^{๖๖} พรรณราย ทพยะประภา, จิตวิทยาอุตสาหกรรม, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๘} สงวน สิทธิลิขสิทธิ์และคณะ, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: ชัยศิริการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑.

๒.๑.๒ องค์ประกอบของพฤติกรรม

พฤติกรรมเป็นผลที่เกิดจากการทำปฏิกิริยาของมนุษย์หรืออินทรีย์(Organism) กับสิ่งแวดล้อม(Environment) พฤติกรรมของอินทรีย์ที่ได้จากการมีปฏิกิริยากับสิ่งแวดล้อมนั้น จะมีผลตามในรูปที่สังเกตได้ด้วยบุคคลอื่น และที่สังเกตไม่ได้ แต่สามารถจะวินิจฉัยว่ามีหรือไม่มีโดยใช้วิธีการ หรือเครื่องมือทางด้านวิทยา ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพนั้น เกิดกระบวนการทางพฤติกรรมที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะทางพฤติกรรม จำแนกขั้นตอนของกระบวนการทางพฤติกรรมลักษณะทางพฤติกรรมได้ ๓ กระบวนการดังนี้

๑) กระบวนการเรียนรู้ (Perception) คือกระบวนการที่รับข่าวสารจากสภาพแวดล้อมโดยผ่านทางระบบประสาทสัมผัส กระบวนการนี้จึงรวมการรู้สึก (Sensation) ด้วย

๒) กระบวนการรับรู้ (Cognition) คือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางจิตที่รวมการเรียนรู้ การจำ การคิด กระบวนการทางจิตจะรวมถึงการพัฒนา กระบวนการรู้จึงเป็นกระบวนการปัญญา

๓) กระบวนการเกิดพฤติกรรมในสภาพแวดล้อม (Spatial Behavior) คือกระบวนการที่บุคคลมีพฤติกรรมเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมผ่านการกระทำ เป็นที่เกิดสังเกตได้จากภายนอกเป็นพฤติกรรมภายนอก

พฤติกรรมเป็นผลมาจากการเลือกสรรปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุดในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ซึ่งย่อมมีจุดหมายปลายทางที่แน่นอน พฤติกรรมของมนุษย์มีองค์ประกอบ ๗ ประการ

๑) เป้าหมาย (Goal) เป็นวัตถุประสงค์หรือความต้องการที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม

๒) ความพร้อม (Readiness) เป็นระดับของวุฒิภาวะ และความสามารถที่จำเป็น การกระทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ

๓) สถานการณ์ (Situation) เป็นเหตุที่เปิดโอกาสที่ให้เลือกทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการ

๔) การแปลความหมาย (Interpretation) เป็นการพิจารณาสถานการณ์ เพื่อเลือกสรรวิธีการที่คิดว่าจะตอบสนองความต้องการมากที่สุด หรือเหมาะสมที่สุด

๕) การตอบสนอง (Response) เป็นการดำเนินการทำกิจกรรมที่ได้เลือกสรรแล้ว

๖) ผลที่ได้รับ เป็นผลของการกระทำกิจกรรม (Consequence) ซึ่งอาจตรงตามเป้าหมาย หรือไม่ตรงก็ได้

๗) ปฏิกริยาต่อการผิดหวัง (Reaction to thwarting) เป็นปฏิกริยาที่เกิดขึ้นเมื่อไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ก็จะกลับไปแปลความหมายใหม่เพื่อเลือกสรรวิธีการที่ตอบสนองความต้องการได้แต่ถ้ากระทำแล้ว หรือพิจารณา แล้วเห็นว่าเกินความสามารถก็จะเลิกความต้องการนั้น^{๑๙}

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของพฤติกรรมนั้นจะมีกระบวนการการเรียนรู้ การรับรู้ แล้วเกิดในสภาพแวดล้อมที่ได้แสดงพฤติกรรมออกมา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตน ผลที่ออกมาไม่จำเป็นต้องบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หรือไม่

๒.๑.๓ รูปแบบของพฤติกรรม

รูปแบบของพฤติกรรมแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

๑) สิ่งเร้า (Stimulus) หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพล หรือมีผลกระทบต่ออินทรีย์ แบ่งออกได้เป็น ๒ ชนิด (๑) สิ่งเร้าภายนอก หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายนอกตัวคน ไม่ว่าจะป็นรูปธรรม หรือนามธรรม ซึ่งมีผลกระตุ้นให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรม (๒) สิ่งเร้าภายใน หมายถึง การทำงานของอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกายของมนุษย์ ซึ่งกระตุ้นอินทรีย์ ทำให้รู้สึกหิว รู้สึกกระหาย เหนื่อยล้า เจ็บปวด เป็นต้น

๒) อินทรีย์ (Organism) มีความหมายว่าสิ่งมีชีวิต ซึ่งหมายถึงมนุษย์ และสัตว์แม้ว่าเราจะศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ แต่การศึกษาสัตว์อื่นๆ จะทำให้เข้าใจลักษณะต่างๆไปของชีวิตดียิ่งขึ้นโดยใช้สัตว์มาทำการทดลอง ซึ่งบางสถานการณ์ไม่สามารถทดลองกับมนุษย์ได้

๓) การตอบสนอง (Response) หมายถึง พฤติกรรมที่อินทรีย์แสดงออกมา การยิ้มเป็นการตอบสนอง(มีการชมเชยเป็นสิ่งเร้า)การนอนหลับเป็นการตอบสนอง(มีการเหนื่อยล้าเป็นสิ่งเร้า) เป็นต้น^{๒๐}

สรุปได้ว่ารูปแบบของพฤติกรรมจะขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าซึ่งมีอิทธิพล ไปช่วยกระตุ้นทำให้เกิดการตอบสนอง และแสดงพฤติกรรมออกมามีทั้งด้านบวก และด้านลบ

^{๑๙} วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, **พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๗, หน้า ๘-๙.

^{๒๐} ถวิล ธราโภชน และศรัณย์ ดำริสุข, **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓-๑๐.

๒.๑.๔ ที่มาของพฤติกรรม

“พฤติกรรม หรือการกระทำเป็นกิริยาอาการที่มนุษย์แสดงออกในแต่ละวัน ทำให้ผู้สนใจเกี่ยวกับมนุษย์พยายามศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งได้ข้อสรุปเกี่ยวกับที่มาของพฤติกรรมดังนี้ ๑) พฤติกรรมที่มีมาแต่กำเนิด (Inborn Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่มีติดตัวมาตั้งแต่เกิดเป็นพฤติกรรมที่อินทรีย์สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้โดยไม่ต้องมีการเรียนรู้มาก่อน

๒) พฤติกรรมการเรียนรู้ (Learned Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากได้รับฝึกฝน การอบรม หรือประสบการณ์ ซึ่งจะเป็นผลทำให้อินทรีย์สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้ พฤติกรรมลักษณะนี้มีอยู่ทั้งในมนุษย์ และสัตว์ ซึ่งในมนุษย์ พฤติกรรมส่วนใหญ่จะเป็นอาการตอบสนองที่เกิดจากการเรียนรู้แทบทั้งสิ้น”^{๒๑} “พฤติกรรมประเภทนี้สามารถแบ่งย่อยออกเป็นแบบต่างๆได้ดังนี้ ก) พฤติกรรมการเรียนรู้แบบแฮบิทูเอชัน (Habituation) ความเคยชิน ข) พฤติกรรมการเรียนรู้แบบมีเงื่อนไข (Conditioning) เป็นพฤติกรรมการตอบสนองสิ่งเร้าที่ไม่แท้จริงได้เช่นเดียวกับสิ่งเร้าที่แท้จริง ค) พฤติกรรมการเรียนรู้แบบฝังใจ (Imprinting) เป็นพฤติกรรมที่ตอบสนองสิ่งเร้าในช่วงแรกของชีวิตด้วยการจดจำสิ่งเร้าต่างๆได้ ง) พฤติกรรมการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก (Trial and Error) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยการให้สัตว์มีการทดลองก่อน โดยไม่รู้ว่าผลดีหรือไม่ จ) พฤติกรรมการเรียนรู้แบบใช้เหตุผล (Reasoning) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาต่างๆ โดยไม่ต้องทดลองทำ ซึ่งเป็นการใช้ประสบการณ์หลายอย่างในอดีตมาช่วยในการแก้ปัญหาสถานการณ์ใหม่ในครั้งแรก”^{๒๒}

“ฟรอยด์ ก็ได้แบ่งแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมประเภทต่างๆ ของมนุษย์ ๒ ประเภท คือ ๑. สัญชาตญาณในการดำรงชีวิต (Life Instinct) และ ๒. สัญชาตญาณเกี่ยวกับความตาย (Death Instinct)”^{๒๓}

^{๒๑} ถวิล ธราโภชน และศรัณย์ ดำริสุข, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓-๑๐.

^{๒๒} <http://www.nana-bio.com/e-learning/Behavior/Learned.htm>, (2 March, 2012).

^{๒๓} นพมาศ อุ้งพระ (ธีรเวคิน), ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖-๒๗.

ประการแรก หมายถึง สัญชาตญาณทางเพศเป็นหลักสำคัญ รวมทั้งสัญชาตญาณในการตอบสนองของความต้องการทางร่างกาย อันทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ อาทิ ความหิว และความกระหาย ซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้ชีวิตของคุณคลออยู่รอด และสามารถดำรงพันธุ์สืบต่อไปได้

ประเภทหลัง หมายถึง สัญชาตญาณในอันที่จะดับสังขาร และจบลงด้วยความตายอย่างสงบในที่สุด เมื่อพรอยด์มีประสบการณ์มากขึ้น พรอยด์พบว่า การแบ่งโครงสร้างของจิตใจเป็นระบบดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ไม่สู้จะมีประโยชน์เท่าใดในทางปฏิบัติ ในปี ค.ศ. ๑๙๒๓ พรอยด์จึงทบทวนและตั้งทฤษฎีของโครงสร้างของจิตใจขึ้นใหม่ โดยให้ชื่อว่า “Structural Hypothesis or Theory” ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ พรอยด์(1856-1939) กล่าวว่า จิตใจของคนเราสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ระดับตามการรับรู้ ได้แก่^{๒๔}

๑) จิตสำนึก (Conscious) เป็นส่วนของจิตใจที่คนเรารู้สึกนึกคิดอยู่ในแต่ละขณะ

๒) จิตก่อนสำนึก (Preconscious) เป็นส่วนของจิตใจที่ตามปกติแล้วเราไม่ได้ตระหนักถึงแต่หากใช้ความตั้งใจก็จะขึ้นสู่จิตสำนึกได้ เช่น การพยายามนึกถึงเหตุการณ์บางอย่างในอดีต

๓) จิตไร้สำนึก (Unconscious) เป็นความรู้สำนึกคิด หรือความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจ ตามปกติไม่อาจขึ้นมาในระดับจิตสำนึกได้ อาจแสดงออกมาในความฝัน หรือแสดงเป็นอาการต่างๆ ของผู้ป่วย ซึ่งจะเบี่ยงเบนไปจากความคิด หรือความต้องการดั้งเดิม

พรอยด์ยังแบ่งกระบวนการคิดออกเป็น ๒ ลักษณะ

๑) Secondary Process เป็นกระบวนการคิดที่เราคุ้นเคย และใช้กันอยู่ในระดับจิตสำนึก และจิตก่อนสำนึกมีกระบวนการคิดเช่นนี้ เป็นความคิดที่ยืดเหตุผล มองสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง (Reality Principle) เช่น คนเราบางครั้งผิดหวัง หรือสิ่งที่ต้องการบางอย่างอาจต้องรอคอยบ้าง

๒) Primary Process เป็นกระบวนการคิดในระดับจิตไร้สำนึก วิธีคิดเป็นแบบเด็กๆ ไม่เป็นเหตุเป็นผล ไม่สนใจเรื่องเวลา หรือสถานที่ สิ่งที่ต้องการคือความสุข ความสมหวัง ซึ่งหากต้องการก็จะต้องได้รับการตอบสนองทันทีจึงจะพอใจ โดยไม่คำนึงว่าผลตามมาจะเป็นอย่างไร (Pleasure Principle) ตัวอย่างที่เห็นชัดได้แก่การฝัน ซึ่งเหตุการณ์ทุกอย่าง

^{๒๔} นพมาศ อุ่มพระ, **ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘-๒๙.

สามารถเกิดขึ้นได้ สิ่งที่อยู่คนละมิติ คนละเวลากัน สามารถอยู่ด้วยกันได้ หากนึกถึงอะไร ก็จะได้สิ่งนั้น

นอกจากนี้ ฟรอยด์ยังแบ่ง“Structure” ของจิตใจอันเป็นบ่อเกิดพฤติกรรมประเภทต่างๆ ๓ ประเภท ดังนี้

๑) Id เป็นส่วนที่อยู่ในจิตไร้สำนึกเท่านั้น เป็นแรงผลักดันดั้งเดิมของคนเราแบ่งออกเป็นแรงผลักดันทางเพศ(Libidinal Drive) และแรงผลักดันทางความก้าวร้าว (Aggressive Drive) การแสดงออกของ Id เป็นไปตาม Primary Process และ Pleasure Principle

๒) Ego เป็นส่วนที่ทำหน้าที่ทั้ง ๓ ระดับของจิตใจโดยจะควบคุมบริหารจัดการต่อแรงผลักดันต่างๆ ที่มาปฏิสัมพันธ์กัน ทำหน้าที่ประนีประนอมระหว่างแรงผลักดันจาก Id กับระเบียบ หรือข้อจำกัดจากสภาพเป็นจริงภายนอก และแรงต่อต้านจาก Superego โดยการทำหน้าที่เป็นไปตาม Secondary และ Reality Principle

๓) Superego เป็นส่วนของจิตใจที่พัฒนาขึ้นมาในระยะ Edipal แบ่งออกเป็น Conscience หรือมโนธรรมซึ่งมีหน้าที่คอยตัดสินความคิด การกระทำว่าถูก หรือผิด และ Ego Ideal ซึ่งเป็นส่วนของบุคคลในอุดมคติที่เราอยากเป็น หรืออยากเอาแบบอย่าง

กลไกการเกิดอาการ(Symptom Formation)ปกติแรงผลักดันต่างๆ ภายในจิตใจ และจากสิ่งแวดล้อมจะมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตลอดไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) แรงผลักดันจาก Id จะถูกต่อต้านโดย Ego เนื่องจากหากความต้องการจาก Id ได้ขึ้นสู่จิตสำนึก หรือแสดงออกโดยตรงอาจก่อให้เกิดผลเสียแก่บุคคลนั้นได้ ในขณะที่ Superego จะเข้ามามีบทบาทร่วมด้วย แรงผลักดันที่มีลักษณะตรงข้ามกันเหล่านี้จะก่อให้เกิดความขัดแย้ง (conflict) ขึ้นซึ่งอาจเป็นความขัดแย้งของโครงสร้างต่างๆ ภายในจิตใจ หรืออาจเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมแต่เมื่อพิจารณาถึงต้นตอของความขัดแย้งต่างๆ เหล่านี้จะพบว่าจุดเริ่มต้นมาจากความขัดแย้งระหว่าง Id กับ Ego ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นจุดสำคัญในทฤษฎีจิตวิเคราะห์ เราเรียกความขัดแย้งระหว่าง Id กับ Ego นี้ว่า Neurotic Conflict^{๒๕}

“Superego เป็นศีลธรรม มโนธรรม คำสั่งสอน และกฎเกณฑ์ หรือกฎหมายต่างๆ เมื่อส่งผลต่อพฤติกรรมจะแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมของปัญญาชนทั้งหลาย เป็นไปด้วย

^{๒๕} นพมาศ อุ่มพระ, **ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘-๒๙.

รอบคอบ Ego จึงทำหน้าที่ทำความเข้าใจกับสภาพความจริงแห่งชีวิต เพื่อจะได้ควบคุมการแสดงออกของ Id ได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมถูกต้อง นอกจากนี้ Ego ยังมีหน้าที่สะกดกลั่นและยับยั้งการระบายออกของ Id ที่อาจทำอันตรายต่อตนเองด้วย ทั้งนี้โดยเปลี่ยนรูปแบบการแสดงของพฤติกรรมให้เป็นไปในลักษณะที่ปลอดภัย ซึ่งเรียกชื่อว่า กลไกป้องกันตน(Defense Mechanism)^{๒๖}

“ถ้าคุณพิจารณาจะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่าง Ego และ Id น่าจะเป็นไปโดยราบรื่นแต่จากประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยจิตเวชพบว่า มักจะมีการขัดแย้งระหว่าง Ego กับ Id เสมอ นักจิตวิเคราะห์ถือว่าความขัดแย้งระหว่าง Id กับ Ego เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดโรคประสาท (Neurosis) ความขัดแย้งระหว่าง Id กับ Ego เริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใดนั้น เรายังไม่ทราบแน่ชัด สิ่งที่ยอมรับก็คือ Ego จะต้องเจริญเติบโตหรือพัฒนาขึ้นตามสมควรก่อน จึงจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น และเมื่อมีการเกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ตามมา^{๒๗}

“การใช้คำว่า Primary Process และ Secondary Process ในทางทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้นมีความหมาย ความหมายแรกเป็นการทำงานของโครงสร้างของจิตใจตามหน้าที่ ส่วนความหมายที่สองนั้น หมายถึงขอบวนการคิด หรือการใช้ความคิด ตัวอย่างเช่น Primary Process Thinking เป็นลักษณะความคิดแบบเด็กเล็กๆ ซึ่งเป็นไปตามแรงผลักดันของ Id และ Ego ที่ยังไม่เจริญเติบโต ส่วน Secondary Process Thinking หมายถึง ความคิดแบบผู้ใหญ่ซึ่งเป็นลักษณะของ Ego ที่พัฒนาและเจริญเติบโตแล้ว ซึ่งควบคุมโดยเหตุผล และโครงสร้างทางตรรกะที่รับรู้ต่อความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ^{๒๘}

การทำงานของจิตใจแบบ Secondary Process ที่มีผลต่อพฤติกรรมนั้น มีลักษณะการทำงานแตกต่างกันออกไปคือ มีความสามารถที่จะรอคอย หรือความต้องการการตอบสนองของ Id ไว้ก่อน จนกระทั่งได้เวลาและสถานที่ ที่ดีกว่า เหมาะสมกว่า จึงจะยอมให้ได้รับการตอบสนองซึ่งเป็นลักษณะการทำงานของ Ego ที่พัฒนาแล้ว นอกจากนี้พลังงานของจิตใจที่ติดอยู่กับบุคคลใดก็ตาม จะติดแน่นมันคงมาก ไม่สามารถย้ายที่ได้ง่ายเหมือนการทำงานแบบ Primary Process ไปสู่ Secondary Process นั้นจะเป็นการ

^{๒๖} มีผู้แปลเป็นภาษาไทยว่า กลไกป้องกันตน อังใน นิภา นิชยานน, การปรับตัวและบุคลิกภาพ: จิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต, หน้า ๕๘.

^{๒๗} Philip Rieff, Freud : The Mind of The Maralis, p110.

^{๒๘} M.W. Padmasiri De Silva, Buddhist and Freudian Psychology, Monic, p.35.

พัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป และไม่สามารถจะบอกได้ว่าเมื่อใดหมดระยะของ Primary Process

นอกจากนี้ การที่ Ego จะเอาชนะสิ่งแวดล้อมภายนอกได้ Ego จะต้องเจริญเติบโต และทำหน้าที่ได้อย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑) การรับรู้ความรู้สึกต่างๆ (Sensory Perception) ซึ่งจะบอก Ego ให้ทราบถึงความเป็นไปของสิ่งแวดล้อม

๒) ความสามารถในการจำเปรียบเทียบและคิดตามแบบของ Secondary Process

๓) จะต้องสามารถควบคุมกล้ำเนื้อที่ทำการเคลื่อนไหวได้แน่นอนเสียก่อน^{๒๙}

หน้าที่ทั้งสามประการนี้มีความสัมพันธ์กันมากจนแยกออกจากกันได้ยาก การที่ Ego สามารถทำหน้าที่ทั้งสามอย่างเพื่อที่จะเรียนรู้ความเป็นไปของสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เรียกว่า Reality Testing หมายถึง การที่ Ego สามารถแยกแรงกระตุ้นจากภายนอกกับแรงกระตุ้นจากภายในคือ Id ถ้า Ego ทำงานนี้ได้ดี เรียกว่ามี Sense of Reality ดี ถ้า Ego ไม่สามารถทำงานแบบนี้ได้ เรียกว่ามีการเสียของ Reality Testing

การมองโลกและพฤติกรรมที่ผิดจากความเป็นจริงนี้ ทำให้เกิดอคติต่างๆ ในคนเรา นอกจากนี้ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์และลัทธิศาสนา ก็เนื่องมาจากเหตุนี้ด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม บุคคลที่ปกติและเป็นผู้ใหญ่แล้วต้องมี Sense of Reality อย่างน้อยก็ในชีวิตประจำวัน ถ้าหากไม่สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน ก็ถือว่าเป็นโรคจิต โดยผู้ป่วยเหล่านี้จะมีความเชื่อมั่นในประสาทหลอน และความหลงผิดของตนเอง ซึ่งส่วนมากก็มาจากความกลัว และความปรารถนาของ Id นั้นเอง ในคนปกตินั้น Ego จะสามารถจัดการกับสิ่งแวดล้อมภายนอก เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของ Ego ตามสมควรแก่กรณี

การทำงานของ Ego ในระดับนี้เปรียบเสมือน คนที่อยู่ในเมืองเจริญแล้ว ทุกคนต่างก็รักษาผลประโยชน์ของตนและประโยชน์ของส่วนรวม บางครั้งเมื่อประโยชน์ส่วนตัวขัดผลประโยชน์ส่วนรวม เราก็จะต้องเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เราจึงจะอยู่กันได้อย่างราบรื่น ดังนั้น Ego บางครั้งต้องขัดขวางต่อต้าน หรือเลื่อนเวลาตอบสนองต่อความต้องการของ Id โดยดึงพลังจาก Id การที่ Ego ใช้กลไกจัดการกับแรงกระตุ้นจาก Id โดยวิธีเก็บกดนี้ ฟรอยด์ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่ามีอยู่ ๒ ประเภท คือ การเก็บกดที่สมบูรณ์

^{๒๙} Philip Rieff, Freud : The Mind of The Maralis, (New York, 1961), p.123.

และการเก็บกดที่ไม่สมบูรณ์ การเก็บกดที่สมบูรณ์ หมายถึง แรงกระตุ้น หรือความปรารถนาของ Id ถูกหลบหายไปจากความรู้สึกตัวอย่างสมบูรณ์ เหมือนกับว่าไม่เคยมีแรงกระตุ้น หรือความปรารถนานั้นอยู่เลย ภาษาทางจิตวิเคราะห์เรียกว่า “Cathexis” ถูกเปลี่ยนทิศทางไปยังส่วนอื่นของจิตใจ แต่ในทางปฏิบัติเราพบว่า การเก็บกดโดยทั่วไปนั้น มักจะไม่สมบูรณ์ และทำให้เกิดอาการของโรคประสาทตามมา ในเมื่อการเก็บกดที่ไม่สมบูรณ์ได้เกิดขึ้น จะเป็นเหตุให้ Ego ต้องใช้พลังงานเพิ่มเติมขึ้นไปอีก^{๓๐}

กลไกจิตใจอันต่อไปคือ Isolation^{๓๑} ซึ่งมีอยู่สองความหมาย และพบมากในคนใช้ประเภทย้ำคิดย้ำทำ ความหมายแรกของกลไกอันนี้ ฟรอยด์ได้อธิบายว่า เป็นการแยกอารมณ์ หรือเก็บกดอารมณ์ออกจากความคิด ความปรารถนา ความจำ ประสบการณ์ เมื่อแยกอารมณ์ออกไปแล้ว ความคิด ความจำ ความปรารถนา จะสามารถโผล่ขึ้นมาในระดับที่รู้ตัวได้คือ Conscious แต่อารมณ์ซึ่งส่วนมากได้แก่อารมณ์ที่ทำให้เจ็บปวด ไม่สบาย จะถูกเก็บกดอยู่ในระดับที่ไม่รู้ตัวคือ Unconscious คนใช้ประเภทย้ำคิดย้ำทำนี้ มักจะเป็นคนซ่อนอารมณ์ในทุกเรื่องได้ดีกว่าคนธรรมดา ในการเก็บกดอารมณ์นี้ สามารถจะลบล้างความเจ็บปวด ความตกใจ ความหวาดกลัวไม่ให้โผล่ขึ้นมาสู่ระดับที่รู้ตัว และการกระทำอย่างนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของหลักความพึงพอใจ (Pleasure Principle) และส่วนมากการแยกอารมณ์ หรือการเก็บกดอารมณ์นี้ มักจะได้ผลสมบูรณ์คือ บุคคลคนนั้นจะไม่เกิดความวิตกกังวลขึ้น แต่ในกรณีอื่นๆ อาจจะทำให้บุคคลนั้นเป็นคนที่มีอารมณ์เย็นชาเกินไปได้

จากการศึกษาของฟรอยด์ พบว่า พฤติกรรมบางอย่างที่กระทำซ้ำๆ และการกระทำในพิธีศาสนาต่างๆ ที่เรียกว่า Ritual ซึ่งพบทั้งในเด็ก และผู้ใหญ่นั้นก็สามารถอธิบายให้เข้าใจได้โดยใช้หลักของกลไกแบบนี้ การกระทำดังกล่าวเนื่องจากบุคคลนั้น ได้ใช้เป็นการลบล้างสิ่งที่แรงกระตุ้นจาก Id บังคับให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งไปก่อนแล้ว Ego เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี จึงได้มีการกระทำใหม่เพื่อลบล้างการกระทำอันเดิม

กลไกอันต่อไปเรียกว่า Projection หมายถึง การที่บุคคลใดๆ ก็ตามเอาความคิด ความรู้สึก ความปรารถนาของตนเองไปโยนให้ผู้อื่น หรือวัตถุอื่นภายนอกตัวคนๆ นั้น ซึ่งพบในคนไข้โรคจิตเภทชนิดหวาดระแวง และบางคราวก็พบในคนปกติด้วย

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน), **ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว**, หน้า ๒๙.

^{๓๑} Isolation ความหมายตามนัยนี้ หมายถึง การแยกความรู้สึก เมื่อเผชิญกับปัญหาและความปวดร้าวมาก Ego ก็อาจจะใช้วิธีให้รับรู้แต่แยกความรู้สึก กล่าวคือ รับรู้เรื่องแต่ไม่ยอมรู้สึกอะไร เหมือนที่เรากล่าวไว้ว่า บางคนเป็นคนเย็นชา ไม่มีหัวใจ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในกรณีที่เคยเจ็บปวดมากแล้วจนประสาทไม่รู้สึกอีก.

ตัวอย่างที่พบในคนปกติก็คือ การโทษคนอื่น เพราะว่า ความคิด ความปรารถนาของตนเองเป็นสิ่งที่ไม่ดียอมรับไม่ได้ ภาษาทางจิตวิเคราะห์หรืออธิบายว่า “ฉันไม่ได้มีความปรารถนาที่เลวหรือเป็นอันตราย นาย ก. ต่างหากที่มี” และจากประสบการณ์ในชีวิตจริงของคนเราก็จะพบว่า อาชญากรรม การกระทำสิ่งที่ชั่วร้ายต่อข้าศึกศัตรูในสงคราม การมีอคติต่อคนแปลกหน้า ชาวต่างประเทศตลอดจนเรื่องไสยศาสตร์ และศาสนามีไม่น้อยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด หรือเป็นบางส่วนในระดับจิตไร้สำนึก ซึ่งมาจาก Projection ของความต้องการของ Id ในตัวเราเอง

สรุปประเภทของพฤติกรรมได้ว่า หน้าที่อันสำคัญที่เป็นกลไกของจิตใจก็คือ Ego และหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของ Ego ก็คือ พยายามหาทางให้ได้รับการตอบสนองต่อความต้องการของ Id ให้มากที่สุดโดยไม่ขัดแย้งกับสิ่งแวดล้อมภายนอกโดยที่ Primary Process เป็นกระบวนการคิดในระดับจิตไร้สำนึก มีวิธีคิดเป็นแบบเด็กๆ อย่างไม่มีเหตุผล ไม่สนใจเรื่องเวลา หรือสถานที่สิ่งที่ต้องการคือความสุข ความสมหวัง ซึ่งหากต้องการก็จะต้องได้รับการตอบสนองทันทีจึงจะพอใจโดยไม่คำนึงว่าผลตามมาเป็นอย่างไร(Pleasure Principle) ส่วน Secondary Process เป็นกระบวนการคิดที่เราคุ้นเคย และใช้กันอยู่ในระดับจิตสำนึก และจิตก่อนสำนึกมีกระบวนการคิดเช่นนี้ เป็นความคิดที่ยึดเหตุผล มองสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง (Reality Principle)

๒.๑.๕ ระดับของพฤติกรรม

ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ได้แบ่งพัฒนาการของพฤติกรรมมนุษย์เป็นไปตามพัฒนาการทางด้านร่างกาย โดยแบ่งเป็นระดับขั้นตอนของพฤติกรรมดังนี้^{๓๒}

ซิกมันด์ ฟรอยด์ นั้นให้ความสำคัญต่อ “Ego ในแง่ที่เป็นผู้จัดการของพฤติกรรมทั้งหมด ในบุคคลที่ Ego เข้มแข็งนั้นก็สามารถจัดการได้ดี และในกรณีของคนมีปัญหา Ego ก็จะช่วยสร้างกลไกต่างๆ ขึ้นมาปกป้องตัวเองเพื่อทำหน้าที่ได้ จะมีก็ในกรณีสิ่งแวดล้อมและสภาวะจิตเลวร้ายเต็มที่เท่านั้น ที่ Id จะเข้ามาคุมการทำงานของ Ego” แย่งงานนั้นไป ร.ศ. นพมาศ ธีรเวคิน ได้กล่าวถึงกลไกที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมระดับต่างๆ ตามแนวคิดของฟรอยด์ไว้ดังนี้

๑) การเก็บกด (Repression) การเก็บกด นั้นคือ การผลักเรื่องที่ได้รับไม่ได้เข้าจิตไร้สำนึก โดยที่จิตสำนึกไม่ยอมรับรู้ต่อไป เช่น ลืมบ้าง ไม่ยอมรับบ้าง เหตุการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่า Ego อ่อนแอต้องหลบเข้าจิตไร้สำนึกซึ่งเป็นอาณาจักรของ Id

^{๓๒} M.W. Padmasiri De Silva , Buddhist and Freudian Psychology ,Chamonix, p.84.

๒) การปฏิเสธ (Denial) การปฏิเสธนั้นเป็นไปได้สองรูปแบบคือ อาจจะไม่รู้สำนึกหรือรู้สำนึกก็ได้ ในกรณีแรกเป็นการไม่ยอมรับใดๆ ซึ่งมีในคนปกติมากมาย แต่ในกรณีที่เกิดความพร่องทางสภาวะจิตคนเราจะไม่รู้รู้เสียเฉย ๆ เพื่อป้องกันสภาวะจิตของตนเอง

๓) การถดถอย (Regression) เวลา Ego ของคนไม่สามารถเผชิญกับเหตุการณ์ได้ ก็อาจจะมีพฤติกรรมถดถอยกลับไปสู่วัยเด็ก ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุด คือ การทำอะไรไม่ได้รับการสูญเสียความเชื่อมั่น และทำตัวเหมือนเด็ก

๔) การทำตรงข้าม (Reaction Formation) ในกรณีนี้คนที่รู้สึกก้าวร้าว อึดอัด คับแค้น แต่เจอการบีบคั้นและกลัวจึงไม่กล้าแสดงออก กลับทำเป็นใจดี เชื่อฟัง บุคคลเหล่านี้จะมีความก้าวร้าวเก็บไว้ในจิตไร้สำนึก พอมีโอกาสก็จะแสดงผลออกมาดังจะเห็นได้จากการขาดกรรมของขวัญ ซึ่งมีให้เห็นทั้งทางภาพยนตร์ และชีวิตจริง สังคมที่ดีจึงไม่ควรทำให้คนเป็นเช่นนี้ เพราะถึงแม้ไม่เป็นอาชญากรบุคคลประเภทระบบทำให้เก็บกด ก็จะเป็นพวกหน้าไหว้หลังหลอก ขอบขโมย ขอบทำลับหลัง เพราะต่อหน้าทำไม่ได้ ส่วนใหญ่แล้วพฤติกรรมดังกล่าว จะเกิดขึ้นก็เฉพาะในกรณีที่ระบบกดขี่ที่สุด เช่น ระบบทาส หรือสิ่งแวดล้อมเลวมากๆ

๕) การโยนโทษ (Projection) เมื่อมนุษย์เข้าตาจน Ego ก็จะใช้วิธีโยนความผิดใส่ผู้อื่น สภาวะของจิตดังกล่าวแสดงว่าอ่อนแอ และสมศักดิ์ศรี ลืมความรับผิดชอบไปสิ้น ยกตัวอย่างเช่น ตัวเองคิดร้ายกับคนอื่นกลับไปกล่าวหาว่าคนอื่นคิดร้ายกับตัวเอง ทั้งนี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะของจิตที่อ่อนแอ และพัฒนาการที่ไม่ดีของจิต

๖) การแก้ตัว (Rationalization) เมื่อ Ego อ่อนแอไม่สามารถจะเผชิญความเป็นจริงอย่างเข้มแข็งได้ มนุษย์จะมีอาการชอบแก้ตัว หาเหตุผลมาทำให้สิ่งที่ผิดเป็นสิ่งที่ถูกจนได้ในสังคมที่กดขี่เต็มที่ และกดดันมนุษย์ เช่น ทาส ก็จะมีปรากฏการณ์ดังกล่าวเยอะขึ้น ในหมู่คนปกติ หรือคนอ่อนแอทางจิตก็มีอาการเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์ที่ปกติ ก็เพราะเกิดจากความกดดันทางสังคม เช่น สังคมกีดกันไม่ให้ก้าวหน้า ผูกขาดอาชีพ ผูกขาดสถานะ คนไม่มีโอกาสก้าวหน้า ล้วนเป็นความกดดันทำให้เกิด Ego ที่อ่อนแอ และ Id ที่แข็งคือ โหดเหี้ยมและโกหกเก่ง แก้ตัวเก่ง ดังจะเห็นได้ว่าจิตวิทยาของฟรอยด์ เป็นจิตวิทยาของคนที่ถูกกดดัน หรือไม่ปกติ พวกนี้จะใช้กลไกแก้ตัวปกป้องตัวเองมาก

๗) การแยกความรู้สึก (Isolation) เมื่อเผชิญปัญหาและการปวดร้าว Ego ก็อาจจะใช้วิธีให้รับรู้แต่แยกความรู้สึก กล่าวคือรับรู้เรื่องแต่ไม่ยอมรับความรู้สึกอะไร เหมือนที่เรากล่าวไว้

บางคนเป็นคนเย็นชา ไม่มีหัวใจ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในกรณีที่เคยเจ็บปวดมามากแล้วจนประสาทไม่รู้สึกรู้ใจอีก

๘) การขจัด (Undoing) เป็นความพยายามที่จะกำจัดความต้องการที่ไร้สำนึกและยอมรับไม่ได้ อาจเป็นเพราะอันตรายถ้ายอมรับ^{๓๓}

๙) “การเปลี่ยน (Displacement) เมื่อเจอปัญหาเช่นนี้ไม่ได้บางสิ่ง ก็อาจจะเปลี่ยนสถานที่ หรือสิ่งของหรือบุคคลเพื่อเป็นการทดแทนที่ไม่ได้”^{๓๔}

๑๐) “การปรับพลัง (Sublimation) ในหมูกกลไกป้องกันตนเองทั้งหมด ดูเหมือนจะมีวิธีนี้ที่สร้างสรรค์ที่ดีที่สุด ตามทฤษฎีของฟรอยด์ มนุษย์ไม่สามารถใช้พลังในแนวที่ Id ต้องการเสมอ เพราะสังคมไม่ยอมรับทั้งการใช้พลังทางเพศ และพลังทางการทำลายก็ไม่ได้ทั้งสิ้น จึงระบายพลังไม่หมดระบบก็จะอัดอัด วิธีเดียวที่จะเกิดการประสานกันระหว่างการสร้างอารยธรรม และการที่ได้ใช้พลังในตัวซึ่งไหลมาตลอดเวลาก็คือ การใช้พลังทำในสิ่งที่สังคมยอมรับ พลังงานสร้างสรรค์ในสังคมทั้งหลายทั้งปวง ล้วนแล้วแต่เป็นการปรับพลังมาทำในสิ่งที่สร้างสรรค์”^{๓๕}

ความคิดของฟรอยด์ ดังกล่าวมาดูก็เหมือนมีเหตุผลดี แต่ก็คนถามว่า จำเป็นด้วยหรือที่อารยธรรมต้องมาจากการขัดแย้ง ระหว่างความต้องการของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ความสร้างสรรค์ของมนุษย์อาจมาจากพลังธรรมชาติ หรือแรงจูงใจธรรมชาติของมนุษย์ก็ได้ ไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกันถึงจะสร้างสรรค์ได้ แต่ความคิดของฟรอยด์นั้น เหมาะที่จะอธิบายสภาวะจิตของคนที่ถูกกดดันเต็มที่ หรือบุคคลที่มีสภาวะทางจิตที่ไม่ปกติ หรือมีความต้องการทำลายหรือระบายแต่ระบายไม่ได้ จึงทำให้อธิบายได้ว่า แม้ทาสที่ลำบากก็ยังทำงานได้ ไม่ประท้วงเพราะไม่มีทางเลือก คนงานที่มีเสรีภาพพอสมควรเสียอีก ที่ประท้วงเวลาเกิดความไม่ยุติธรรม จึงกล่าวได้ว่า จิตวิทยาของฟรอยด์เหมาะที่จะอธิบายวิธีระบายพลังของคนที่ไม่มีความเลือกมากกว่า อาจจะไม่มีความเลือกมากกว่า อาจจะไม่มีความเลือกเพราะสังคม และเพราะพลังทำลายสูง และกลัวว่าตัวเองจะลำบากเมื่อแสดงความรู้สึกจริงๆ แต่ฟรอยด์อาจจะอธิบายการสร้างสรรค์ของคนที่มีสุขภาพจิตดี อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เปิด หรือเปิดโอกาสให้คนแสดงพฤติกรรมโดยเสมอภาค และเต็มที่ได้อย่าง

^{๓๓} นพมาศ ธีรเวคิน, **จิตวิทยาสังคมกับชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๐.

^{๓๔} ศรีเรือน แก้วกังวาน, **ทฤษฎีจิตวิทยานุคลิกภาพ(รู้เรา-รู้เขา)**, หน้า ๒๓-๒๔.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๔.

เพราะมนุษย์สามารถที่จะสร้างสรรค์ได้ โดยที่จิตใจไม่ต้องมีอะไรมาขัดแย้ง เพราะสิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวย อาจจะทำให้การสร้างสรรค์ที่เกิดจากการบีบคั้นทางจิตใจกับการสร้างสรรค์โดยธรรมชาตินั้น ต่างกันตรงที่ว่าในกรณีแรกคนจะขัดแย้ง และขมขื่นในใจ สร้างแล้วก็ไร้ความสุขดังที่ฟรอยด์สังเกต แต่ในกรณีหลัง มนุษย์สามารถสร้างสรรค์ด้วยความภาคภูมิใจ มีความสุข ปลอดภัยจากความขมขื่นจากชีวิต เช่น อยู่ในสังคมที่เปิดโอกาสโดยเสมอภาค^{๓๖}

กลไกเหล่านี้ มนุษย์คนปกติก็ใช้ แต่ต่างกันอยู่ที่ว่าไร้สำนึกกว่ากันเท่าใด คนปกติจะรู้สำนึกมากกว่า และจิตวิทยาของฟรอยด์ก็ให้น้ำหนักแก่จิตไร้สำนึกมาก เพราะฟรอยด์เชื่อว่ากระบวนการของ Id ก็ไร้สำนึกโดยส่วนใหญ่ และกลไกป้องกันตัวเองของ Ego ก็ไร้สำนึกแม้ Superego ก็ยังไร้สำนึก หลักสำคัญก็คือว่าในกระบวนการพัฒนาการทางพฤติกรรมนั้น ยังมีข้อขัดแย้งและการเก็บกดเพียงใด ก็จำทำให้การรับรู้เป็นไปในเชิงไร้สำนึก ผู้วิจัยคิดว่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลเฉพาะที่ Ego เข้มแข็งก็อาจจะจัดการได้ดีกว่า แต่สิ่งแวดล้อมที่เลวมากก็จะเพิ่มสภาวะจิตที่ไร้สำนึก และไร้เหตุผลมากขึ้นตามลำดับ โศกคดีที่สังคมปัจจุบันส่วนใหญ่ เปิดโอกาสให้มนุษย์แสดงศักยภาพเท่าเทียมกัน และลดช่องว่างของการเอารัดเอาเปรียบ ทำให้ประชากรส่วนใหญ่ของโลกมีสุขภาพกาย และใจดีกว่าสมัยโบราณ โดยเฉพาะสมัยที่มีทาส และการเอารัดเอาเปรียบมาก ดังนั้นจิตไร้สำนึกของมนุษย์คงจะลดลง ความมีเหตุผลก็จะมีมากขึ้น สุขภาพจิตดีขึ้น ถ้าจะมองแบบพุทธศาสนา โอกาสที่มนุษย์จะมีเหตุผล และกระจ่างในสังขารของชีวิตก็มีมากขึ้น เพราะเจ้าตัวจิตไร้สำนึกซึ่งหมายถึงความงมงายไร้เหตุผล เป็นตัวแปรที่เกิดขบวนการแสวงหาสังขารของมนุษย์

อย่างไรก็ตามได้มีผู้วิจารณ์ในทฤษฎีพัฒนาระดับขั้นทางพฤติกรรมนี้ของฟรอยด์ ว่า

"เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางจิตวิทยา ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วิธีการอธิบายการแสดงศักยภาพระดับพฤติกรรมของฟรอยด์นั้น เป็นการอธิบายถึงคน และสังคมที่มีปัญหา หรือป่วยมากกว่าเน้นการอธิบายถึงระดับพฤติกรรมของคนปกติธรรมดาทั่วไป แต่ถ้าหากนำทฤษฎีนี้มาอธิบายโลกปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยสังคมเปิด และมีความเสมอภาคทางโอกาสและเสรีภาพมากขึ้นทุกวัน อาจมีข้อข้อผิดพลาดได้ ทั้งนี้ด้วยเหตุว่าฟรอยด์ได้ข้อมูลในการสร้างทฤษฎีนี้มาจากการสังเกตคนไข้ และข้อมูลทางสังคมที่มีปัญหา"^{๓๗} ดังนั้น ทฤษฎีของเขาจึงอธิบายให้เราได้เข้าใจอย่างแจ่มชัดในบุคคลที่ป่วยและสังคมที่มีปัญหา แต่สำหรับสังคมที่ไม่ป่วยและเปิดโอกาสเต็มที่ ที่จะให้มนุษย์เลื่อนขั้นทางสถานของสังคม และมีความเสมอภาคของโอกาส มนุษย์ย่อมไม่จำเป็นต้องมี

^{๓๖} ศรีเวื่อน แก้วกังวาล, **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ (รู้เรา-รู้เขา)**, หน้า ๒๓ - ๒๔.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๔.

ความขัดแย้งทางจิตใจก่อนแล้วจึงจะบรรลupuฏิกรรมที่ตั้งามเสมอไป ซึ่งหากพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า การที่มนุษย์จะมีพฤติกรรมไปในทิศทางใดนั้น สังคมซึ่งเป็นสภาวะแวดล้อมอาจมีส่วนกำหนดอยู่ ไม่ใช่ตัวมนุษย์แต่ละคนจะผลิตพลังที่ไม่ดีตลอดเวลา พลังไม่ดีอาจเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม และบุคคล ไม่ใช่เหตุเพียงตัวผู้หนึ่งคนเดียว ด้วยเหตุนี้ ถ้าหากมีการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี มนุษย์ก็อาจแสดงศักยภาพได้เต็มที่ โดยไม่ต้องเป็นโรคจิตประสาท หรือมีสังคมที่ป่วยก็ได้ ทฤษฎีของฟรอยด์นั้น มุ่งเน้นอธิบายภาพของสังคมที่มีปัญหา หรือป่วยได้ดีมาก ทำให้เราเกิดความกระจ่างเกี่ยวกับปรากฏการณ์อันเป็นภาพของบุคคล และสังคมที่ผิดปกติ แต่ทั้งนี้ เราต้องยอมรับว่าสังคมยังมีอีกหลายแง่มุม เพราะโดยปกติแล้วสังคมที่มีความสมบูรณ์แบบยังไม่มี และยุคนี้จะหาสังคมที่เลวร้ายจนทำให้คนมีกระบวนการปรับตัวที่ผิดปกติก็หายาก อีกทั้งสังคมโลกเสรีแบบอเมริกัน และสังคมคอมมิวนิสต์ก็ล้วนทำให้มนุษย์อยู่ดีกินดีขึ้นกว่าเก่า ดังนั้นระบบต้องปิดกันเต็มที่ เช่น สังคมทาส หรือคล้ายทาส ซึ่งปิดกันโอกาสก้าวหน้าทางสังคมอย่างเต็มที่ และตลอดชีวิต ระบบที่จะสร้างผลการปรับตัวที่ไม่ปกติมากที่สุด ก็คงจะเป็นระบบทาส และระบบวรรณะ ซึ่งก็เป็นระบบสังคมที่เป็นอดีตไปแล้วทั้งสิ้น สังคมสมัยใหม่คงจะหาข้อสำคัญที่จะทำให้ระบบอยู่ได้ตลอดไปหรือไม่นั้นก็อยู่ที่ว่า ระบบจะยอมปรับเปลี่ยน และมุ่งหาความก้าวหน้าหรือสภาวะที่ดีขึ้นหรือไม่ สังคมปัจจุบันทั้งโลกเสรี และโลกคอมมิวนิสต์นั้น ต่างก็ปรับปรุงแก้ไข และมุ่งหวังอนาคตที่ดีขึ้น จึงจะเอื้ออำนวยต่อพัฒนาการ และการบรรลุศักยภาพในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์

สรุปได้ว่าระดับของพฤติกรรมจะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและสภาวะของจิต ว่ามีแรงจูงใจไปทางบวก หรือทางลบ และบุคคลนั้นมีสภาวะของจิตปกติ หรือไม่ปกติเกิดขึ้นพร้อมกับสภาพของสิ่งแวดล้อมที่เปิดหรือปิดให้เกิดการกระทำพฤติกรรมนั้น หรือไม่

๒.๑.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมในพระพุทธศาสนา

“พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการกระทำ (กรรมวาท และกิริยาวัต) เป็นศาสนาด้วยความพากเพียรพยายามของมนุษย์ (วิริยวัต)”^{๓๔} ถ้าจำแนกการแสดงออกของพฤติกรรมสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ทาง คือ “๑) พฤติกรรมทางกาย เรียกว่า กายกรรม ๒) พฤติกรรมทางวาจา เรียกว่าวจีกรรม ๓) พฤติกรรมที่สืบเนื่องมาจากภายในคือจิต เรียกว่า มโนกรรม”^{๓๕}

^{๓๔} อ.จ. ติก.(ไทย) ๒๐/๑๓๘/๓๘๖.

^{๓๕} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕-๕๖.

นอกจากนี้คำสอนของพุทธศาสนายังยึดถือเอาการกระทำของมนุษย์เป็นเครื่องตัดสินว่า บุคคลนั้นเป็นคนดีหรือคนชั่ว มิได้ยึดถือเอาเรื่องชาติ โคตร ตระกูล ยศ ความรู้ อำนาจ เพศ และวัยเป็นเครื่องวัด หากแต่วัดที่การแสดงออก หรือการกระทำของแต่ละบุคคล ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ น ชจจา วสโล โหติ น ชจจา โหติ พุราหุมโณ กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พุราหุมโณติ” แปลเป็นใจความว่า “คนจะชื่อว่าเป็นคนเลว เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้ จะชื่อว่าเป็นพราหมณ์ เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้ แต่ชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะกรรม ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม”^{๔๐} และว่าบุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติก็หาไม่ได้ แต่เป็นพราหมณ์เพราะกรรมไม่ เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นชวานาก็เพราะกรรม เป็นคิลปิน เป็นพ่อค้าเป็นผู้รับใช้ เป็นโจร เป็นนักรบ อาชีพร เป็นปุโรหิต และแม้เป็นพระราชาก็เพราะกรรมสัตว์โลก...โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรมสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน... บุคคลเป็น พราหมณ์เพราะกรรม”^{๔๑}

สรุปได้ว่า ลักษณะคำสอนในพุทธศาสนา เป็นกรรมวาท และกิริยาวาท กล่าวคือ ความดี ความชั่ว หรือสิ่งที่ดีหรือไม่ดี ล้วนมีความเกี่ยวข้องกันกับการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้นคำว่า “กรรม” ก็คือ การแสดงออก ทางกายวาจา รวมไปถึงใจนั่นเอง การกระทำทั้งหมดนี้เรียกว่า พฤติกรรม การแสดงทางกาย วาจา ที่มีใจเป็นผู้บังคับบัญชาให้กระทำสิ่งต่างๆ ทั้งดีบ้างชั่วบ้าง นี้เองที่เป็นที่มาของพฤติกรรมทั้งหมด

๒.๑.๗ ป่อเกิดของพฤติกรรมในพระพุทศาสนา

ตามหลักพุทธศาสนาได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นอันเป็นป่อเกิดของพฤติกรรมด้านต่างๆ ของมนุษย์ว่ามี ๒ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

๑) เกิดจากตัณหา ได้แก่ พอใจ ชอบใจยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการ ที่ไม่ดี ไม่สบาย ไม่เกื้อกูล เป็นอกุศล

๒) เกิดจากฉันทะ ได้แก่ พอใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการ ที่ดีงาม สบาย เกื้อกูล เป็นกุศล”^{๔๒}

^{๔๐} ชู. ส. (บาลี) ๒๕/๑๔๒/๓๖๑, ชู. ส. (ไทย) ๒๕/๑๔๒/๕๓๒.

^{๔๑} ชู. ส. ต. (ไทย) ๒๕/๕๕๖-๕๕๗, ๖๐/๖๕๖-๖๖๒.

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘, หน้า ๔๙๐.

ตัณหา แปลว่า ความทะยานอยาก ความร่ำรอน ความปรารถนา ความอยากเสพ ความอยากได้ อยากเอาเพื่อตน ความเส่นหา”^{๔๓}จึงอาจพูดได้อย่างง่ายๆ ว่า ตัณหานั่นเองเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์แบ่งเป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๑) กามตัณหา คือ ความกระหายอยากได้ อารมณ์ที่น่าชอบใจ มาเสพเสวย ประนเปรอตน หรือ ความทะยานอยากในกาม “คือสิ่งที่สนองความต้องการทางประสาททั้งห้า”^{๔๔}

๒) ภวตัณหา คือ ความกระหายอยากในความถาวรมั่นคง มีคงอยู่ตลอดไป ความใหญ่โตโดดเด่นของตน หรือความทะยานอยากในภพ

๓) วิภวตัณหา คือ ความกระหายอยาก ในความดับสิ้นขาดสูญ แห่งตัวตน หรือความทะยานอยากในวิภพ^{๔๕}

ตัณหาทั้ง ๓ ด้านนี้ย่อมทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ดำเนินไปในทิศทางต่างๆ เช่น ได้สิ่งที่ชอบใจ พอใจก็เป็นสุข และแสวงหาสิ่งที่ชอบใหม่ไปเรื่อยๆ ถ้าได้สิ่งที่ไม่น่าชอบใจก็อยากจะไปให้พ้นจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งพฤติกรรมจะเป็นอย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับว่าใครมีตัณหาทั้งสามด้านนี้มากน้อยอย่างไร

ฉันทะ ความพอใจ ความพอใจ ความยินดี ความต้องการ ความรักใคร่ ใฝ่ปรารถนา ในสิ่งนั้นๆ (เป็นกลางๆ เป็นอกุศลก็ได้ เป็นกุศลก็ได้”^{๔๖}

สรุปได้ว่า บ่อเกิดของพฤติกรรมในพุทธศาสนา นี้ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมที่ตัณหาเป็นบ่อเกิดและฉันทะเป็นบ่อเกิดได้ดังนี้

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**[ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑], พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๑.

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๓.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๖.

^{๔๖} อ่างแล้ว.

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**[ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑], พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๖.

๑. ตัณหา มุ่งประสงค์เวทนา ดังนั้น จึงต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสพเสวยเวทนา เอา
 อดตาเป็นศูนย์กลาง พฤติกรรมที่แสดงออกมาย่อมเป็นไปอย่างสับสน กระวนกระวาย เป็นทุกข์

๒. ฉันทะ มุ่งประสงค์ที่ประโยชน์ กล่าวคือ ประโยชน์ที่เป็นคุณค่าแท้จริงแก่ชีวิต
 หรือคุณภาพชีวิต ดังนั้น พฤติกรรมที่แสดงออกมาจึงมุ่งไปที่ความจริง สิ่งที่ดีงาม เพราะฉันทะก่อ
 ตัวจากโยนิโสมนสิการ คือ ความรู้จักคิด หรือคิดถูกวิธี คิดตามสภาวะและเหตุผล เป็นภาวะกลางๆ
 ไม่ผูกพันกับอัตตา และนำไปสู่อุตสาหะ หรือวิริยะ คือทำให้เกิดพฤติกรรมที่จะแสวงหาสิ่งที่เป็น
 ความดีงามนั่นเอง จึงมุ่งเน้นที่มโนกรรมที่มีตัณหา และฉันทะเป็นมูลเหตุและเป็นสมุฏฐานในการ
 เกิดพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนั้น มีทั้งดีและไม่ดีและที่เป็นกลางๆ คือ ไม่
 ดี ไม่ชั่วก็มี ทั้งนี้ เนื่องจากเจตสิกที่มาจากอหังการเป็นตัวกระตุ้นให้เกิด เจตสิกจึงเป็นพลังที่ควบคุม
 ร่างกายมนุษย์ให้กระทำการต่างๆ ในขณะจิตหนึ่งที่เกิดขึ้น และดับไปก่อนที่จะจิตดวงอื่นจะเกิดขึ้น
 ต่อเนื่องกันไปนั้น ต้องอาศัยจิต และเจตสิกที่เกิดขึ้นทำกิจหน้าที่ของตน จึงจะทำให้การแสดง
 พฤติกรรมนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้

๒.๑.๘ ประเภทของพฤติกรรมในพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนในพุทธศาสนา ได้จำแนกประเภทแห่งพฤติกรรมไว้หลายลักษณะ ตาม
 เกณฑ์ต่างๆ เช่น จำแนกตามคุณภาพ หรือตามธรรมชาติที่เป็นมูลเหตุให้เกิดพฤติกรรม
 จำแนกตามทวาร หรือทางแสดงออกของพฤติกรรม หรือจำแนกตามความสัมพันธ์ของ
 พฤติกรรมกับผลที่เกิดจากการแสดงพฤติกรรม เนื่องจากคำสอนเกี่ยวกับพฤติกรรมของ
 มนุษย์นี้มีปรากฏมากมายในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ทั้งในส่วนของพระไตรปิฎก และอรรถกถา
 ต่างๆ ในงานวิจัยนี้จึงขอนามกล่าวถึงโดยสังเขป ดังนี้

พฤติกรรมของมนุษย์แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

ก) กายทวาร พฤติกรรมทางกาย หรือกระทำด้วยกาย

ข) วจีกรรม พฤติกรรมทางวาจา หรือการกระทำทางวาจา

ค) มโนกรรม พฤติกรรมทางใจ หรือการกระทำทางใจ^{๔๔}

ทางแห่งพฤติกรรมที่เป็นความดี อันนำไปสู่ความสุขความเจริญ ทางกาย วาจาและ
 ใจ^{๔๕} โดยแบ่งออกเป็น

๑) กายกรรม ๓ ได้แก่ พฤติกรรมทางกาย ๓ อย่าง คือ

^{๔๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓ / ๖๔ / ๕๖., อจ.ตัก.(ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑, อภ.ส. ๓๔/๖๖๓/๒๕๙.

^{๔๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

- ก. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากปลงชีวิต
- ข. อทินฺนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้โดยอาภารขโมย
- ค. กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤตินิดในกาม^{๕๐}

๒) วจีกรรม ๔ ได้แก่พฤติกรรมทางวาจา ๔ อย่างคือ

- ก. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ
- ข. ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากการพูดส่อเสียด
- ค. ผรุสย วาจาเย เวรมณี เว้นจากการพูดคำหยาบ
- ง. สัมผัสปลลาปา เวรมณี เว้นจากการพูดเพื่อเจ้า^{๕๑}

๓) มโนกรรม ๓ ได้แก่ พฤติกรรมทางใจ ๓ อย่างคือ

- ก. อนภิชฺฐมา ความไม่คิดเฟื่องเลี้ยงอยากได้ของเขา
- ข. อพฺยาปาท ความไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น
- ค. สมนฺมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ถูกต้องตามคลองธรรม^{๕๒}

ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า ในบรรดาพฤติกรรมทั้งที่เป็นภายนอก (กายกรรม วจีกรรม) และที่สืบเนื่องอยู่ภายใน (มโนกรรม) นั้น มโนกรรม ถือว่ามีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่จะดำเนินไปในทางสร้างสรรค์ หรือทำลายมากที่สุด ดังพุทธพจน์ความว่า

ดูกรตปัสสี บรรดากรรม (การกระทำ) ๓ อย่างเหล่านี้ ที่เราจำแนกไว้แล้วอย่างนี้ แสดง ความแตกต่างกันแล้วอย่างนี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่า มีโทษมากกว่าในการทำบาปกรรม ในความเป็นไปแห่งบาปกรรม หาบัญญัติกายกรรม อย่างนั้นไม่ หาบัญญัติ วจีกรรมอย่างนั้นไม่^{๕๓}

เหตุที่มโนกรรมมีความสำคัญต่อความเป็นไปของพฤติกรรมมนุษย์ที่สุดนั้น ก็เพราะจะเป็นจุดเริ่มต้น คนคิดก่อน แล้วจึงพูดจึงกระทำ คือแสดงออกทางกาย และวาจา ดังนั้น วจีกรรมและกายกรรม จึงขยายออกมาจากมโนกรรมนั่นเอง และที่ว่าผลกว้างขวางรุนแรงที่สุด ก็เพราะว่ามโนกรรมรวมถึง ความเชื่อถือ ความเห็น ทฤษฎี แนวความคิด และ

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๑), ข้อ ๓๑๑๙, หน้า ๒๓๓.

^{๕๑} อ่างแล้ว.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๒๓๔.

^{๕๓} ม.ม.(ไทย) ๑๓ / ๕๗ / ๕๕.

ค่านิยมต่างๆ ที่เรียกว่าทิวฐิ ทิวฐินี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมต่างๆ ไปของบุคคล ความ เป็นไปในชีวิตของบุคคล และคติของสังคมทั้งหมด เมื่อเชื่อ เมื่อเห็น หรือนิยมอย่างไร ก็คิด การ พุดจาสั่งสอนชักชวนกัน และทำการต่างๆ ไปตามที่เชื่อที่เห็นที่นิยมอย่างนั้น ถ้าเป็น มิจฉาทิวฐิ การดำริ พุดจา และทำการก็ดำเนินไปในทางผิดเป็นมิจฉาไปด้วย แต่ถ้าเป็น สัมมาทิวฐิ การดำริ พุดจา และทำการต่างๆ ก็ดำเนินไปในทางถูกต้องเป็นสัมมาไป ด้วย^{๕๔} เช่น คน และสังคมที่เห็นว่าความพรั่งพร้อมทางวัตถุมีค่าสูงสุดเป็นจุดหมายที่พึงใฝ่ ประสงค์ ก็จะเพียรพยายามแสวงหาวัตถุให้พรั่งพร้อม และถือเอาความพรั่งพร้อมด้วยวัตถุ นั้น เป็นมาตรฐานวัดความเจริญรุ่งเรือง เกียรติยศ และศักดิ์ศรีเป็นต้น วิถีชีวิตของคน และ แนวทางของสังคมนั้นก็จะเป็นไปในรูปแบบนั้น ส่วนคนและสังคมที่ถือเอาความสงบสุข ทางจิตใจเป็นที่หมาย ก็จะมีวิถีชีวิต และความเป็นไปอีกแบบหนึ่ง^{๕๕}

ดังพุทธพจน์แสดงความสำคัญของมิจฉาทิวฐิ และสัมมาทิวฐิ ที่สืบเนื่องมาจาก มโนกรรม ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรม ทั้งหลายที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญยิ่งขึ้น ไป จนไฟบุญลย์ เหมือนอย่างมิจฉาทิวฐิเลย...

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรม ทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญยิ่งขึ้นไป จนไฟบุญลย์ เหมือนอย่างสัมมาทิวฐินี้เลย ^{๕๖}

สรุปได้ว่า พุทธศาสนาถือว่า การแสดงออกของมนุษย์ทุกอย่างถือว่ากรรม ไม่ว่าจะ เป็นทางกาย วาจา และพฤติกรรมที่สืบเนื่องมาจากใจ ก็เรียกว่าเป็นกรรมได้ ต่อมาก็มีปัญหาว่าใน บรรดาพฤติกรรมทั้งหลาย ที่มนุษย์แสดงออกไป และยังไม่ได้แสดงออกไปนั้นอะไรมีผลกระทบที่ ร้ายแรงที่สุด ที่จะพึงมีต่อความเป็นไปของตนเอง และสังคมมากที่สุด

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๑., ที่ว่ามิจฉาทิวฐิ และสัมมาทิวฐิ เป็น มโนกรรม ดู **อจ. ทสก. ๒๔/๑๙๔-๕/๓๑๘-๓๒๐.**

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๑.

^{๕๖} อจ. เอก. (ไทย) ๒๕/๒๓๘-๒๓๙/๓๘.

๒.๑.๙ ระดับของพฤติกรรมทางพระพุทธศาสนา

เนื่องจากพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์มีองค์ประกอบ ๒ ประการด้วยกัน คือ กายและจิต เหมือนกันทุกชาติ ทุกศาสนา ทั่วสากลโลก แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกันในด้านความประพฤติ นั่นคือจริยธรรมและคุณธรรม กล่าวคือ ความประพฤติเป็นเครื่องแบ่งระดับบุคคล

พุทธศาสนาได้แบ่งพฤติกรรมของบุคคลที่มีผลเชิงคุณค่าทางจริยธรรมได้หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นระดับของการให้ผลของพฤติกรรมนั้นๆ หรือ ระดับที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปของวิถีชีวิต ซึ่งขอนามากล่าวพอสังเขปดังนี้

ก. แบ่งตามระดับการให้ผลของพฤติกรรม^{๕๗}

๑) ระดับภายในจิตใจ เนื่องด้วย พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมาย่อมสืบเนื่องมาจากจิตใจนั่นเอง โดยมีการสั่งสมคุณสมบัติต่างๆ เช่น กุศลธรรม(ดี) อกุศลธรรม(ชั่ว) คุณภาพ และสมรรถภาพของจิต จึงมีอิทธิพลต่อการปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุข ความทุกข์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กล่าวคือ เมื่อจิตใจที่สั่งสมความชั่วไว้ พฤติกรรมที่แสดงออกมาย่อมมีผลชั่ว พฤติกรรมที่จิตใจสั่งสมความดีไว้ พฤติกรรมที่แสดงออกมาย่อมเป็นไปในทางที่ดีงาม สร้างสรรค์ เป็นต้น

๒) ระดับบุคลิกภาพ จากการกระทำต่างๆ ที่มนุษย์แสดงออกมาย่อมมีผลต่อการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะพฤติกรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออก ท่าที การวางตนปรับตัว ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นๆ และต่อสถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมต่างๆ ไปอย่างไรบ้าง การให้ผลต่อพฤติกรรมระดับนี้ต่อเนื่องมาจากระดับที่หนึ่งนั่นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่นำมาแยกพิจารณา เพื่อให้มองเห็นแง่มุมของการให้ผลต่อความเป็นไปของชีวิตชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๓) ระดับวิถีชีวิตของบุคคล เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมอย่างไร ย่อมก่อให้เกิดผลต่อความเป็นไปของชีวิตต่างๆ เช่น ความเสื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จ ลาภ ยศ สรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย

๔) ระดับสังคม พฤติกรรมที่บุคคลแสดงมาทั้งหมด ย่อมมีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ทำให้เกิดความเสื่อมความเจริญของสังคม ความรุ่มเย็น

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) , **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ** , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๒) , หน้า ๑๘๗.

เป็นสุขของสังคม ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลาย รวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาตัวมนุษย์แต่ละคน^{๕๘}

ข. แบ่งตามระดับคุณภาพของพฤติกรรมที่แสดงออก มี ๒ อย่าง ดังนี้

๑) ระดับอกุศลกรรม คือ พฤติกรรมที่ไม่ดี หรือเป็นไปในทางที่ทำลาย เบียดเบียน ไม่สร้างสรรค์ หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โภคะ โทสะ หรือโมหะ

๒) ระดับกุศลกรรม คือ พฤติกรรมที่แสดงออกไปในทางที่ดี เจริญ สร้างสรรค์ เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรือ อโมหะ^{๕๙}

ค. แบ่งตามระดับของการพัฒนาชีวิต มี ๓ ระดับ ดังนี้

๑) พฤติกรรมระดับศีล ได้แก่ การพัฒนาพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกายวาจา ให้ดำเนินไปในทิศทางถูกต้องดีงาม เช่น การปฏิบัติตามศีล ๕ รู้จักเลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพ รวมไปถึงความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นพฤติกรรมที่การดำรงอยู่ของตนด้วยการมีส่วนร่วมช่วยสร้างสรรค์รักษาให้อื้ออำนวยต่อการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญาเป็นต้น

๒) พฤติกรรมระดับสมาธิ เมื่อการดำรงตนในระดับศีลอยู่ในขอบเขตที่ดีงามแล้ว ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพ และสมรรถภาพสูงขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งพฤติกรรมระดับนี้ ย่อมเอื้อต่อการมีชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด

๓) พฤติกรรมระดับปัญญา พฤติกรรมระดับนี้ ถือว่าเป็นพฤติกรรมระดับสูง กล่าวคือ การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างไม่ประมาท รู้จักมอง และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่ และทำการต่างๆ ด้วยปัญญา รู้จักวางใจวางท่าทีและปฏิบัติต่อโลก และชีวิต ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ในทางที่เป็นไปเพื่อแผ่ขยายประโยชน์สุข มีจิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระ และสดชื่นเบิกบาน^{๖๐}

ธีรยุทธ พึ่งเทียร กล่าวถึง พฤติกรรมทางพุทธศาสนาว่า สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย หากความสงบมิได้ ทั้งที่เป็นแดนแห่งพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่ามูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคมเป็นเพราะการ

^{๕๘} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **เช็กรกรรม รู้กรรม แก่กรรม** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

^{๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๒๗๙.

^{๖๐} อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๑/๑๑๙-๑๒๐.

ขาดคุณธรรมประจำใจ ดังนั้นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด คือการทำให้คนในสังคม มีศีลธรรม ประจำใจ การปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ดังนั้นจำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการข้อสำคัญที่สุดก็คือ "การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม หมายถึง คุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมา เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมดมีอยู่แล้วใน "หลักพุทธธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา"^{๖๑}

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต)ได้กล่าวถึง พุทธศาสนา เป็นหลักนำทางในการพัฒนา ให้อย่างน่าสนใจว่าปัจจุบันนี้ ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้ สำเร็จผลดีบรรลุจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียว เท่านั้นไม่เพียงพอ ประสบการณ์ในการพัฒนาตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมาได้สอนให้ ตระหนักว่าการมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้น แม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมาย ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรือง และสันติสุขที่แท้จริงได้ ตามวัตถุประสงค์ กลับ สร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น

ปัญหาความยากจน ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาทางการเมือง ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรม ปัญหาด้านวัฒนธรรม ปัญหาทางเพศ และอบายมุข มี ปัญหาทางเพศเพิ่มสูง ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะตัวคนซึ่งเป็นผู้ร่วมใน กระบวนการพัฒนา และได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรง จะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี และในการพัฒนาคนนั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือ จิตใจ ดังนั้นในยุคปัจจุบัน งานพัฒนาจึง หันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้น รวมถึงการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไป การพัฒนาจิตใจ ตลอดจนการพัฒนา คนนั้นเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธานุศาสน์ และพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการ พัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอดพฤติกรรมระดับนี้ จะแสดงตัวออกมาไม่เฉพาะที่การ ปฏิบัติของบุคคลเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงภารกิจที่มนุษย์จะต้องจัดทำในระดับชุมชน และ สังคมด้วย^{๖๒}

สรุปได้ว่าระดับของพฤติกรรมทางพุทธศาสนาได้ถือว่าคุณภาพประพจน์ทางจริยธรรม และคุณธรรม เป็นเครื่องแบ่งระดับของบุคคลโดยการใช้ผลของพฤติกรรมและคุณภาพของ พฤติกรรมที่แสดง

^{๖๑} ธีรยุทธ พึ่งเทียร , พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุทรไพศาล, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) , หนังสือพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน, พิมพ์ ครั้งที่ ๔ , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอ เอส พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๓) , หน้า ๒๕.

๒.๑.๑๐ เป้าหมายของการแสดงพฤติกรรมในพระพุทธศาสนา

ตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงเป้าหมาย คือ “อรรถ” ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของพฤติกรรมมนุษย์ไว้หลายลักษณะ โดยขอนำมากล่าวพอสังเขป ดังนี้

แบ่งตามอรรถหรือเป้าหมายของพฤติกรรมมนุษย์ ๓ อย่าง

ก) ภูมิฐัมมิกัตถะ เป้าหมายปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นแรกของมนุษย์ หรือเป้าหมายเฉพาะหน้า ได้แก่ การแสวงหา ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไม้ตรีชีวิตคู่ครอง เป็นต้น พฤติกรรมที่แสวงหาเหล่านี้จะต้องดำเนินไปอย่างชอบธรรม การปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ต้องเป็นไปอย่างถูกต้อง พฤติกรรมที่แสวงหาสิ่งเหล่านี้ จะต้องทำตนและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข อยู่ร่วมกันด้วยดี ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้องในระหว่างมนุษย์เพื่อความสุขร่วมกัน^{๖๓}

ข) สัมปรายิกัตถะ เป้าหมายในอนาคต เกี่ยวกับพฤติกรรมที่จะแสดงออกในด้านคุณค่าของชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไปกว่าเป้าหมายระดับแรก เป็นเป้าหมายอันเป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละโลกนี้ไป หรือเป็นเครื่องประกันการได้คุณค่าที่สูงล้ำเลิศยิ่งกว่าสิ่งที่จะพึงได้กันตามปกติในโลกนี้ ได้แก่ ความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจ ที่ก้าวหน้าเติบโตสูงขึ้นด้วยคุณธรรม ความใฝ่ใจในทางศีลธรรม ในเรื่อง บุญ เรื่องกุศล ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เป็นพฤติกรรมที่อาศัยศรัทธาความเสียสละ การมีความมั่นใจในคุณธรรม มีความสงบสุขทางจิตใจ พฤติกรรมที่รู้จักปิติสุขที่ประณีตด้านใน ตลอดจนคุณวิเศษที่เป็นผลสำเร็จทางจิต เป็นเป้าหมายของพฤติกรรมขั้นที่ผ่อนคลายความยึดติดผูกพันในวัตถุ ทำให้ไม่ยอมตีค่าผลประโยชน์ด้านามิสสูงเกินไป จนจะต้องมุ่งไขว่คว้ายอมสยบให้ หรือเป็นเหตุต้องมีพฤติกรรมไปในทางชั่วร้าย หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมดีงาม รู้จักทำการด้วยความใฝ่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิต และความเจริญงอกงามของจิตใจ^{๖๔}

ค) ปรมัตถะ เป้าหมายขั้นสูงสุด หรือเป้าหมายที่เป็นสาระที่แท้จริงของพฤติกรรมชีวิตมนุษย์ เป็นเป้าหมายขั้นสุดท้าย ได้แก่การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระ

^{๖๓} พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๙.

^{๖๔} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๒๐-๑๒๙/๒๐๘.

โปร่งโล่งผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้นคับข้องจำกัดด้วยความยึดติดถือมั่น วัณห์वादของตนเอง เป็นพฤติกรรมที่ดำเนินไปเพื่อความปราศจากกิเลสผาณ ที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุขประณีตภายในที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิง อันประกอบพร้อมด้วยความสงบเยือกเย็นสว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ เรียกว่าวิมุตติ และนิพพาน^{๖๕}

สรุปได้ว่าเป้าหมายของการแสดงพฤติกรรมในพุทธศาสนาชั้นแรกเป็นเป้าหมายปัจจุบันที่มนุษย์พึงแสวงหา เช่นทรัพย์สิน สุานะ คู่ครอง โดยต้องปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อตนเองและคนรอบข้างให้มีความสุข ส่วนเป้าหมายชั้นสูงเป็นเป้าหมายในอนาคต ได้แก่ความเจริญงอกงามทางจิตใจ มีคุณธรรม มีศีลธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพชีวิต และจิตใจ และชั้นสูงสุด การรู้แจ้งของสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส ปราศจากกิเลส ไม่ยึดติดถือมั่น อยู่อย่างไร้ทุกข์ประจักษ์แจ้งแห่งความสุขมีความสงบเยือกเย็นเบิกบาน เรียกว่านิพพาน

๒.๑.๑๑ ประเภทของพฤติกรรมของมนุษย์โดยทั่วไป

จากความหมายของพฤติกรรมข้างต้นนี้ อาจแบ่งประเภทพฤติกรรมของมนุษย์ได้ ๒ ประเภท คือ

๑. พฤติกรรมภายนอก (Covert Behavior) เป็นพฤติกรรมที่รู้สึกสังเกตได้โดยใช้ประสาทสัมผัส หรือใช้เครื่องมือ พฤติกรรมภายนอก แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท^{๖๖} คือ

๑.๑ พฤติกรรมภายนอกที่ไม่ต้องอาศัยเครื่องมือในการสังเกต คือ พฤติกรรมที่สังเกตได้ เช่น การเคลื่อนไหวของแขนขา เรียกว่า พฤติกรรมโมลาร์ (Molar Behavior)

๑.๒ พฤติกรรมภายนอกที่ต้องอาศัยเครื่องมือในการสังเกต หมายถึง พฤติกรรมที่เราไม่สามารถเห็นด้วยตาเปล่าเช่นการทำงานของสมองพฤติกรรมประเภทนี้เรียกว่า พฤติกรรมโมเลกุล (Moleculan Behavior)

๒. พฤติกรรมภายใน (Invert Behavior) ได้แก่พฤติกรรมที่เจ้าตัวเท่านั้นรับรู้ เช่น ความรู้สึกทิว พฤติกรรมภายใน มี ๔ ลักษณะ คือ

๒.๑ พฤติกรรมที่เป็นความรู้สึกจากการสัมผัส (Sensitive) เช่น การเห็น การได้ยิน การมีความสุข

๒.๒ พฤติกรรมที่เป็นความเข้าใจ หรือตีความ (Interpreting) เช่น เมื่อเรามองตาเพื่อนก็เข้าใจเพื่อน

^{๖๕} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๑๑.

^{๖๖} สุรสิทธิ์ อินอุ้นโชติ, หน้า ๔๒.

๒.๓ พฤติกรรมที่เป็นความจำเป็น (Remembering) เช่นเมื่อมีโทรศัพท์เรียกเข้ามา เราจำเสียงเพื่อนได้

๒.๔ พฤติกรรมที่เป็นความคิด (Thinking) เช่น การคิดสร้างสรรค์ การศึกษาเหตุผลในทางพุทธศาสนา ได้จำแนกพฤติกรรมของคน ออกเป็น ๓ ด้าน^{๖๗} คือ ๑. กายกรรมเป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่แสดงออกทางร่างกาย ๒. วาจากรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางใจ ๓. มโนกรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางใจ

สรุปได้ว่าประเภทของพฤติกรรมของมนุษย์โดยทั่วไปมีพฤติกรรมภายนอก (Covert Behavior) เป็นพฤติกรรมที่รู้สึกสังเกตได้โดยใช้ประสาทสัมผัส หรือใช้เครื่องมือ และพฤติกรรมภายใน (Invert Behavior) ได้แก่พฤติกรรมที่เจ้าตัวเท่านั้นรับรู้ได้

๒.๑.๑๒ ปัจจัยที่ทำให้เกิดพฤติกรรมทางจริยธรรม

ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของพฤติกรรมทางจริยธรรม ในลักษณะต่างๆ ดังนี้คือ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ให้ความหมาย “พฤติกรรมทางจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือ งดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือต่อต้านในสังคมนั้น”^{๖๘}

สงบ ลักษณะและสมบุรณ์ ศาลยาชีวิน ได้ให้แนวคิดเห็นสอดคล้องกันว่า “พฤติกรรมทางจริยธรรม” ประกอบด้วยองค์ประกอบ ด้านความคิดปรัชญา (Cognitive) คือ ความสามารถในการตัดสินใจ โดยการใช้องค์ประกอบด้านอารมณ์ และความรู้สึก (Affective) เป็นความนิยมศรัทธาที่จะทำความดี ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ องค์ประกอบด้านการกระทำ (Moral Conduct) เป็นการปฏิบัติที่มีอิทธิพล สืบเนื่องจากองค์ประกอบ ๒ ประการดังกล่าว แล้ว^{๖๙}

^{๖๗} พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคนตามแนวธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

^{๖๘} ดวงเดือน พันธุมนาวิน , การใช้ผลผลิตจากการวิจัยทางจิตพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนาคนไทย , วารสารจิตวิทยา , ๓(๒) : (๒๕๓๘) , หน้า ๔๖-๖๐.

^{๖๙} สมบุรณ์ ศาลยาชีวิน , จิตวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่ , (สำนักพิมพ์ Publication: พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๒๖) , หน้า ๒๖๗.

สรุปได้ว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดพฤติกรรมทางจริยธรรม ด้านความคิดมีความสามารถในการตัดสินใจ โดยการใช้ปัญญา และเหตุผล องค์ประกอบด้านอารมณ์ และความรู้สึกแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคม

๒.๑.๑๓ แหล่งกำเนิดพฤติกรรมทางจริยธรรม

แหล่งกำเนิดพฤติกรรมทางจริยธรรมของคนนั้น นักทฤษฎีทางจริยธรรมส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมของบุคคลนั้นมีต้นเหตุ และมาจากอิทธิพลทางสังคมมากกว่าทางอื่น ดังที่ เพียเจต์ (Piaget) เป็นนักจิตวิทยาชาวออสเตรีย เปียเจต์มีทัศนะว่า พัฒนาการทางจริยธรรม ขึ้นอยู่กับการพัฒนาทางสติปัญญาของบุคคลนั้น หรือขึ้นอยู่กับความฉลาดในการรับรู้กฎเกณฑ์และทัศนะต่างๆทางสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมมีลำดับขั้นตอนตายตัว โดยเปียเจต์ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็น ๓ ขั้นตอน คือ

๑. ขั้นก่อนจริยธรรม มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง ๒ ปี เป็นขั้นที่ไม่มีความสามารถ ในการรับรู้สิ่งแวดล้อม อย่างละเอียดปรารภณาได้รับการตอบสนองทางกาย โดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะใดๆ

๒. ขั้นยึดคำสั่ง อายุตั้งแต่ ๒-๘ ปี เด็กเริ่มรับรู้สภาพแวดล้อมของตนเองและบุคคลอื่น มีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำพูดผู้ใหญ่เป็นประกาศิต ที่ตนต้องปฏิบัติตาม

๓. ขั้นยึดหลักแห่งตนเองอายุ ๘ ปีขึ้นไปจะมีพัฒนาการทางสติปัญญา และประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อน ดังนั้นจากการกระทำตามด้วยการยึดคำสั่งเกรงกลัวอำนาจภายนอก นำไปสู่การแสวงหาเหตุผล ความถูกต้องในการกระทำนั้น และตั้งกฎเกณฑ์ของตนเองได้^{๗๐}

สมบูรณ ศาลยาชีวิน ได้กล่าวว่า “พฤติกรรมทางจริยธรรมของบุคคล” ก็เหมือนพฤติกรรมทั่วไป ประกอบด้วย

๑. องค์ประกอบด้านความคิด ปัญญา (Cognitive) คือ ความสามารถในการตัดสินใจ พิจารณาว่าอะไรถูกต้อง ไม่ถูกต้อง อะไรดี อะไรซึ่งด้อย การใช้ปัญญา และเหตุผล

๒. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Affective) คือ ความนิยม ศรัทธา พอใจที่จะทำความดี ความศรัทธาในธรรมะซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เคยปฏิบัติมา

^{๗๐} Piaget. J., The Origin of Intelligence in the Child, Translated by Margaret Cook. States of America : Published in Penguin Education , 1977.

๓. องค์ประกอบด้านการกระทำ การแสดงออก (Moral Conduct) เช่น การปฏิบัติตามศีล ๕ ซึ่งเชื่อว่า โดยปกติแล้วการปฏิบัติที่จะสืบเนื่องจากอิทธิพล ขององค์ประกอบ ทั้งสองประการข้างต้น ที่กล่าวมาแล้ว แต่อาจมีการกระทำบางอย่างซึ่งตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ยั่วยุบบีบบังคับให้บุคคลต้องกระทำ และตกอยู่ภายใต้พลังจิตของบุคคลด้วย ผู้มีพลังจิตเข้มแข็งย่อมจะเอาชนะสิ่งยั่วยุบได้^{๓๑}

สรุปได้ว่า แหล่งกำเนิดพฤติกรรมทางจริยธรรมมีต้นเหตุ และมาจากอิทธิพลทางสังคม แต่ละบุคคลจะต่างกันที่การพัฒนาทางสติปัญญาว่าจะรับรู้กฎเกณฑ์และทัศนะต่างๆทางสังคม และมีสภาวะทางร่างกายและสภาวะทางอารมณ์ ควบคู่กันไป

๒.๑.๑๔ การขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นขบวนการทั้งทางตรง และทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ได้เริ่มรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่งๆ กำหนด หรือวางไว้เพื่อเป็นแนวทาง แบบแผนการปฏิบัติต่อกัน และให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเองคนจะมีลักษณะเป็นคนที่สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้เป็นสมาชิกของสังคมได้เรียนรู้ ระเบียบ กฎเกณฑ์ของสังคม (ศีล) การอบรมสั่งสอน จึงเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคน

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ ได้จำแนกปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการขัดเกลาทางสังคมไว้ดังนี้

๑. ปัจจัยทางชีววิทยา สภาพร่างกายของคนมีความแตกต่างกัน ทำให้การอบรมมีแนวทางต่างกัน ซึ่งแล้วแต่ลักษณะความคาดหวังของสังคม นั้นๆ เช่นโครงสร้างทางสรีระของเพศชาย และเพศหญิงแตกต่างกัน บทบาทของชายหญิงแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน

๒. ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง กระบวนการที่การกระทำของบุคคลในครอบครัวเป็นเหตุ ให้เกิดการกระทำหรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุตรหลาน

๓. สถานภาพทางสังคม หมายถึง ตำแหน่ง ยศ หรือ ฐานะของบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือของสังคม โดยปกติสถานภาพทางสังคมย่อมมีความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน และยังเป็นเครื่องกำหนดระดับเกียรติทางสังคมผู้ที่อยู่ในสถานภาพทางสังคมสูงมักจะมีโอกาสในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้มากกว่าคนที่อยู่ในสถานภาพทางสังคมต่ำ เช่น

^{๓๑} สมบูรณ์ ศาลยาชีวิติน , จิตวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่ , พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์. Publication, ๒๕๒๖) , หน้า ๒๖๕.

สถานภาพกรรมกร กับ นายจ้าง ย่อมมีระดับเกียรติยศที่แตกต่างกัน แต่ก็มีบทบาทเกี่ยวข้องกัน

๔. ภาษาเด็กที่ได้รับการพัฒนาทางภาษาให้สูงขึ้นจะช่วยให้การขัดเกลาทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้นตามไปด้วย

๕. การได้รับการยอมรับในสังคมบุคคลสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข ถ้าได้กระทำการที่ตนต้องการ ซึ่งบุคคลอื่นก็ยอมรับด้วย

๖. การขัดเกลาทางสังคมล่วงหน้า ถ้าบุคคลได้รับการอบรมให้เข้าใจในแผนงานที่ตนจะเป็นอย่างไรในอนาคตก่อนย่อมจะได้รับการเอาใจใส่โดยอาจจะเริ่มสังเกตบุคคลอื่นที่มีบทบาทเช่นนั้นอยู่ก่อนแล้ว

๗. การขัดเกลาทางสังคมภายหลังถ้าบุคคลรู้ตัวล่วงหน้าจะได้เป็นอะไรก็สามารถเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อที่จะเป็นอย่างนั้นแต่บางครั้งอาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงกะทันหันไม่เป็นไปตามที่คิดไว้แต่เดิมเมื่อเป็นเช่นนั้น จึงต้องพยายามปรับปรุงตนเองใหม่ เพื่อกระทำตามบทบาทใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังได้จำแนกแหล่งขัดเกลาทางสังคมไว้ ดังนี้ คือ

๗.๑ ครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา จะมีอิทธิพลอย่างสูงในการขัดเกลาทางสังคม แก่เด็กและเป็นองค์กรแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมให้มนุษย์เพราะครอบครัวเป็นผู้เลี้ยงดูตั้งแต่ขณะยังเป็นเด็ก เมื่อบุคคลได้รับการขัดเกลาทางสังคมในวัยเด็ก ในทางที่ดีๆ ก็จะเติบโตขึ้นเป็นผู้มีอารมณ์และบุคลิกภาพดี

๗.๒ สถานศึกษา เมื่อถึง วัยเรียนครอบครัวจะส่งบุตรหลานไปโรงเรียนเพื่อให้ครูอบรมสั่งสอน สิ่งที่ครอบครัวคาดหวัง คือ วิชาความรู้ ภูมิศีลธรรม มารยาทสังคม เป็นต้น

๗.๓ กลุ่มเพื่อน หมายถึง กลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งและมีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกับบุคคลนั้นเช่น กลุ่มเพื่อนนักเรียน กลุ่มข้าราชการ กลุ่มพ่อค้า เป็นต้น คนจะคบกันเป็นเพื่อนได้ต้องมีความพอใจในการปฏิบัติต่อกัน และกันหากคบกับกลุ่มเพื่อนเกเร เด็กก็จะรับเอานิสัยไม่ดีเหล่านั้น ผู้ปกครองจึงต้องดูแลการคบกับเพื่อนที่เกเรเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนอื่น ความดีสูงสุดของชีวิต

บรรจบ บรรณรุจิ ได้เขียนหนังสือเรื่อง จิตวิเคราะห์เปรียบเทียบ: พระพุทธเจ้า: ชิกมันด์ ฟรอยด์ สรุปเนื้อหาที่เกี่ยวข้องได้ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นถูกกำกับด้วยจิตรู้สำนึก แต่จิตรู้สำนึกนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยแรงกระตุ้นผลักดันจากภายในอันได้แก่ จิตไร้สำนึกซึ่งเป็นที่รวมแห่งความต้องการความปรารถนา และความเก็บกดต่างๆ และจิตไร้

สำนึกนี้เองเป็นที่รวมอยู่แห่งพลังงานอันก่อให้เกิดการแสดงพฤติกรรมมนุษย์แสดงพฤติกรรมต่างๆออกมาโดยมีแรงจูงใจเป็นเครื่องชักจูง และคอยหนุนหลังอยู่เบื้องหลังแห่งพฤติกรรมตรงกับทฤษฎีทางพุทธศาสนาคือตัณหา และพระพุทธานายอมรับเหมือนกันว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นมาจากพลังงานทางจิต (เจตสิก)^{๗๒}

พระชัชวาลย์ ศรีสุข ได้แสดงผลงานการวิจัยเรื่อง ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมไว้ว่า พฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เป็นผลมาจากแรงผลักดันของตัณหาเป็นหลักใหญ่ แม้ว่าตัณหาจะมีสาเหตุโดยตรงของพฤติกรรม แต่เป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมในฐานะเป็นเงื่อนไขของการกระทำ โดยใช้ปัญญา (โยนิโสมนสิการ) เป็นตัวแก้ปัญหาคติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมที่มีปัญญาเป็นตัวนำ ทำให้การพัฒนาบุคลิกภาพเป็นไปด้วยดี ต้องอาศัยความเคยชิน (อุปนิสัย) เพราะถ้ามีพฤติกรรมเคยชินอย่างไร คนก็จะดำเนินชีวิตไปด้วยพฤติกรรมอย่างนั้น การพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาใช้การพัฒนาจิตใจไปที่ละขั้นจนกว่าจะสิ้นกิเลส ด้วยการพัฒนาตน และสังคมตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา และอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาที่ต้องใช้เวลาในการสั่งสมจนกว่าจิตจะพัฒนา เข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์สูงสุดคือนิพพานอันเป็นจุดหมายปลายทางของการพัฒนาบุคลิกภาพที่แท้จริง^{๗๓}

วิทยานิพนธ์: การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่อง พฤติกรรมของมนุษย์ในทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ ชิกมันด์ ฟรอยด์ ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ ชิกมันด์ ฟรอยด์ พฤติกรรม (Behavior) เป็นผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่างๆ การกระทำของมนุษย์อาจสังเกตเห็นได้ชัดเจน ได้แก่การกระทำทางกาย เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เรียกว่า “กายกรรม” การกระทำทางวาจา ได้แก่ การพูด สนทนา การทักทายและการสั่งสอน เป็นต้น เรียกว่า “วจีกรรม” ส่วนการกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้น ยากต่อความเข้าใจ ต้องติดตามสังเกต วิเคราะห์ ดีความ และประเมินค่าเป็นการกระทำทางใจ เช่น การคิด การจำ การลืม การเรียนรู้ แรงจูงใจ เจตคติ ความเมตตาหรือความรัก เป็นต้น เรียกว่า “มโนกรรม” พฤติกรรมของมนุษย์ทั้ง ๓ ลักษณะ มิได้อยู่แยกจากกัน แต่ทำงานผสมผสานเป็นจิตหรือจิตตามลักษณะความประพฤติประจำ

^{๗๒} บรรจบ บรรณรุจิ, จิตวิเคราะห์เปรียบเทียบ: พระพุทธเจ้า : ชิกมันด์ ฟรอยด์, หน้า๔.

^{๗๓} พระชัชวาลย์ ศรีสุข, “ศาสนากับการพัฒนาบุคลิกภาพ: ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๑.

อยู่ในสันดาน พื้นเพจิต หรือลักษณะอุปนิสัย ๖ ประเภท คือ ราคะจิต โทสะจิต โมหะจิต สัทธาจิต พุทธิจิต วิตกจิต^{๓๔} ดังนั้น เป้าหมายของการแสดงพฤติกรรมอันเนื่องมาจาก ตัณหา ก็เพราะความทนอยู่ไม่ได้ ความต้องการจะหนีจากสภาพที่เป็นทุกข์ ต้องการจะลด ความเครียดทางจิตใจ และพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์นั้นมีทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ทั้งนี้ เพราะมาจากแรงผลักดันของจิตส่วนที่เป็นกุศลและอกุศล^{๓๕}

สรุปได้ว่าการขัดเกลาทางสังคมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างทั้งทางด้านสภาพทางร่างกาย การมีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว สภาพทางสังคม ภาษาที่ใช้ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ การเข้าใจแผนงานของตนเองในอนาคต ความพร้อมในที่จะรับการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน เช่นครอบครัวที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อเด็ก สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน การศึกษา และสุดท้ายคือนิพพาน

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโหราศาสตร์

๒.๒.๑ ความหมายของโหราศาสตร์

คำว่า “โหราศาสตร์” (Astrology) มีศัพท์มาจากภาษาสันสกฤต หมายถึงวิชาที่ว่า ด้วยเวลาและคำว่า โหราศาสตร์ ตามตำราของ “วราหมิหิระ” กล่าวว่าเป็นคำที่มาจากคำ ประสม สองคำ คือ “อโห” และ “ราตรี” ซึ่งแปลว่า วันและคืน โหราศาสตร์มาจากคำว่า “อโห” แปลว่า กลางวัน และ “ราตรี” แปลว่า กลางคืน แต่ได้ตัดอักษรพยางค์แรกและ พยางค์หลังออกเสีย จึงเหลือเพียงคำว่า “โหรา” ยังมีอีกคำที่ใช้แทนโหราศาสตร์ คือ ไซติ ศาสตร์ มาจากคำว่า ไซติ แปลว่า แสงสว่าง หรือดวงดาว^{๓๖}

โหราศาสตร์ไทย เป็นหนึ่งในวิชาที่ว่าด้วยการทำนายโชคชะตา เพื่อทำนายอนาคตที่ อาจเกิดขึ้นกับบุคคล สังคม โดยใช้ดวงดาว ผลกรรมต่างๆ ของมนุษย์ มาเป็นปัจจัยใน การกำหนดว่ากันว่า โหราศาสตร์ไทยเป็นวิชาที่มาจากคัมภีร์พระเวทในศาสนาพราหมณ์ ที่มีอยู่ก่อนพุทธศาสนา โดยหลักของโหราศาสตร์ไทยนั้นตามหลักฐานที่มีอยู่ แสดงถึงการ

^{๓๔} ชู.มหา.(ไทย) ๒๗/๑๕๖/๔๓๒., ชู.ม.(ไทย) ๒๙/๑๙๑/๕๔๕-๕๔๖. ; วิสุทฺธิ.(ไทย), ๑/๔๐-๖๐.

^{๓๕} พระมหาสุภาวัฒน์ ชุตินนฺโต (สุขดำ), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่อง พฤติกรรมของ มนุษย์ในทวารณะ ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ ชิกมันด์ ฟรอยด์ ของพุทธปรัชญาเถรวาท กับ ชิกมันด์ ฟรอยด์”, **วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๔๘

^{๓๖} มานพ นักการเขียน. **พระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์**. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๑.

สืบทอดมาจากอินเดียตั้งแต่สมัยสุโขทัย มาจนถึงปัจจุบัน ในทางพุทธศาสนา สมเด็จพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้มีพุทธาณุญาตให้ พระภิกษุสงฆ์เรียนวิชาโหราศาสตร์ในเรื่อง ฤกษ์ยาม เพื่อจะได้รู้เวลาอุโบสถสังฆกรรม อันเป็นกิจในพระพุทธานุศาสน์ จึงได้มีชื่อ วัน เดือน ปี และฤกษ์แสดงไว้ทำยบอวตารพระเป็นพระเพณีสืบต่อมา^{๗๗}

ดังนั้น โหราศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการทำนายหรือการพยากรณ์ชะตาของมนุษย์และปรากฏการณ์ต่างๆ ของโลกโดยอาศัยการโคจรของดวงดาวเป็นหลักและมีการรวบรวมเป็นสถิติเพื่อเป็นข้อมูลในการพยากรณ์สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน มีความเชื่อมโยงทั้งตำแหน่งและการเคลื่อนไหวของดวงดาวในเชิงดาราศาสตร์ ซึ่งรวมทั้ง พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวเคราะห์ และดวงดาวต่างๆ ดวงชะตาของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนไหวของดวงดาวในขณะตกฟาก ซึ่งโหราจารย์จะเชื่อว่า อิทธิพลของดวงดาวต่างๆ จะส่งผลต่อบุคลิกลักษณะของบุคคลนั้นๆ การรับรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่าง บุคลิกลักษณะของคนกับการเคลื่อนไหวของดวงดาวจะทำให้โหราจารย์สามารถทำนายเส้นทางที่จะเป็นไปของบุคคลนั้นได้ ซึ่งอาจจะไม่ใช่เพียงแค่ปัจเจกบุคคล แต่อาจจะรวมทั้งกลุ่ม สังคม และประเทศชาติได้ด้วย^{๗๘} ส่วนคำว่า “Astrology” ในภาษาอังกฤษนั้น มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ๒ คำ คือ “ASTROW” หมายถึง ดวงดาว กับ “LOGOS” หมายถึง ถ้อยคำหรือคำพูดซึ่งแปลรวมกันว่าเป็นการพูดเกี่ยวกับดวงดาว^{๗๙}

สรุปได้ว่าความหมายของโหราศาสตร์หมายถึง แสงสว่างของดวงดาวทั้งกลางวันและกลางคืนเป็นหนึ่งในวิชาที่ว่าด้วยการทำนายโชคชะตา ที่จะเกิดขึ้นทั้งที่ผ่านมา และในอนาคตของบุคคล สังคม โดยใช้ดวงดาวผลของกรรมต่างๆ ของมนุษย์

๒.๒.๒ ความเป็นมาของโหราศาสตร์

โหราศาสตร์เป็นวิชาที่เก่าแก่อีกวิชาหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ได้ให้ความสนใจอยู่ทุกยุคทุกสมัย กล่าวกันว่าโหราศาสตร์เกิดขึ้นพร้อมกับความเชื่อในเทพเจ้า เช่น การบูชาพระอาทิตย์หรือพระจันทร์ มนุษย์เกิดความสงสัยในสิ่งที่ตนได้สัมผัสจึงเกิดปัญหาและได้หาทางออกโดย

^{๗๗} <http://th.wikipedia.org/wiki/A2>, (30 Nov., 2011)

^{๗๘} Nicki Tesch, *The Mystery of Astrology*, <http://komar.cs.stthomas.edu/qm425/Tesch4.htm>, 1997, P.1, (30 Nov., 2011)

^{๗๙} สุพัตรา สุภาพ, *สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนานิชน จำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๑๖๙.

การให้ความเคารพและนับถือต่อมา จากการศึกษานักโบราณคดี ได้พบต้นกำเนิดของ โหราศาสตร์ เมื่อ พ.ศ.๒๓๙๔ และพ.ศ.๒๓๙๖ ท่าน เซอร์ เฮนรี เลย์อาร์ด (Sir Henry Layard) กับผู้ช่วยของเขา คือ นายฮอร์มุซด์ รัชซัม (Hormuzd Rassam) ได้ค้นพบศิลาจารึก (ทำด้วยดินเหนียว) จำนวน ๒๒,๐๐๐ ชิ้น ในซากปรักหักพังของหอสุมุดของกษัตริย์ อัสซูร์ บานิปาล (Ashurbanipal) ในนิเนเวห์ (Nineveh) ประเทศแอสซีเรีย (Assyria) ซึ่งสูญชาติไปแล้ว ในบรรดาศิลาจารึกเหล่านี้ (Babylonia) รวม ๗๐ ชิ้น ซึ่งมีชื่อเรียกว่า “ความรุ่งโรจน์ของเบล” (The Illumination of Bel) บรรยายถึงบารมีของซาร์กอนแห่งอัคคาดี (Sargon ของ Akkad) ผู้พิชิตอาณาจักรซูเมอร์ (ประมาณ ๑๘๑๗ ปีก่อนพุทธกาล) จากการศึกษาศิลาจารึก ท่าน เอ. เอช. เซยซ์ (A.H.Sayce) ศาสตราจารย์ผู้ช่วยแผนก นิรุกติศาสตร์เปรียบเทียบมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนาของบาบิโลเนียโบราณ” (The Religion of the Ancient Babylonians) ว่า “บาบิโลเนีย คือ ถิ่นกำเนิดที่แท้จริงของการตรวจการณ์ทางดาราศาสตร์” ในทำนองเดียวกันกับท่านมอร์ริส จาสโตรว์ (Morris Jastrow) ศาสตราจารย์แผนกภาษา เซไมท์ แห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศาสนาของบาบิโลเนียและแอสซีเรีย” (The Religion of Babylonia and Assyria) ว่า “ระบบจักรวาลที่ทั้งปวงเกิดมาจากโดรงเรียนดาราศาสตร์บาบิโลเนีย”^{๙๐}

สรุปได้ว่าเป็นข้อยุติได้โดยปราศจากข้อสงสัยใดๆ ว่า วิชาโหราศาสตร์ที่เรากำลังศึกษาและค้นคว้ากันอยู่ทุกวันนี้กำเนิดมาจากบาบิโลเนียซึ่งได้สูญชาติไปนานแล้ว และดินแดนที่อาณาจักรบาบิโลเนียตั้งอยู่ในสมัยอดีตอันไกลโพ้น ก็คือบนลุ่มแม่น้ำยูเฟรติสและไทกริส (Euphrates and Tigris) ซึ่งในปัจจุบันคือบริเวณที่ตั้งของประเทศอิรักในตะวันออกกลาง

๒.๒.๓ ความเชื่อในโหราศาสตร์

เป็นที่ทราบกันดีว่า โหราศาสตร์ได้รับอิทธิพลมาจากโหราศาสตร์อินเดียหรือที่เรียกกันว่า โชติยศาสตร์ ซึ่งสาขาหนึ่งในบรรดา ๑๘ ศาสตร์^{๙๑} ที่พระพุทธเจ้าเคยเรียนเมื่อครั้งเป็นพระราชกุมาร แต่อย่างไรก็ตามโหราศาสตร์ไทยก็ยังไม่เหมือนของอินเดียโดยที่เดียว

^{๙๐} ประยูร พลอารีย์, **คัมภีร์สูตรพระเคราะห์สนธิ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนโหราศาสตร์กรุงเทพ, ๒๕๒๑), หน้า ๑๘.

^{๙๑} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มลินทปญหา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๐), ข้อ ๔, หน้า ๔.

เพราะไทยไม่ได้รับโดยตรงจากอินเดีย แต่ได้รับสืบทอดต่อจากพม่าและมอญ ผู้ที่เรียนวิชานี้ก็คือผู้ที่อยู่ในวังและพระสงฆ์ จากหลักฐานที่พอเป็นตัวอย่างเป็นคือ ศิลาจารึก วัดป่ามะม่วง ด้านที่สองมีคำกล่าวสรรเสริญพระปัญญาของพระยาสิทธิไทยว่า “เรียนพระวินัย พระอภิธรรม โดยโลกาจารย์มีพรหมณ์แลดาบส” เป็นต้น สมเด็จพระพิตรทรงพระราชบัญญัติ คัมภีร์ เพทศาสตร์าคม ธรรมเนียม มีโศคศาสตร์ (ตำราโหร) เป็นต้น โหราศาสตร์ไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยนำความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ภาคคำนวณ เป็นเรื่องของการคำนวณตัวเลข การนับตัวเลข และกฎเกณฑ์ในเรื่องของการหาตำแหน่งของดวงดาวต่างๆ เช่น กฎเกณฑ์ในการผูกดวง โดยใช้คัมภีร์หรือตำราเป็นหลักในการพยากรณ์ เช่น คัมภีร์สุรยาตร์ เป็นคัมภีร์สำหรับคำนวณหาจุดเถลิงศก, วัน, ยาม, ราศี, เป็นต้น

๒. ภาคพยากรณ์ เป็นเรื่องของการเชื่อมโยงกฎเกณฑ์ในการตีความและเชื่อมโยงความหมายออกเป็นลักษณะของคำทำนาย อาจแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ ๑) การพยากรณ์ในด้านอดีต ๒) การพยากรณ์ปัจจุบัน ๓) การพยากรณ์ในด้านอนาคต

๓. ภาคพิธี เป็นการนำหลักของไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย หรือเรียกว่า พิธีสะเดาะเคราะห์โดยนำพิธีกรรมทั้งของพราหมณ์กับพุทธศาสนามาประสมกันเพื่อให้เกิดศรัทธากับผู้มารับบริการ หนึ่งสำหรับพระสงฆ์นั้นใช้ดูฤกษ์ดี ไม่ดี เพื่อนำไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วย^{๒๒}

สรุปได้ว่าความเชื่อในโหราศาสตร์ได้รับอิทธิพลมาจากโหราศาสตร์อินเดียซึ่งสาขาหนึ่งที่พระพุทธรเจ้าเคยเรียนเมื่อครั้งเป็นพระราชกุมาร โหราศาสตร์กับสังคมไทยนั้น แยกจากกันไม่ออก ในสมัยโบราณ การดำเนินชีวิตของบุคคลหรือเหตุการณ์บ้านเมือง โหราศาสตร์จะนำมาใช้อย่างเข้มงวดกวดขัน โดยแสดงออกในรูปของพิธีกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี ตั้งแต่การเกิด การมีคู่ครอง การทำบุญอายุ การตาย การทำศึกสงคราม การวางศิลาฤกษ์ฝังเสาหลัก

^{๒๒} มานพ นักการเขียน , พระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔ , หน้า ๑.

เมือง ในพุทธศาสนามีทัศนะอย่างไรบ้างต่อความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เป็นเรื่องที่ชาวพุทธควรศึกษาเพื่อเพิ่มสติปัญญาบารมีของตนเองและจะได้กำหนดทำที่ถูกต้องต่อโหราศาสตร์อีกด้วย

๒.๒.๔ ความสัมพันธ์ของโหราศาสตร์กับศาสตร์อื่นๆ

ก. โหราศาสตร์กับพุทธศาสนา เป็นที่กล่าวขานกันมากกว่า หลักของโหราศาสตร์ไม่สามารถจะเข้ากับหลักพุทธศาสนาได้ เพราะหลักของพุทธศาสนานั้นสอนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครทำกรรมอะไรไว้ย่อมได้รับผลกรรมนั้น แต่อย่างไรก็ตามนักโหราจารย์ก็ปรับปรุงวิธีการในการทำนายเพื่อให้เข้ากับหลักของศาสนา ซึ่งพลตรีประยูร พลอารีย์ ได้กล่าวเรื่องนี้ไว้ว่า “วิชาโหราศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์ที่หลากหลาย ๆ ท่านเข้าใจ แต่เป็นศาสตร์แห่งปัญญา ที่เกี่ยวกับปรัชญาอันสูงยิ่ง เครื่องมือสำคัญของวิชาโหราศาสตร์คือวิชาตรรกศาสตร์ (Logic) โดยเฉพาะคือการอุปมาอุปมัย (Analogy) เมื่อศึกษาสูงขึ้นๆ จะพบว่ามรรคมชาติคล้ายเป็นศาสนา ศาสนาหนึ่ง และที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ เข้ากันกับพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี”^{๔๓}

ดังนั้น นักโหราศาสตร์ไทยโดยส่วนใหญ่ จะอ้างอิงถึงหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นตัวหลักสำคัญในการพยากรณ์ เช่น จำรัส ศิริ ได้กล่าวถึงหลักกรรมในพุทธศาสนากับหลักพรหมลิขิตไว้ว่า “อันที่จริงหลักพรหมลิขิตหรืออิทธิพลดวงดาว ก็คือกรรมลิขิตนั่นเอง ดวงดาวเป็นสถิติสองทางให้รู้วาระกรรมได้ก่อนก็มาจากสถิติการโคจรของดวงดาวนั่นเอง ระหว่างสถิติกับกรรมลิขิต จึงเป็นเรื่องที่ผมเชื่อตามเหตุผลดังที่ได้เรียนมาแล้ว”^{๔๔}

ข. โหราศาสตร์กับปรัชญา นักโหราศาสตร์ หรือโหราจารย์ต้องอาศัยปรัชญาเมธีเป็นหลักอุปมาหรือทางด้านปรัชญา ตลอดจนการศึกษาโครงสร้างด้านจิตวิทยาของผู้มารับการพยากรณ์มาประมวลกับความรู้ทางโหราศาสตร์ แล้วจึงทำนาย หรือพยากรณ์ต้องอาศัยหลักจิตวิทยา และหลักปรัชญา เพื่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือแก่ผู้ที่มาขอรับการพยากรณ์ โหราศาสตร์จึงถือเป็นศาสตร์ทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาอันสูงยิ่งออกมาในแง่ของปรัชญาความจริงแล้วเป็นหลักของความเป็นจริงในทุกกรณี ทั้งทางโลก และทาง

^{๔๓} ประยูร พลอารีย์, *คัมภีร์สูตรพระเคราะห์สนธิ*, (กรุงเทพฯ: โรงเรียนโหราศาสตร์กรุงเทพ, ๒๕๒๑), หน้า ๑๑.

^{๔๔} จำรัส ศิริ, *โหราศาสตร์ไทย อ่านชะตาด้วยตนเอง*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ, ๒๕๐๘), หน้า ๑๐-๑๒.

ธรรม เช่น หากเราขับรถผ่านตำบลใดไป ตำบลนั้นๆ ก็ผ่านเราไปเช่นเดียวกัน หรือการโลกโคจรรอบดวงอาทิตย์ ดวงอาทิตย์ก็โคจรรอบโลกด้วย แม้กฎแห่งกรรมก็มาจากหลักความจริง (Action-Reaction) นี้ ดังนั้นเป็นต้น ในการพยากรณ์โหราจารย์จะต้องทราบปรัชญาของเรื่องนั้นๆ^{๔๕} นอกจากนี้ โหราจารย์จะต้องมีหลักปรัชญา เบื้องต้นเป็นพื้นฐานเสียก่อน และยิ่งถือเป็นแบบอย่างที่ยึดถือปฏิบัติกันสืบๆ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หรือจะเรียกว่าเป็นพุทธปรัชญา ก็ไม่ผิดคือ

ผู้บำเพ็ญตนเป็นโหราจารย์มีหลักการปฏิบัติดังนี้

- ๑) ปีหนึ่งต้องไหว้ครูครั้งหนึ่ง
- ๒) ต้องมีคุณธรรมของโหร คือถือศีลธรรมพราหมณ์ ทำใจของตนให้บริสุทธิ์
- ๓) สมาทานศีล ๕ เป็นปกติ
- ๔) ฆ่านางทั้ง ๔ ให้ตาย (คือไม่มีอคติ ๔ อย่าง)
- ๕) ต้องไม่สร้างกรรมชั่ว ถ้าสร้างกรรมชั่วติดตัวไปจนตายตกนรก ๘ ชุม^{๔๖}

ค. โหราศาสตร์กับจิตวิทยา เป็นสิ่งที่โหราจารย์จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะต้องทราบโครงสร้างของจิตวิทยาของบุคคลในการพยากรณ์ดวงชะตา เพราะคำพยากรณ์เป็นจำนวนไม่น้อยที่แจกรูปออกไปโดยอาศัยความรู้ทางจิตวิทยา ในขณะที่เดียวกันก็มีโหราจารย์จำนวนไม่น้อยที่พยากรณ์ผิดพลาดเพราะขาดความรู้ในวิชานี้”^{๔๗}

ง. “โหราศาสตร์กับดาราศาสตร์ เนื่องจากโหราศาสตร์เป็นเรื่องกับการทำนาย และการพยากรณ์โชคชะตาของมนุษย์ต่างๆ ของโลกโดยอาศัยตำแหน่งของดวงดาวเป็นเครื่องชี้ ดังนั้นโหราศาสตร์จึงต้องอาศัยความด้านดาราศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับดวงดาว ระยะเวลา โคจร ตำแหน่ง ฯลฯ ต้องมีความรู้เรื่องการคำนวณในเรื่องดังกล่าว เพื่อที่จะสามารถนำมาประกอบการพยากรณ์ดวงชะตาต่างๆ”^{๔๘}

^{๔๕} พิไลรัตน์ รุจิวนิชย์กุล , วิทยานิพนธ์“การศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้มารับบริการจากหมอดู” , หน้า ๓๕-๓๗.

^{๔๖} สิงโต สุริยาอารักษ์ , โหราศาสตร์ไทยเดิม , (กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์การพิมพ์,๒๕๒๒), หน้า ๖.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๗.

^{๔๘} พิไลรัตน์ รุจิวนิชย์กุล , การศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้มารับบริการจากหมอดูของสมาคมโหราศาสตร์แห่งประเทศไทย , วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาสังคมมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔) , หน้า ๒๘.

๑. โหราศาสตร์กับไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์ หมายถึง อำนาจลึกลับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง น้ำมันต์ และเวทมนต์คาถา ความเชื่อในไสยศาสตร์มีอิทธิพล เนื่องจากความเชื่อทางโหราศาสตร์ด้วย เช่น เมื่อตรวจดวงชะตาพบว่ามีความเคราะห์กรรมก็หันมาแสวงหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขาเชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์ มีอำนาจปัดเป่าให้เขาพ้นภัย สิ่งที่มีอิทธิฤทธิ์ตามความเชื่อทางสังคมไทยส่วนใหญ่ได้แก่น้ำมันต์คาถาอาคม และการสะเดาะห์เคราะห์ตามพิธีกรรมทางโหราศาสตร์ ปัจจุบันลัทธิไสยศาสตร์ยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทย นับแต่การประกอบอาชีพ การแข่งขันกีฬา การที่สมาชิกในสังคมมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์อยู่มาก ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์อันไม่แน่นอน และไม่มั่นคงในสังคมเพราะความเลื่อมใสในทางไสยศาสตร์มีเหตุจูงใจจากความกลัว และความ ต้องการ คือ ๑) ความกลัว เช่น กลัวผี กลัวความเจ็บป่วยของสถานที่ ๒) ความต้องการ เช่น ต้องการลาภ ความสุขความสบายใจ^{๘๕}

สรุปได้ว่าความสัมพันธ์ของโหราศาสตร์กับศาสตร์อื่นๆ โดยเฉพาะกับพุทธศาสนา เพราะหลักของพุทธศาสนาจะสอนว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรม นั้นนักโหราจารย์ก็ปรับปรุงวิธีการในการทำนายในเข้ากับหลักพุทธศาสนาโดยมีการโยงเข้ากับอิทธิพลของดวงดาวที่เป็นกรรมลิขิตที่ติดตัวบุคคลนั้นมา และความสัมพันธ์กับจิตวิทยา โหราจารย์จะทราบโครงสร้างของจิตวิทยาได้ดี ทำให้วิเคราะห์พฤติกรรมของบุคคลนั้นได้

๒.๒.๕ ประโยชน์ของโหราศาสตร์

ประโยชน์ของโหราศาสตร์เกิดขึ้นกับบุคคลที่มีความเชื่อถือเท่านั้น เพราะวิชานี้ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ตามหลักของวิทยาศาสตร์ ถึงแม้ว่าจะมีนักโหราจารย์บางท่านพยายามทำให้โหราศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ก็ตาม แต่หลักโหราศาสตร์นั้นยังคงเป็นศาสตร์ลึกลับอยู่ดี แต่อย่างไรก็ตามวิชาโหราศาสตร์ก็ยังมีประโยชน์ ซึ่งฟีโลรตัน รุจิวิชัยกุล ได้สรุปประโยชน์ของโหราศาสตร์ไว้เป็นข้อๆ ดังนี้ คือ

ก. ใช้สำหรับพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคต วิชาโหราศาสตร์มีความโน้มเอียงไปทางด้านการพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคต เพื่อต้องการทราบว่าจะมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นหรือไม่

ข. ใช้ในกิจการฤกษ์พানাที่ อันเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของวิชาโหราศาสตร์ซึ่งถือว่าเป็นโหราศาสตร์ประยุกต์ ใช้ในการให้ฤกษ์และห้ามฤกษ์ เพื่อเลือกหรือกำหนดวันเวลา

^{๘๕} อ้างแล้ว.

มงคลสำหรับประกอบกิจกรรมหรือเริ่มกิจกรรมงานต่างๆ ทั้งนี้รวมทั้งวันเวลาสิ้นสุดกิจการงานเหล่านั้น

ค. ใช้เป็นความรู้ขั้นพื้นฐานสำหรับศาสตร์อีกหลายๆ เช่น โสยศาสตร์ ลางสังหรณ์ การแก้เคล็ดต่างๆ ฯลฯ ซึ่งเครื่องมือหลักที่จะนำไปสู่ความรู้แจ้งในศาสตร์นี้คือวิชาโหราศาสตร์

ง. ใช้เป็นความรู้ขั้นพื้นฐานของวิชาพยากรณ์ศาสตร์อื่นๆ เช่น หัตถศาสตร์ เลขเจ็ดตัว กราฟ ฯลฯ

จ. ใช้สำหรับการบุกเบิกจักรวาลเพื่อสำรวจสิ่งหรือส่วนที่มนุษย์ยังไม่ทราบ ได้มีนักโหราจารย์ในอดีตได้ค้นพบดาวพระเคราะห์ซึ่งยังไม่มีใครค้นพบมาก่อน คือ อัลเฟรด วิตเตอ (Alfred Witte) ซึ่งได้ค้นพบดาวพระเคราะห์ ๘ ดวงในจักรวาล นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้กับทุกสิ่งทุกอย่างทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตประโยชน์ทางด้านสังคมและจิตวิทยา^{๙๐}

ประโยชน์ด้านนี้ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ว่า มีประโยชน์ทางด้านจิตวิทยาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์ บางคนถึงขั้นคิดฆ่าตัวตายแต่นักโหราจารย์ผู้ฉลาดสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้โดยบอกผู้มารับบริการมาให้คิดเช่นนั้นได้ ดังที่ สุพัตราสุภาพ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของโหราศาสตร์ไว้ว่า “ผู้ที่เชื่อถือ เห็นว่าชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของดาวพระเคราะห์ ไม่ว่าจะในทางที่ดี หรือร้ายก็ตาม ฉะนั้นการปฏิบัติตนให้ถูกต้องจึงเป็นสิ่งดี เป็นการประพฤติให้เหมาะสม กับเหตุการณ์ไม่ประมาท และหาทางผ่อนหนักเป็นเบาเคราะห์กรรมที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะบุคคลที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตหรือคนที่มีความทุกข์มักจะชอบปรึกษาโหราจารย์หรือ หมอดู เพื่อขอคำแนะนำ เพื่อความสบายใจของตนเอง ฉะนั้นโหรหรือหมอดูบางครั้งทำ หน้าทีคล้ายๆ กับนักจิตวิทยา เพราะเป็นการระบายอารมณ์ของคนบางคน และเป็นที่ได้ปรับลอบจิตในบางเรื่อง แต่มีเหมือนกันที่ยังหาโหรหรือหมอดูยิ่งเศร้าใจ เพราะเมื่อเขาทำนายว่าโชคเคราะห์ไม่ดีก็กลัด

^{๙๐} พิไลรัตน์ จุริวณชย์กุล , การศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้มารับบริการจากหมอดูของสมาคมโหราศาสตร์แห่งประเทศไทย , วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต , (สาขาสังคมมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔) , หน้า ๓๔-๔๐.

กลุ่ม จึงต้องหาทางสะเดาะเคราะห์วิธีการต่างๆ เช่น รดน้ำมนต์ บนบานศาลกล่าว ตักบาตร เป็นต้น ^{๙๑}

สำหรับนักจิตแพทย์หลายท่านได้กล่าวถึงโหราศาสตร์ว่ามีประโยชน์สำหรับคนป่วยทางด้านจิตใจมากเหมือนกัน เช่น รองอธิบดีกรมสุขภาพจิต น.พ.ธงชัย ทวีชาชาติ ได้กล่าวไว้ว่า “โหราศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สามารถช่วยเหลือประชาชนได้ในยามที่มีปัญหาสุขภาพจิต หากๆได้รับข้อมูลที่เป็นวิชาการจากกรมสุขภาพจิตจะทำให้เป็นความหวังให้กับประชาชนได้ เพราะลำพังบุคคลากรของกรมสุขภาพจิตคงจะช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหาความเครียดได้ไม่หมด” ^{๙๒}

ความจริงแล้ว การใช้ตำแหน่งของดวงดาวในท้องฟ้ามาเป็นหลักในการทำนายดวงชะตาของบุคคลและพยากรณ์โชคเคราะห์ต่างๆ นั้น ไม่ได้หมายความว่า ดวงดาวจะใช้อิทธิพลบันดาลเจ้าชะตาให้เป็นไปดังนั้นไม่ หากหมายความว่า ดวงดาวเป็นเครื่องชี้ถึงวาสนาและโชคชะตาของเจ้าของดวงชะตานั้นๆ เท่านั้น ดังนั้น เจ้าของชะตาย่อมมีอำนาจอย่างเต็มที่ในการปรับปรุงตนเองหรือกระทำตนเองให้เป็นผลดีหรือผลร้ายแก่ตนต่อไปได้อีกเสมอ

สรุปได้ว่าประโยชน์ของโหราศาสตร์ ทำให้ทราบควรจะทำปฏิบัติตนให้ถูกต้องอย่างไรจึงเป็นสิ่งดี ประพฤติให้เหมาะสม กับเหตุการณ์ ไม่ประมาท และหาทางผ่อนหนักเป็นเบาเคราะห์กรรมที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะบุคคลที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตหรือคนที่มีความทุกข์มักจะชอบปรึกษา หรือเพื่อขอคำแนะนำจากโหราจารย์ เพื่อความสบายใจของตนเอง

๒.๒.๖ โหราศาสตร์ต่อวิถีชีวิตคนไทย

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวว่า ผู้ที่เชื่อถือ เห็นว่าชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของดวงดาวพระเคราะห์ไม่ว่าจะในทางดี หรือร้ายก็ตาม ฉะนั้นการปฏิบัติตนให้ถูกต้องจึงเป็นสิ่งดี เป็นการประพฤติให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ ไม่ประมาท และหาทางผ่อนหนักเป็นเบาเคราะห์กรรมที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะบุคคลที่ไม่ประสบผลสำเร็จในชีวิต หรือคนที่มีความทุกข์ มักจะชอบหาโหร หรือหมอดู เพื่อขอคำแนะนำเพื่อความสบายใจของตนเอง ^{๙๓}

^{๙๑} สุพัตรา สุภาพ, **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี.** (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนานิชน จำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๑๖๑.

^{๙๒} ธงชัย ทวีชาชาติ, **หมอดูช่วยลดปัญหาสุขภาพจิต.** (๑๑ กันยายน ๒๕๔๐), เดลินิวส์, หน้า ๓.

^{๙๓} สุพัตรา สุภาพ, **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี.** (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนานิชน จำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๑๖๙.

สรุปได้ว่าโหราศาสตร์ต่อวิถีชีวิตคนไทย ขึ้นอยู่กับความเชื่อของบุคคลนั้น จะนำมาโหราศาสตร์มาใช้อย่างไร การใช้ปัญญามาพิจารณาประกอบกับวิถีชีวิตของตนอย่างไร

๒.๒.๗ แนวคิดเรื่องโหราศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์

แก่นแท้แห่งพุทธศาสนานั้น เน้นการประพฤติตนให้ได้ประโยชน์ด้วยความเพียร หรือที่เรียกว่า “วิริยวาท” ถือเอาประโยชน์ที่เกิดจากการกระทำเป็นใหญ่ แม้จะไม่ได้ปฏิเสธปัจจัยอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นดวงดาว แต่ทว่าดวงดาวนั้นไม่ได้มีอิทธิพลมาหักล้างอำนาจแห่งกรรมได้ ดังจะเห็นได้จาก นักชัตตชาตก ซึ่งมีเรื่องเล่าว่า มีชาวบ้านนอกมาขอลูกสาวชาวกรุงให้ลูกชายของตน ครั้นถึงวันกำหนดเข้ามารับตัว เผอิญตรงกับวันฤกษ์ไม่ดี ชาวบ้านนอกจึงรอไปวันหนึ่ง ชาวกรุงได้บอกเลิกข้อตกลงนั้นเสีย และยกลูกสาวให้แก่รายอื่นไป มีผู้พูดกันถึงเรื่องนี้ จนกระทั่งถึงหมู่ภิกษุสงฆ์^{๙๔} พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า “ประโยชน์ได้ลวงเลยคนโง่เขลาที่มัวคอยฤกษ์ยามอยู่ ประโยชน์นั้นแหละเป็นฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวทั้งหลายจะทำอะไรได้”^{๙๕}

นอกจากนี้ ในปุพพัตถสูตร ยังมีพระพุทธพจน์ยืนยันว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต(ความประพฤติชอบด้วยกาย) วจีสุจริต(ความประพฤติชอบด้วยวาจา) และมโนสุจริต(ความประพฤติชอบด้วยใจ)ในเวลาเช้า เวลาเช้าก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้นสัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ในเวลาเที่ยง เวลาเที่ยงก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้นสัตว์ทั้งหลายประพฤติชอบในเวลาใดเวลานั้นชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคลกายกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นวาจา วจกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นวาจา มโนกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นวาจา ความปรารถนาของท่านเป็นส่วนเบื้องต้นวาจา สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอันเป็นส่วนเบื้องต้นวาจาแล้วย่อมได้ประโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต้นวาจาท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์แล้ว จงได้รับความสุขขงอกงามในพุทธศาสนา จงไม่มีโรคถึงความสุขพร้อมด้วยญาติทั้งมวล”^{๙๖}

^{๙๔} มานพ นักการเขียน , พระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ , (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ๒๕๔๙ , หน้า ๕.

^{๙๕} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๙/๒๐.

^{๙๖} อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๕๖/๓๙๙-๔๐๐.

ในอบายมุข ๖ ได้ระบุชัดเจนว่า”คนผัดวันประกันพรุ่งย่อมทำให้สูญเสียผลประโยชน์ เพราะความเกียจคร้าน คนเกียจคร้านมักจะสูญเสียผลประโยชน์หรือผลประโยชน์ที่พึงจะได้ก็ผ่านพ้นเลยไป ด้วยสาเหตุข้ออ้าง ๖ ประการคือ หนวหนัก ร้อนหนัก เข้าหนัก สายหนัก หิวหนัก และ ภาระหนัก คนที่ชอบอ้างแล้วไม่ทำงาน ไม่ทำสิ่งที่ควรทำ ย่อมไม่ได้รับความมั่งคั่งทางทรัพย์สิน และผลประโยชน์ทั้งหลายก็ล่องเลยผ่านบุคคลนั้นไปเสีย”^{๙๗}

สรุปได้ว่า บุคคลผู้ที่มีความเชื่อเรื่องดวงชะตา เรื่องฤกษ์งามยามดี จะทำอะไรก็จะ รอคอยแต่ฤกษ์ ทำให้สูญเสียประโยชน์ไปมากต่อมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ผู้นำทาง ครอบครัว ผู้นำชุมชน แม้กระทั่งผู้นำในระดับประเทศ ถ้ามีวคอยแต่ฤกษ์ยอมเสียประโยชน์อย่าง แน่นนอน ดังแนวคิดตามพระพุทธรูปปางต้น ย่อมหมายความว่า พระพุทธศาสนาถือหลักว่า ฤกษ์ งามยามดีอยู่ที่การกระทำของตนเอง ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงอำนาจของดวงดาวแต่ประการใด ความพร้อมที่สุดเมื่อโอกาสมาถึงนั้นคือฤกษ์งามยามดีที่ดีที่สุด

๒.๒.๘ ทฤษฎีโหราศาสตร์

ทฤษฎีโหราศาสตร์ คือ การอธิบายว่า เหตุใดดวงดาวหรือนิมิตสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ เกิดขึ้นรวมทั้งการเสียหาย จึงสามารถเชื่อมโยงเข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชีวิตของมนุษย์ได้ มี นักวิชาการสาขาต่างๆ อธิบายไว้ตามมุมมอง และแนวทางของศาสตร์ที่ตนใช้ เช่น นักฟิสิกส์ นักจิตวิทยา เป็นต้น ผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงทฤษฎีโหราศาสตร์โบราณที่ว่าดวงดาวบนท้องฟ้าคือ เทพ เจ้าทั้งหลายที่มีอำนาจดลบันดาลให้มนุษย์เป็นไปต่าง ๆ นานา เนื่องจากเป็นความเชื่อโบราณที่ ล้าสมัย แต่จะใช้อธิบายโดยใช้ความรู้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยสรุปได้ ๒ ทฤษฎีหลักดังนี้

๒.๒.๘.๑ ทฤษฎีแรงส่งจากดวงดาว

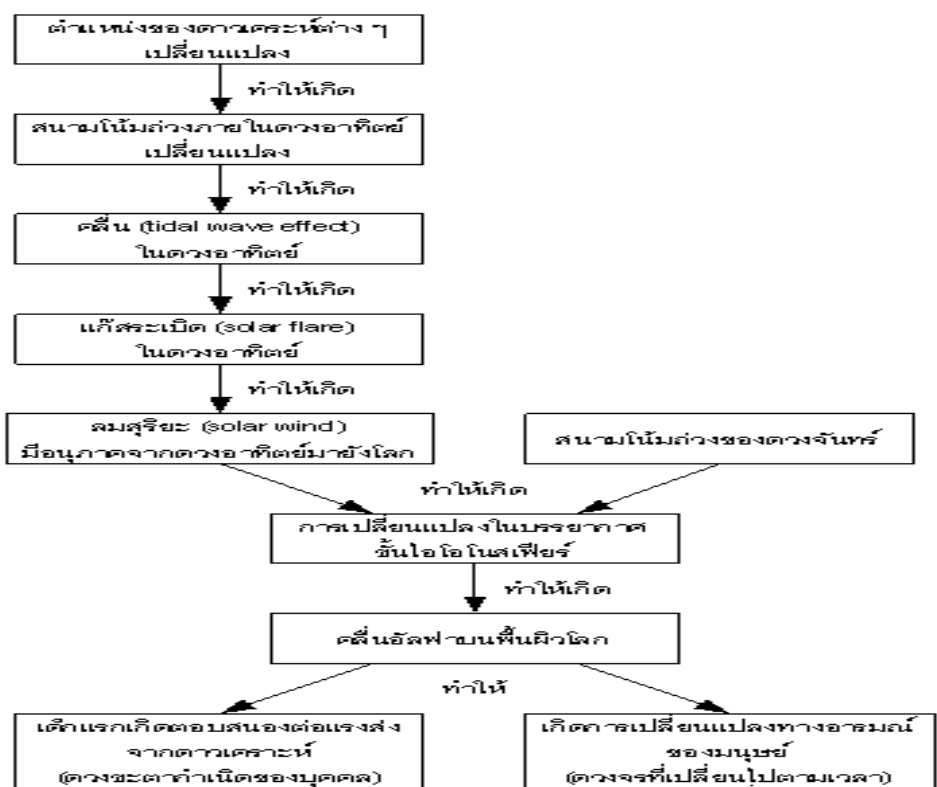
ทฤษฎีนี้เป็นแนวการอธิบายที่ใช้กันมากที่สุด และใช้กันมายาวนาน โดยเชื่อว่า ดวงดาวมีแรงส่งทำให้มีผลเกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตบนโลก ในทางวิทยาศาสตร์กล่าวว่า ดวงดาว ทั้งหลายมีคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าส่งออกมา และจะเปลี่ยนแปลงไปตามแรงเคลื่อนที่ของวัตถุบน ฟากฟ้า ระบบประสาทของมนุษย์จะตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงบนท้องฟ้า นั้น ถึงแม้ปัจจุบันยัง

^{๙๗} P.A. Payutto , Buddhism : A Layman' Guide to Life , Bangkok:

ไม่มีการศึกษาเรื่องนี้กันอย่างจริงจังจนมีข้อสรุปที่ชัดเจน แต่ก็มีผลการศึกษที่น่าสนใจของกลิน (Glynn) ซึ่งเสนอแผนภาพแสดงผลกระทบของดวงดาวต่อชีวิตมนุษย์^{๙๔}

ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเกี่ยวกับทฤษฎีแม่เหล็กไฟฟ้าของเขา ดังแสดงในรูปแบบที่

๒.๒.๘.๑

รูปที่ ๒.๒.๘.๑ แผนภาพแสดงผลกระทบของดวงดาวต่อชีวิตมนุษย์

สำหรับการตอบสนองของเด็กแรกเกิดต่อตำแหน่งดวงดาวในแผนภาพ ดร.ยูเกน โจนัส (Dr.Eugen Jonas) จิตแพทย์ชาวสโลวาเกีย ค้นพบว่า ขณะทารกเกิดเป็นช่วงที่วงรอบเมแทบอลิซึมของเขาถึงจุดสูงสุดและเด็กจะเป็นผู้ที่กำหนดการเกิดของตัวเอง โดยหลังฮอร์โมนแอดรีนาลีนเข้าสู่กระแสเลือดของแม่ การทดลองของ ดร.โจนัส พบว่าจุดสูงสุดของวงรอบนี้จะเกิดขึ้น

^{๙๔} Stephen Arroyo, Astrology , Psychology and the Four Elements , (USA : CRCS Publications, 1975) , p. 37,อ้างใน จักรเทพ รำพึง , สารนิพนธ์"การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน" , (บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย,๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

สม่าเสมอ สอดคล้องกับมุมระหว่างดวงอาทิตย์กับดวงจันทร์ในดวงกำเนิดของแต่ละบุคคล ปรากรฎการณ์นี้ทำให้เชื่อได้ว่าทารกมีบุคลิกภาพที่แฝงเร้นมาตั้งแต่เกิด^{๙๙}

ศาสตราจารย์จอร์จส์ ลัคฮอฟสกี (Georges Lakhovsky) นักชีววิทยาและฟิสิกส์ชาวรัสเซียได้ศึกษาเรื่องนี้เช่นกัน ลัคฮอฟสกีได้แสดงไว้ว่า “รังสีที่แผ่มาจากอวกาศมาสู่โลกเกิดจากดาวเคราะห์และดาวฤกษ์ต่างๆ รังสีนี้มีผลต่อโครโมโซมของเซลล์ซึ่งเป็นตัวรับสัญญาณไฟฟ้าจักรวาล โดยนำมาแปลงเป็นกระแสไฟฟ้าอันเป็นแรงผลักดันเรียกว่า ซีวิต และในลักษณะเดียวกันลัคฮอฟสกีก็คิดว่า เซลล์สมองทำหน้าที่เหมือนเสาอากาศในการรับสัญญาณที่แผ่มาจากดวงดาวเหมือนเสาวิทยุ”^{๑๐๐}

เรื่องนี้อาจจะอธิบายด้วยทฤษฎีควอนตัมได้ กล่าวคือ “ตามหลักวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน อธิบายว่าสรรพสิ่งในโลกนี้เป็นเพียงกลุ่มของอนุภาคหรือคลื่นมากมาย ต่อเชื่อมเรียงกันไป เสมือนเป็นเนื้อเดียวกันตลอดทั่วทั้งจักรวาล ในสภาพของสิ่งที่เป็นอนุภาคหรือคลื่นที่เรียกว่าควอนตัมนี้จะมีปฏิสัมพันธ์กันได้เสมอ การเปลี่ยนแปลงสถานะของอนุภาคหนึ่ง จะมีผลกระทบต่อสถานะของอีกอนุภาคหนึ่งได้ ไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลกันเพียงใด”^{๑๐๑}

๒.๒.๘.๒ ทฤษฎีองค์รวม

แนวคิดแบบองค์รวม (Holistic) อธิบายว่าทุกสิ่งในจักรวาลรวมกันเป็นระบบเดียวภายในระบบใหญ่ มีระบบย่อยที่มีโครงสร้าง รูปแบบ และความเป็นไปสอดคล้องกับระบบใหญ่ ดังจะเห็นได้จากโครงสร้างของจักรวาลกับโครงสร้างของอะตอมมีลักษณะที่คล้ายกัน อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติแบบเดียวกัน ทุกส่วนของจักรวาลมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันหมด นักจิตวิทยาคนสำคัญของโลกคือคาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung) เรียกความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ว่า ซิงโครนิซิตี (Synchronicity) โดยจุงได้

^{๙๙} Stephen Arroyo , Astrology, Psychology and the Four Elements , (USA : CRCS Publications, 1975) ,p. 38 , อ้างใน จักรเทพ รำพึง, สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน” , หน้า ๑๖.

^{๑๐๐} B.V. Raman , Planetary Influences on Human Affairs, (Bangalore : IBH Prakashana, 1980) , pp. 56-57 , อ้างใน , จักรเทพ รำพึง , สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน” , หน้า ๑๖.

^{๑๐๑} โอฟาร์ เพียรธรรม , ตามหาความจริง วิทยาศาสตร์กับพุทธธรรมศาสตร์ที่เป็นคนละเรื่องเดียวกัน , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙) , หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

อิทธิพลความคิดมาจากคัมภีร์อี้จิงของจีนโบราณ เขาพบว่าเหตุการณ์บังเอิญหลายครั้งเกิดขึ้นอย่างมีความหมายสอดคล้องกันโดยไม่ได้เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน บางครั้งอี้จิงสามารถบอกถึงรูปแบบของความหมายที่เชื่อมโยงเหตุการณ์ปัจจุบันไปสู่เหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งทั้งสองเหตุการณ์ไม่ได้เป็นเหตุเป็นผลกัน ปรากฏการณ์นี้อาจจะเรียกว่า การเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างมีความหมาย (Meaningful Coincidence) หรือหลักการเชื่อมโยงที่ไม่สัมพันธ์เชิงเหตุ (Acausal Connecting Principle)^{๑๐๒} ตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเองระหว่างการบำบัด คนไข้ของเขาได้ฝันถึงเครื่องประดับที่เป็นแมลงปีกแข็งทองคำและกำลังสนทนากับลุง ในเรื่องนี้ ทันใดนั้นมีเสียงเกิดขึ้นที่กระจกหน้าต่าง ปรากฏเป็นแมลงปีกแข็งตัวหนึ่งกำลังพยายามจะเข้ามาในห้อง จุงอธิบายเหตุการณ์นี้ว่า ภาพของแม่แบบ (Archetype) ในความฝันอาจจะเกิดขึ้นสอดคล้องกับเหตุการณ์ภายนอก แม่แบบไม่ได้อยู่ในโลกของจิตเท่านั้นแต่อาจรูล้ำข้ามเขตมาปรากฏในโลกภายนอกได้ จุงใช้คำว่าซิงโครนิซิตีเมื่อภาพในจิตกับเหตุการณ์ภายนอกเกิดขึ้นพร้อมกัน และเหตุการณ์นี้จะเกิดบ่อยเมื่อจิตสำนึกมีกำลังอ่อน และจิตใต้สำนึกมีกำลังกว่า^{๑๐๓}

สรุปได้ว่าทฤษฎีโหราศาสตร์มี ๒ ทฤษฎีแรงส่งจากดวงดาวเพราะเชื่อว่าดวงดาวส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตบนโลก ระบบประสาทของมนุษย์จะตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงบนท้องฟ้า และทฤษฎีองค์รวม ซึ่งเกี่ยวกับจักรวาลเป็นระบบใหญ่ อยู่ภายในธรรมชาติแบบเดียวกัน

๒.๒.๙ ประเภทและสาขาของโหราศาสตร์

วิชาที่ว่าด้วยการทำนายทายทัก (divination) สามารถแบ่งประเภทตามลักษณะการทำนายได้เป็น ๔ ประเภทหลัก ดังนี้

๑) การทำนายด้วยดวงบอกเหตุ (omen) ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น การปรากฏขึ้นที่ผิดปกติของสัตว์ การเคลื่อนที่ของนกและแมลง ปรากฏการณ์เหล่านี้สื่อให้เห็นถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามมา ตัวอย่างเช่น การอพยพของกบจำนวนมากเกิดขึ้นอย่างผิดปกติไม่กี่วันก่อนการ

^{๑๐๒} Ann Casement , Carl Gustav Jung , (UK : SAGE Publications, 2001) , pp. 149-150, อังไฉ , จักรเทพ จำพ็ิง, สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน” , หน้า ๑๔.

^{๑๐๓} Ibid., p. 150 , อังไฉ , จักรเทพ จำพ็ิง , สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน” , หน้า ๑๔.

เกิดแผ่นดินไหว ๘ ริกเตอร์ในประเทศจีน เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑^{๑๐๔} เรื่องนี้เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่วิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจน เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดกับธรรมชาติโดยส่วนรวม ไม่เกิดเฉพาะเจาะจงกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ประเด็นนี้อยู่นอกเหนือโหราศาสตร์ที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึง

๒) การทำนายโดยอาศัยอำนาจจิตหรืออำนาจเทพเจ้า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนาคตตั้งสัญญา การใช้อำนาจจิต หรือการเข้าเจ้าทรงผีเพื่อการทำนายทายทัก เรื่องการใช้อำนาจจิตในการทำนายนี้ผู้วิจัยขอแยกออกไม่นำมารวมกับโหราศาสตร์ ส่วนการทำนายด้วยคนทรงนี้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในกรีกมีการทำนายที่อ้างอำนาจเทพเจ้าเรียกว่า ออราเคิล (oracle) ที่วิหารเดลไฟ (Delphi) มีนักบวชสตรีที่เรียกว่า ไพเธีย (Pythia) หรือไพธอนเนส (Pythoness) อยู่อาศัยกับงูอันเป็นสัญลักษณ์ของการทำนายและปัญญา เมื่อมีผู้มารับการทำนายเธอจะทำตัวเองให้อยู่ในภวังค์ บางครั้งมีการดื่มเลือด สูดควัน หรือเคี้ยวใบไม้บางอย่าง จากนั้นก็จะออกคำทำนายเป็นภาษาที่คลุมเครือ โดยจะมีนักบวชแปลความเป็นร้อยกรองให้ผู้มาถามปัญหาอีกทีหนึ่ง^{๑๐๕} เรื่องการอ้างอำนาจเทพเจ้าในการทำนายนี้ผู้วิจัยก็ไม่นำมารวมอยู่ในโหราศาสตร์ที่จะกล่าวถึงต่อไป

๓) การทำนายด้วยสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคล คือการตีความจากสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นสัมพันธ์กับบุคคลนั้น ได้แก่ ดวงชะตากำเนิด (ตำแหน่งดวงดาวต่าง ๆ ในขณะบุคคลถือกำเนิดจากกรรมมารดา) ลักษณะหน้าตา ร่างกาย ลายมือ ลายเท้า ความฝัน ลักษณะการจัดที่อยู่อาศัย รวมไปถึงลายเซ็น เพราะสิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนลักษณะบางประการของบุคคลออกมา คำทำนายที่ใช้กันเกิดขึ้นจากการศึกษาและเก็บสถิติมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การทำนายด้วยตำแหน่งดวงดาวจะมีคำอธิบายในหัวข้อต่อไป ในส่วน

^{๑๐๔} Weird Asia News , “Frog Migration : Omen to China Earthquake Disaster”, <<http://www.weirdasianews.com/2008/05/13/frog-migration-omen-to-china-earthquake-disaster/>>(27 May, 2008),อ้างใน,จักรเทพ จำพ็อง, **สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”**, หน้า ๑๙.

^{๑๐๕} Rosemary Ellen Guiley , Encyclopedia of the Strange , Mystical, & Unexplained, (New York : Gramercy, 1991) , pp. 413-414 , อ้างใน,จักรเทพ จำพ็อง , **สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”** , หน้า ๑๙.

ของการทำนายด้วยความฝันมีปรากฏชัดในพระไตรปิฎก จึงขออธิบายเกี่ยวกับเรื่องความฝันโดยสรุปดังนี้

“ความฝัน คือ ภาพ ความคิดและความรู้สึกที่ปรากฏแก่บุคคลในขณะที่หลับ โดยเฉพาะการหลับในระยะที่ดวงตามีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว (rapid eye movement, REM) หรือในสภาวะที่ยังไม่หลับสนิท นักวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถทำความเข้าใจในเนื้อหาและจุดประสงค์ของความฝันได้อย่างชัดเจน”^{๑๐๖} “ในสมัยโบราณเชื่อกันว่าความฝันเป็นปรากฏการณ์ที่เหนือธรรมชาติ เป็นสาส์นจากพระผู้เป็นเจ้า และนำมาใช้ทำนายทายทักได้ ชาวอียิปต์โบราณได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับความฝันและการตีความไว้ในกระดาษปาปิรัสตั้งแต่ ๒,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล”^{๑๐๗} “ในศตวรรษที่ผ่านมานักวิทยาศาสตร์ และผู้มีการศึกษามองความฝันว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ไร้ความหมาย การแปลความฝันเป็นเรื่องของการถือโชคลาง แต่นักจิตวิทยาอย่างซิกมันด์ ฟรอยด์ และคาร์ล Jung กลับให้ความสำคัญกับความฝัน อิริค ฟรอมม์นักจิตวิทยาได้อธิบายธรรมชาติของความฝันไว้ว่า “ความฝันเป็นการแสดงออกที่มีความหมาย และมีนัยสำคัญของกิจกรรมทางจิตทั้งหลายภายใต้สภาวะของการนอนหลับ”^{๑๐๘}

ฟรอยด์เชื่อว่าความฝันเป็นการแสดงออกของจิตไร้สำนึกทางหนึ่ง เป็นจินตนาการของการทำให้ความปรารถนาบรรลุผลที่แสดงออกมาในรูปแบบของสัญลักษณ์ ตัวอย่างของการตีความสัญลักษณ์ของฟรอยด์ เช่น พ่อแม่จะแสดงออกด้วยภาพของผู้มีอำนาจ ได้แก่ พระราชา พระราชินี เป็นต้น เด็กๆ พี่ๆ น้องๆ จะแสดงออกด้วยภาพของสัตว์เล็ก อวัยวะเพศชายจะแสดงออกด้วยภาพของวัตถุที่มีลักษณะเป็นแท่ง ได้แก่ ท่อนไม้ เสา ต้นไม้ เป็นต้น หรือวัตถุที่ใช้แทงใช้ยิง ได้แก่ มีด ปืน เป็นต้น อวัยวะเพศหญิงจะแสดงออกด้วยภาพของวัตถุที่มีช่องว่างไว้ใส่ของ ได้แก่ กระจับปี่ โถ ขวด กล่อง เรือ หรือห้องเป็น

^{๑๐๖} Wikipedia , “Dream”, <<http://en.wikipedia.org/wiki/Dream>>(3 Jul., 2008) , อ้างใน , จักรเทพ จำพ็อง , สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน” , หน้า ๒๐.

^{๑๐๗} Rosemary Ellen Guiley , Op.Cit., p. 158 , อ้างใน ,จักรเทพ จำพ็อง , สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน” , หน้า ๒๐.

^{๑๐๘} Erich Fromm , The Forgotten Language : An Introduction to the Understanding of Dreams , Fairy Tales and Myths , (USA : Grove Press, 1951) , p. 25 , อ้างใน ,จักรเทพ จำพ็อง , สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน” , หน้า ๒๐.

ต้น^{๑๐๙} Jung ได้ขยายทฤษฎีเกี่ยวกับความฝันออกไปอีก โดยเชื่อว่านอกจากจะเกิดจากจิตไร้สำนึกของปัจเจกชนแล้วยังมีส่วนของจิตสำนึกร่วม (collective unconscious) ด้วย คือมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์และประวัติศาสตร์ของมนุษย์^{๑๑๐} เป็นภาพของแม่แบบ (archetype) ที่สะสมมาเป็นเวลายาวนาน และด้วยทฤษฎีของ Jung นี้เอง จึงเชื่อว่าความฝันสามารถนำมาทำนายเหตุการณ์ได้

๔) การทำนายด้วยการเสี่ยงทาย เป็นการทำนายที่ได้รับความนิยมอย่างมากเช่นกัน การเสี่ยงทายมีปรากฏมาตั้งแต่โบราณ ในอินเดียโบราณมีการทำนายชีวิตแต่งงานของเจ้าสาวโดยให้สตรีเสี่ยงทายเลือกสิ่งหนึ่งจากของที่ปกปิดไว้ ๕ อย่าง มีเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ ดินจากแท่นพิธีกรรม ดินจากแปลงเกษตร มูลวัว และดินจากที่เผาศพ คำทำนายของการเลือกเป็นไปตามสิ่งที่เลือกได้ คือ ถ้าเลือกเมล็ดพันธุ์ก็จะเจริญรุ่งเรืองในพืชชนิดนั้น ถ้าเลือกดินจากแท่นพิธีก็จะเจริญในทางศาสนา ถ้าเลือกดินจากแปลงเกษตรก็จะเจริญในทางเกษตรกรรม ถ้าเลือกได้มูลวัวจะเจริญในทางปศุสัตว์ และถ้าเลือกได้ดินจากที่เผาศพหมายถึงไม่เป็นมงคล^{๑๑๑} ในราชพิธีพืชมงคลที่ไทยรับอิทธิพลพราหมณ์มาก็มีการเสี่ยงทายเช่นกัน คือดูจากของที่พระโคกิน และการเลือกผ้านุ่ง ซึ่งเป็นการทำนายความสมบูรณ์ของพืชพันธุ์และน้ำที่มีใช้ในการเกษตร ส่วนวัฒนธรรมจีนมีคัมภีร์อี้จิง (i ching) เป็นการเสี่ยงทายแบบหนึ่ง เป็นรากฐานสำคัญของปรัชญาจีนโบราณ อี้จิง ใช้รูป ๖๔ รูป ซึ่งแต่ละรูปประกอบด้วยเส้น ๖ เส้น เป็นเส้นทึบ (หยางหรือชาย) และเส้นขาด (หยินหรือหญิง) รวมกัน การเสี่ยงทายโดยใช้เหรียญหรือไม้เซียมซี เพื่อให้ได้รูปใดรูปหนึ่งใน ๖๔ รูปนี้ คำทำนายของอี้จิงจะสะท้อนถึงสภาวะของจิตได้สำนึกและเหตุการณ์ภายนอก^{๑๑๒} การเสี่ยง

^{๑๐๙} Paul R. Abramson , *Personality*, (USA : Holt, Rinehart and Winston, 1980) , pp. 32-33, อ้างใน, จักรเทพ จำพ็อง, *สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”* , หน้า ๒๐.

^{๑๑๐} Ibid., p. 56 , อ้างใน , จักรเทพ จำพ็อง , *สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”* , หน้า ๒๑.

^{๑๑๑} Anthony Philip Stone , *Hindu Astrology : Myths, Symbols and Realities* , (India : Select Books, 1981) , pp. 147-148 , อ้างใน , จักรเทพ จำพ็อง , *สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”* , หน้า ๒๑.

^{๑๑๒} Joseph Murphy , *Secret of the I Ching* , (USA : Parker Publishing Company, 1970), p.18, อ้างใน , จักรเทพ จำพ็อง , *สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”* , หน้า ๒๑.

ทายที่นิยมกันในปัจจุบันคือไพ่ยิปซีหรือไพทาโรท์ (tarot) ไพ่ชุดนี้ประดิษฐ์ขึ้นที่ตอนเหนือของอิตาลีในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ แต่ก็มีผู้กล่าวว่าต้นกำเนิดดั้งเดิมคือกรีกโบราณ และถูกนำเข้ามาในยุโรปโดยชาวยิปซี ไพ่ชุดหลัก ๒๒ ใบเป็นภาพที่มีความหมายสอดคล้องกับอักษรภาษาฮีบรูในคาบาลาห์ (kabbalah) อักษรฮีบรูแต่ละตัวสัมพันธ์กับดาวเคราะห์จักรราศีและธาตุ^{๑๑๓} “คัมบาลาห์เป็นภาษาฮีบรู แปลว่า สิ่งที่ได้รับมา เป็นคำสอนลึกลับของศาสนายูดาห์ที่ถ่ายทอดกันมาแบบมุขปาฐะจากอาจารย์สู่ศิษย์”^{๑๑๔}

การทำนายด้วยการเสี่ยงทายนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเทหวัตถุบนท้องฟ้าโดยตรง ทฤษฎีแรงส่งจากดวงดาวใช้อธิบายการเสี่ยงทายไม่ได้ แต่อธิบายด้วยทฤษฎีองค์รวมได้ กล่าวคือ ถ้าทุกส่วนในจักรวาลดำเนินไปด้วยกฎเกณฑ์เดียวกัน มีความสัมพันธ์เป็นระบบเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงที่ส่วนย่อยของระบบย่อมสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ส่วนใหญ่ หรือการเปลี่ยนแปลงที่ส่วนหนึ่งย่อมมีผลกระทบในส่วนอื่น ๆ ของระบบด้วย ด้วยหลักเช่นนี้ย่อมไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ และไม่มีสิ่งใดที่ไม่สัมพันธ์กัน การเสี่ยงทายที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง ย่อมต้องมีความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ทำให้การเสี่ยงทายบางครั้งก็ถูก แต่เราไม่สามารถรู้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติทั้งหมด มนุษย์ทำได้เพียงการเก็บสถิติ การเสี่ยงทายจึงไม่อาจจะถูกต้องทุกครั้งได้ ส่วนวิชาโหราศาสตร์ที่ใช้ดวงดาวในการทำนาย มีการแบ่งตามลักษณะการใช้งานได้ ๗ สาขา คือ

๑) การดูดวงชะตาบุคคล (natal astrology) เป็นการใช้โหราศาสตร์ที่รู้จักกันมากที่สุด โดยคำนวณตำแหน่งของดวงดาวต่างๆ ตามวันเวลาเกิดของบุคคล ได้เป็นดวงชะตานำมาวิเคราะห์ลักษณะและแนวโน้มชีวิตของบุคคล

๒) การดูดวงชะตาบ้านเมือง (mundane astrology) โดยใช้วันเวลาสำคัญของประเทศแทนวันกำเนิด เช่น วันกำเนิดของประเทศสหรัฐอเมริกาถือเอาวันที่ ๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๗๖ จากนั้นจึงคำนวณดวงชะตาของประเทศแล้วนำมาทำนายเหมือนดวงบุคคล

^{๑๑๓} Robert M. Place, *The Tarot : History, Symbolism, and Divination*, (USA : Tarcher/Penguin, 2005) , pp. 5-6 , อ้างใน , จักรเทพ รำพึง , **สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”** , หน้า ๒๒.

^{๑๑๔} Rosemary Ellen Guiley, *Encyclopedia of the Strange, Mystical, & Unexplained*, (New York : Gramercy, 1991), p. 306 , อ้างใน, จักรเทพ รำพึง , **สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”** , หน้า ๒๒.

โดยเปลี่ยนเป็นบริบทของประเทศ เช่น การดูแนวโน้มของสงคราม ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงสำคัญ เป็นต้น

๓) โหราศาสตร์ธรรมชาติหรืออุตุนิยมโหราศาสตร์ (natural or meteorological astrology) เป็นการดูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติด้วยตำแหน่งดวงดาวบนท้องฟ้า เช่น การเกิดภัยธรรมชาติ แผ่นดินไหว พายุ เป็นต้น

๔) โหราศาสตร์การเกษตร (agricultural astrology) เป็นการใช้ตำแหน่งดวงดาวเพื่อช่วยในการเกษตร เช่น การกำหนดวันเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว เป็นต้น

๕) โหราศาสตร์การแพทย์ (medical astrology) เป็นการเชื่อมโยงดวงดาวและจักรราศีต่างๆ เข้ากับอวัยวะของร่างกาย แล้วใช้ความสัมพันธ์ของปัจจัยเหล่านี้วินิจฉัยโรคภัยไข้เจ็บทางร่างกาย ตลอดจนนำมาช่วยในการทำจิตบำบัด

๖) โหราศาสตร์กาลชะตา (horary astrology) เป็นการตอบปัญหาโดยใช้ตำแหน่งดวงดาวในขณะที่มีผู้ถามปัญหา เช่น การถามว่า “สมควรจะเปลี่ยนงานหรือไม่?”

๗) การเลือกวันเวลาที่เหมาะสมหรือการหาฤกษ์ (electional astrology) เป็นการกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยใช้ตำแหน่งดวงดาว เช่น การหาวันเวลาที่เป็นมงคลสำหรับการเปิดกิจการการค้า เป็นต้น^{๑๑๕}

ละเอียด ศิลา น้อย ให้แนวคิดเกี่ยวกับ “ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์” ว่า โหราศาสตร์มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันการเชื่อนี้ยังคงอยู่ และดูจะมีมากขึ้นด้วย บทบาทในปัจจุบันของโหราศาสตร์ที่มีต่อวิถีชีวิตของคนไทย สรุปได้ดังนี้ ๑) การดูแนวโน้มชีวิตในอนาคต เมื่อบุคคลประสบปัญหาในชีวิต มีข้อคับข้องใจหาทางออกไม่ได้ มักจะไปหาหมอดู เพื่อให้ตรวจดูดวงชะตาตนว่าดีร้ายอย่างไร โชคดีจะเข้ามาเมื่อใด และเคราะห์ร้ายที่กำลังเผชิญจะสิ้นสุดลงเมื่อใด นี่ดูจะเป็นกิจกรรมหลักในการใช้โหราศาสตร์ของคนไทย เรื่องที่คนส่วนใหญ่สนใจก็คือเรื่องการเงิน การงานและความรัก ถึงแม้คนจะไม่มี ความเชื่ออย่างมั่นคงนักต่อโหราศาสตร์ แต่คำทำนายของหมอดูก็ทำให้คล้อยตาม สบายใจ มีกำลังใจ หรืออาจจะมี ความกังวลใจมากขึ้นความที่บุคคลไม่

^{๑๑๕} Alan Oken , Alan Oken's Complete Astrology , (USA : Ibis Press, 2006), pp. 15-16,

มีความเข้าใจในโหราศาสตร์เพียงพอ ผนวกกับคำที่มักกล่าวกันว่า “ไม่เชื่ออย่าลบหลู่” ทำให้หมอดูเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทย^{๑๑๖}

สตีเฟน อาโรโย นักจิตวิทยา ได้สรุป ประโยชน์ของโหราศาสตร์ที่มีต่อการให้การปรึกษา ผู้วิจัยขอยกมาเป็นบางข้อ ดังนี้ คือ ๑.โหราศาสตร์ทำให้เกิดความอดทน เมื่อบุคคลเห็นว่าชีวิตเป็นวงรอบของการเปลี่ยนแปลง เป็นการง่ายที่จะอดทนต่อสภาวะที่เรารู้ว่าจะสิ้นสุดลงเมื่อใด ๒.โหราศาสตร์บอกให้รู้ถึงรูปแบบการเติบโตและพัฒนา ดีกว่าเครื่องมือทางจิตวิทยาใด ๆ จะทำได้ โดยสามารถระบุว่าคุณควรจะทำอะไร ในช่วงเวลาใด และสามารถบอกถึงช่วงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชีวิตได้ ๓.โหราศาสตร์ทำให้บุคคลดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกำลังที่ตนมี และใช้พลังความคิด ความตั้งใจ และการสร้างสรรค์เพื่อสร้างวิถีชีวิตให้ดีขึ้น ในจังหวะเวลาที่เหมาะสม ๔.ช่วยให้บุคคลมีความเข้าใจในกฎจักรวาลที่ควบคุมสรรพสิ่ง ทำให้เข้าใจความจริงภายในของตน กฎเหล่านี้ ได้แก่ ความเป็นระเบียบ ความสมดุล กฎของเหตุและผล วงรอบ การแบ่งขั้ว เราเป็นในสิ่งที่เราคิด และสิ่งที่เหมือนกันก่อให้เกิดกันและกัน (like begets like) เป็นต้น ๕.โหราศาสตร์เปิดเผยถึงโครงสร้างพื้นฐานของชีวิตและช่วงชีวิต อันเกิดจากระเบียบแห่งรูปแบบของประสบการณ์ต่างๆ ๖.โหราศาสตร์ทำให้เราเกิดมุมมองและวิถีที่จะตระหนักถึงชีวิต ทำให้เราไม่ติดยึดในประสบการณ์บางอย่าง ความท้อแท้ผิดหวัง และความอึดอัด โดยความเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงที่เป็นวงรอบของชีวิต ๗. โหราศาสตร์ช่วยผู้ให้การปรึกษาและนักจิตบำบัดเข้าถึงธรรมชาติภายในของผู้ป่วยดีกว่าวิธินาย (Projecting) สมมติฐานของจิตไร้สำนึกของบุคคลออกมาและยังช่วยในการหาวิธีบำบัดที่เหมาะสมกับแต่ละคนด้วย ๘.โหราศาสตร์มีวิธีที่ทำให้บุคคลรู้ถึงความต้องการในส่วนลึกระดับจิตไร้สำนึก ทำให้เกิดความชัดเจนในทิศทางและความหมายของชีวิต ๙. โหราศาสตร์ทำให้บุคคลสามารถกำหนดประเภทของกิจกรรมที่เหมาะสมกับพลังชีวิตที่ตนมี ๑๐.โหราศาสตร์ช่วยทำให้บุคคลมีความมั่นใจในความคุ้นเคยส่วนตัว ความรู้สึก และความรู้ภายในที่ตนกลัวที่จะแสดงออก หรือยอมรับ ๑๑. โหราศาสตร์ทำให้เราตระหนักว่าโลกนี้คือเวทีละครที่แต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของการแสดง ทำให้เกิดมุมมองต่อชีวิต เกิดอารมณ์ขัน ดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ยังนำไปสู่การตั้งคำถามที่ลึกซึ้งขึ้นไป เช่น ใครเล่าคือผู้แสดง ใครคือผู้กำกับ

^{๑๑๖} ละเอียด ศิลา น้อย, เฟิง-ส่วย (ฮวงจุ๋ย) ภูมิลักษณะพยากรณ์.(กรุงเทพมหานคร:

โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), อารัมภกถา, หน้า ๕.

และใครคือผู้เขียนบท ๑๒.การใช้โหราศาสตร์ในการให้การปรึกษา ผู้ให้การปรึกษาสามารถช่วยให้บุคคลปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติของตน มากกว่าการหล่อหลอมตนด้วยแบบพิมพ์ทฤษฎีที่มนุษย์คิดขึ้นว่าบุคคลควรจะเป็นอย่างไร^{๑๑๗}

๒.๒.๑๐ ความคิดเห็นของนักวิชาการเกี่ยวกับโหราศาสตร์

นักวิชาการเป็นจำนวนมาก ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับโหราศาสตร์ไว้หลากหลาย บางคนกล่าวหาว่า โหราศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มงาย ทำให้คนไม่พัฒนา เพราะมัวแต่คอยฤกษ์ที่โหราจารย์ให้มา บางคนก็ให้ความหมายที่สนับสนุนความเชื่อโหราจารย์อย่างเต็มที่ว่า โหราศาสตร์เป็นวิชาที่ทำให้คนได้ทราบถึงกรรมของตนเองได้ อย่างไรก็ดี ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างความคิดเห็นของนักวิชาการบางคนไว้ให้เกิดแนวทางในการคิดและวางท่าทีชีวิตตนต่อโหราศาสตร์ ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “โหราศาสตร์มันเป็น Art และ Science อันหนึ่งซึ่งควรมีไว้ในโลกอย่างน้อยที่สุดก็เพื่อชมเล่น เช่น Art และ Science อย่างอื่นๆ เช่น ศิลปกรรมการแกะสลักเป็นต้นเหมือนกัน เรามีบ้านเรือนอาศัยอยู่ได้สบาย โดยไม่ต้องมีกรอบรูปแขวนประดับ แต่ถ้าเราจะมีแขวนบ้าง พอเหมาะ ๆ มันก็ไม่เสียหายอะไรหรือไม่เหนียวเปลา่เกินไป....การครองชีวิตของเรา ซึ่งเราจำเป็นต้องอาศัยหลักกรรมเป็นตัวเรือน และหลักโหราศาสตร์เป็นกรอบรูปแขวนประดับเรือน ฉนั้นใดก็ฉนั้นนั่น”^{๑๑๘}

ปัญญาชนทภิกษุ ได้กล่าวไว้ว่า “พระพุทธรศาสนาไม่มีคำว่า “ดลบันดาล” ขอให้เราเข้าใจข้อนี้ไว้ด้วย คือ ไม่มีอะไรที่มีอำนาจดลบันดาลให้ใครเป็นอะไร เราจะดีก็ด้วยการทำดีของเรา ชั่วก็ด้วยการทำชั่วของเรา มั่งมีก็ด้วยการแสวงหาทรัพย์ รู้จักหา รู้จักเก็บ รู้จักใช้ รู้จักทำให้มันเจริญงอกงาม...สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธรศาสนา คือ ธรรมะ”^{๑๑๙}

บุญมี เมธางกูร ผู้ศึกษาฝ่ายอภิธรรมได้กล่าว ผู้ศึกษาวิทยาการต่างๆ ทั้งจากในและนอกประเทศไทยจนมีความรู้สารพัด มีดีกรียาวๆ ก็หนีไม่พ้นจากดิรัจฉานวิชา หรือหนีอวิชาคือความโง่ความหลงใหลในเรื่องชีวิตของตนไปไม่พ้น จะต้องเวียนวายนายตายเกิด

^{๑๑๗} Stephen Arroyo , pp. 54-56, อ้างใน, จักรเทพ ราพิง, สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ทรรศนะของพุทธปรัชญาที่มีต่อโหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน” ,หน้า ๕๘ - ๕๙.

^{๑๑๘} พุทธทาสภิกขุ , พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์ โหราศาสตร์กับพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธวิศึกษา, ๒๕๒๙), หน้า ๗๑.

^{๑๑๙} ปัญญาชนทภิกษุ, แสงธรรม ส่องทาง, (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูพัชรธรรมสาร (บัวภา จันทสาโร), (กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒๘ - ๒๙.

ต่อๆ ไป และแก้ปัญหาให้แก่ชีวิตไม่ได้ เพราะวิทยาการเหล่านั้นมิได้ว่าด้วยเรื่องของชีวิตจิตใจ และความพันทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นวินาศ นิติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ พฤษศาสตร์ มนุษยศาสตร์... ล้วนแล้วแต่ศึกษาเพื่อจะให้มีความรู้ เพื่อจะได้กินได้นอน และเสพเมถุนเท่านั้น หาได้มีความเข้าใจชีวิตจริงๆ ไม่ หาได้มีหนทางที่จะพ้นจากทุกข์ไม่^{๑๒๐}

ประยูร พลอารีย์ ได้กล่าวไว้ว่า “วิชาโหราศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์ที่หลาย ๆ ท่านเข้าใจ แต่เป็นศาสตร์แห่งปัญญา ที่เกี่ยวกับปรัชญาอันสูงยิ่ง เครื่องมือสำคัญของวิชาโหราศาสตร์คือวิชาตรรกศาสตร์ (Logic) โดยเฉพาะคือการอุปมาอุปมัย (Analogy) เมื่อศึกษาสูงขึ้น ๆ จะพบว่ามีการธรรมชาติเป็นศาสนานหนึ่ง และน่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ เข้ากันกับพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี”^{๑๒๑}

จากทัศนะของนักปราชญ์ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า บางทัศนะถือมองว่าโหราศาสตร์คือเครื่องมืออย่างหนึ่งในการนำไปสู่พุทธปัญญา บางทัศนะมองว่า โหราศาสตร์เป็นเสมือนเครื่องประดับบ้านซึ่งจะมีหรือไม่มีก็ได้ จะมีไว้พอเป็นเครื่องประดับให้สวยงามพอดูดีก็ได้ ซึ่งการเปรียบเทียบเช่นนี้ เป็นเสมือนชี้ให้เห็นว่าโหราศาสตร์ก็มีประโยชน์ต่อชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่าจักนำไปใช้ประโยชน์ในทางใดหรือจะเชื่องมกายโดยไม่ได้อาศัยหลักปัญญาและวิริยะเลยกี่ขึ้นอยู่กับผู้นำไปใช้

สรุปได้ว่า ความเชื่อที่บุคคลมีต่อโหราศาสตร์ ย่อมมาจากความเชื่อ เชิงอภิปรัชญาที่มีต่อโลกของบุคคลนั้น ไม่ว่าจะเขาจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ไม่ว่าจะเขาจะรู้จักอภิปรัชญาหรือไม่ก็ตาม การที่บุคคลมีความเชื่อว่า ชีวิตของเราถูกกำหนดมาแล้ว ทำให้เชื่อถือคำทำนายเหมือนประกาศิตที่จะต้องเป็นอย่างนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่บุคคลที่เชื่อว่าเราเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ ย่อมมีมุมมองต่อคำทำนายที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยแบ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์เป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ทำนายหรือที่เรียกว่า “หมอดู” หรือ “โหร” ฝ่ายผู้รับการทำนาย และบุคคลทั่วไปในสังคมที่มีโหราศาสตร์เป็นบริบท ซึ่งบทบาทการใช้โหราศาสตร์และความเข้าใจของแต่ละฝ่ายนั้นต่างกัน ขึ้นอยู่กับความทัศนคติของบุคคลต่อการทำนายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในงานวิจัยนี้มีความตั้งใจที่จะศึกษาทฤษฎีและหลักการของโหราศาสตร์ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องว่าโหราศาสตร์คืออะไร ทำอะไรได้ และทำอะไรไม่ได้ บุคคลที่เกี่ยวข้องควรจะมีหน้าที่ที่ถูกต้องต่อเรื่องนี้ได้อย่างไร โหราศาสตร์

^{๑๒๐} บุญมี เมธางกูร, **ตีแผ่ไสยศาสตร์ เป็นวิทยาศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: สุทธิการการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๗๐.

^{๑๒๑} ประยูร พลอารีย์, **คัมภีร์สูตรพระเคราะห์สนธิ**, (กรุงเทพฯ: โรงเรียนโหราศาสตร์กรุงเทพ, ๒๕๒๑), หน้า ๑๑.

เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทย ในทุกมิติตั้งแต่เกิดจนตาย องค์ประกอบแวดล้อมของชีวิตก็ ยังต้องเกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ อาทิ การเมือง เศรษฐกิจ หรือแม้แต่ประเพณีท้องถิ่นในวิถีชีวิต ชาวบ้านก็ตาม ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะโหราศาสตร์ถูกประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาตามสื่อมวลชน แทบจะทุกแขนง มีบทบาทต่อดารานักแสดงหรือนักการเมืองระดับประเทศ ซึ่งเป็นบุคคล สาธารณะที่มีชื่อเสียง ก่อให้เกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบและขยายวงกว้างออกไปอย่างมาก อีก มิติหนึ่งที่พบก็คือ การทำหน้าที่หมอดูหรือโหราจารย์ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็น พฤติกรรมที่ขัดแย้งระหว่างการสนองศรัทธาชาวบ้านกับการประพฤติตามพระธรรมวินัย นอกจากนี้ โหราศาสตร์ยังเป็นศาสตร์ที่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเดรัจฉานวิชาคือขัดต่อวิถีแห่ง การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศรัทธา ๔

๒.๓.๑ ความหมายของศรัทธา ๔

ศรัทธา ๔ หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๔ อย่าง คือ

- ๑) กัมมสังกัธธา^{๑๒๒} หมายถึง เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม
- ๒) วิปากสังกัธธา หมายถึง เชื่อวิปาก, เชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่าการกระทำแล้วต้องมี ผล และผลต้องมีเหตุ
- ๓) กัมมัชฌกตาสังกัธธา หมายถึง เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน , เชื่อว่าแต่ ละคนเป็นเจ้าของกรรม จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน
- ๔) ตถาคตโพธิสังกัธธา หมายถึง มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมา สัมพุทธะ^{๑๒๓}

ส่วนหลักศรัทธาที่อยู่นอกเหนือจาก ๔ อย่างนี้ ถือเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคล ที่ทำให้ บุคคลไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจดลบันดาล ไสยศาสตร์ และการเข้าทรง มีลักษณะที่ร่วมกันคือ

^{๑๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์** [ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑], พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๔๒๘.

^{๑๒๓} อ.ปญจก.๒๒/๕๓/๗๔.,พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓) ,หน้า๑๖๔.

๑) ใช้ศรัทธา เอาความเชื่อเป็นหลัก คือ ไม่เกิดจากการรู้ความจริง

๒) เมื่อเป็นความเชื่อ ก็ต้องพึ่งอาศัยสิ่งที่อยู่นอกตัว คือ ขึ้นต่ออำนาจดลบันดาล รออำนาจนอกตัว ต้องอาศัยสิ่งภายนอกมาช่วย

๓) สิ่งอื่นภายนอกนั้นมาทำให้เราโดยเราไม่ต้องทำเอง และเราทำเองไม่ได้^{๑๒๔}

หลักศรัทธานี้เป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ได้ในเกือบทุกศาสนานะ เน้นสอนให้ศาสนิกชนเริ่มต้นด้วยความเชื่อ หรือความศรัทธา (Faith) ในพระเจ้าหรือคำสอนของพระศาสดาอย่างเหนียวแน่น ยกเว้นศาสนาพุทธที่ไม่ได้เริ่มต้นด้วยศรัทธาแต่จะให้เริ่มต้นด้วยการค้นหาความจริงจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ดังปรากฏใน หลักกาลามสูตร^{๑๒๕} และเมื่อได้สอบสวนด้วยความจริงแล้ว ความเชื่อศรัทธาก็จะเกิดขึ้นเองอย่างถูกต้อง ในคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้จำแนกศรัทธาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. กัมมศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในกฎแห่งกรรม หรือการกระทำ กล่าวคือ กระทำสิ่งใด โดยเจตนา ก็จะเป็นกรรม ซึ่งมีทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว โดยกฎแห่งกรรมจะชี้ว่า กรรมเหล่านั้นจะส่งผล คือหากทำกรรมดีก็จะได้รับกรรมดี ทำกรรมชั่วก็ได้รับกรรมชั่ว ดังนั้น การที่ผู้ใดปรารถนาสิ่งดีจะต้องทำกรรมดี ไม่ใช่ได้มาจากการสวดอ้อนวอนขอจากสิ่งใดๆ

๒. วิปากศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในผลของกรรมว่ามีจริง หรือเชื่อว่าทำกรรมใดแล้ว ก็จะได้ผลสนองตอบเสมอ แต่อาจจะให้ผลช้าเร็วต่างกันขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย

๓. กัมมัสสกตาศรัทธา หมายถึง ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน แต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมของตน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ กรรมของใคร ใครก็เป็นผู้รับผลกรรมนั้น ไม่สามารถถ่ายเทกรรมหรือสะเดาะเคราะห์ล้างบาปได้

๔. ตถาคตโพธิสัจฉตา หมายถึง ความเชื่อว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามีจริง มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๑๒๖}

^{๑๒๔} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), ถ้าอยากพ้นวิภวทูต ต้องเลิกติดไสยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓,

(กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓.

^{๑๒๕} อภ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

^{๑๒๖} อภ.สตฺตก. (ไทย) ๒๓/๔/๓.

ลักษณะที่ควรกล่าวถึง “ศรัทธา” เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องความหมาย บทบาท และความสำคัญของศรัทธาในระบบพุทธธรรม มีดังนี้

๑. ศรัทธาเป็นเพียงขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา และกล่าวได้ว่าเป็นขั้นต่ำที่สุด

๒. ศรัทธาที่ประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล คือมีปัญญารองรับและเป็นทางสืบต่อแก่ปัญญาได้ มิใช่เพียงความรู้สึกมอบตัวมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง โดยไม่ต้องถามหาเหตุผล อันเป็นลักษณะทางฝ่ายอาเวค (Emotion) ด้านเดียว

๓. ศรัทธาที่เป็นความรู้สึกฝ่ายอาเวคด้านเดียว ถือเป็นความเชื่อที่มงาย เป็นสิ่งที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขให้ถูกต้อง ส่วนความรู้สึกฝ่ายอาเวคที่เนื่องอยู่กับศรัทธาแบบที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่นำมาใช้ในกระบวนการปฏิบัติธรรมให้เป็นประโยชน์ได้มากพอสมควรในระยะต้นๆ แต่จะถูกปัญญาเข้าแทนที่โดยสิ้นเชิงในที่สุด

๔. ศรัทธาที่มุ่งหมายในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น อาจให้ความหมายสั้นๆ ว่าเป็นความซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น คือมั่นใจตนเอง โดยเหตุผลว่าจุดหมายที่อยู่เบื้องหน้านั้นเป็นไปได้จริงแท้ และมีค่าควรแก่การที่ตนจะดำเนินไปให้ถึง เป็นศรัทธาที่เข้าใจให้อยากพิสูจน์ความจริงของเหตุผลที่มองเห็นอยู่เบื้องหน้านั้นต่อๆ ینگๆ ขึ้นไป เป็นบันไดขั้นต้นสู่ความรู้ ตรงข้ามกับความรู้สึกมอบใจให้แบบอาเวค ซึ่งทำให้หยุดคิดหาเหตุผลต่อไป

๕. เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ธรรมหมวดใดก็ตามในพุทธธรรม ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบข้อหนึ่งแล้ว จะต้องมียุติปัญญาเป็นอีกข้อหนึ่งด้วยเสมอไป อาทิ

สัมปรายภิกตถะ (สัทธาสัมปทา สิลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา)

พละ ๕ และ อินทรีย์ ๕ (สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา)

สมชิวีธรรม ๔ (สมสัทธา สมศีลา สมจาคา สมปัญญา)

เวสารัชชกรณธรรม ๕ (ศรัทธา ศีล พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา)

อริยวัชฒิ หรือ อารยวัชฒิ ๕ (ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา)

อริยทรัพย์ ๗ (ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ จาคะ ปัญญา)

สัปปุริสธรรม ข้อแรก คือ สัทธัมมสมันนาคโต ประกอบด้วยธรรมเจ็ดประการ อันได้แก่มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ เป็นพหูสูต มีความเพียรอันปรารถแล้ว มีสติมั่นคง มีปัญญา ตามปรกติศรัทธาย่อมมาเป็นข้อหนึ่ง พร้อมกับที่ปัญญาเป็นข้อสุดท้ายแต่ในกรณีทีกล่าวถึงปัญญาไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงศรัทธาไว้ด้วย เช่น อธิษฐานธรรม โพชฌงค์ และ นาถกรณธรรม เป็นต้น ปัญญาจึงสำคัญกว่าศรัทธา ทั้งในฐานะเป็นตัวคุมและในฐานะเป็น

องค์ประกอบที่จำเป็น แม้ในแง่คุณสมบัติของบุคคล ผู้ที่ได้รับยกย่องสูงสุดในพระพุทธศาสนา ก็คือผู้มีปัญญาสูงสุด เช่น พระสารีบุตรอัครสาวก เป็นต้น ไม่ได้ถือเอาศรัทธาในศาสนาเป็นเกณฑ์

๖. คุณประโยชน์ของศรัทธา เป็นไปใน ๒ ลักษณะ คือ ในแนวหนึ่ง ศรัทธาเป็นปัจจัยให้เกิดปีติ ซึ่งทำให้เกิดปีติ (ความสงบเยือกเย็น) นำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด อีกแนวหนึ่งศรัทธาทำให้เกิดวิริยะ คือความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ ทดลองสิ่งที่เชื่อด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงจางแก่ตน ซึ่งนำไปสู่ปัญญาในที่สุด คุณประโยชน์ทั้งสองนี้ จะเห็นว่าเป็นผลจากความรู้สึกในฝ่ายอเวก แต่ต้องมีความใฝ่ประสงค์ปัญญาแฝงอยู่ด้วยตลอดเวลา

๗. ศรัทธาเป็นไปเพื่อปัญญา ดังนั้น ศรัทธาจึงต้องส่งเสริมความคิดวิจยวิจารณ์ จึงจะเกิดความก้าวหน้าแก่ปัญญาตามจุดหมาย นอกจากนี้ แม้ตัวศรัทธานั้นเองจะมั่นคงแน่นแฟ้นได้ก็เพราะได้คิดเห็นเหตุผลจนมั่นใจ หหมดความเคลือบแคลงสงสัยใดๆ โดยนัยนี้ ศรัทธาในพุทธธรรมจึงส่งเสริมการค้นคิดหาเหตุผล การขอรับรองให้เชื่อก็ดี การบังคับให้ยอมรับความจริงตามที่กำหนดก็ดี การชู้ด้วยภัยแก่ผู้ไม่เชื่อก็ดี เป็นวิธีการที่เข้ากันไม่ได้เลยกับหลักศรัทธานี้

๘. ความเลื่อมใสศรัทธาติดในบุคคล ถูกถือว่ามีข้อเสียข้อบกพร่อง แม้แต่ความเลื่อมใสติดในองค์พระศาสดาเอง พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ละเสีย เพราะเป็นศรัทธาที่แรงด้วยความรู้สึกทางอเวก กลับกลายเป็นอุปสรรคต่อความหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ในขั้นสุดท้าย

๙. ศรัทธาไม่ถูกจัดเป็นองค์มรรค เพราะตัวการที่จำเป็นสำหรับการดำเนินก้าวหน้าต่อไปในมรรคานี้ คือปัญญาที่พ่วงอยู่กับศรัทธานั้นต่างหาก และศรัทธาที่จะถือว่าใช้ได้ก็ต้องมีปัญหารองรับอยู่ด้วย นอกจากนี้ ท่านที่มีปัญญาสูง เช่น องค์พระพุทธเจ้าเอง และพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงเริ่มมรรคที่ตัวปัญญาที่เดียว ไม่ผ่านศรัทธา เพราะการสร้างปัญญาไม่จำเป็นต้องเริ่มที่ศรัทธาเสมอไป (คือเริ่มที่โยนิโสมนสิการ) ด้วยเหตุนี้ เรื่องศรัทธาท่านจึงกล่าวซ่อนแฝงไว้ในตอนต้นว่าด้วยการสร้างสัมมาทิฐิ ไม่จัดแยกไว้เป็นเรื่องต่างหาก

๑๐. แม้แต่ศรัทธาที่พ้นจากภาวะเป็นความเชื่อมงายนั่นเอง ถ้าไม่ดำเนินต่อไปถึงขั้นทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความจริงประจักษ์แก่ตน ก็ไม่นับว่าเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง

ตามความหมายแท้จริง เพราะเป็นศรัทธาที่มีได้ปฏิบัติหน้าที่ตามความหมายของมัน จัดเป็นการปฏิบัติธรรมผิดพลาด เพราะปฏิบัติอย่างขาดวัตถุประสงค์

๑๑. แม้ศรัทธาจะมีคุณประโยชน์สำคัญ แต่ในขั้นสูงสุด ศรัทธาจะต้องหมดไป ถ้ายังมีศรัทธาอยู่ก็แสดงว่ายังไม่บรรลุจุดหมาย เพราะตราบใดที่เชื่อต่อจุดหมายนั้น ก็ย่อมแสดงว่ายังไม่ได้เข้าถึงจุดหมายนั้นรู้เห็นจริงด้วยตนเอง และตราบใดที่ยังมีศรัทธา ก็แสดงว่ายังต้องอิงอาศัยสิ่งอื่น ยังต้องฝากปัญญาไว้กับสิ่งอื่น ยังไม่หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ โดยเหตุนี้ศรัทธาจึงไม่เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ตรงข้ามพระอรหันต์กลับมีคุณสมบัติว่าผู้ไม่มีศรัทธาซึ่งหมายความว่า ได้รู้เห็นประจักษ์ จึงไม่ต้องเชื่อต่อใครๆ หรือต่อเหตุผลใดๆ อีก

๑๒. ความก้าวหน้าในมรรค ดำเนินมาโดยลำดับ จากความเชื่อ (ศรัทธา) มาเป็น ความเห็นหรือเข้าใจโดยเหตุผล (ทิวฐิ) จนเป็นการรู้การเห็นในที่สุด ซึ่งในขั้นสุดท้าย เป็นอันหมดภาระของศรัทธาโดยสิ้นเชิง ศรัทธามีขอบเขตความสำคัญและประโยชน์แค่นั้น เพียงใด เป็นสิ่งที่ต้องรู้เข้าใจตามเป็นจริง ไม่ควรตีค่าสูงเกินไป แต่ก็ไม่ควรดูแคลนโดยเด็ดขาด เพราะในกรณีที่ดูแคลนศรัทธาอาจกลายเป็นการเข้าใจความหมายของศรัทธาผิด เช่น ผู้ที่คิดว่าตนเชื่อมั่นในตนเอง แต่กลายเป็นเชื่อต่อกิเลสของตน ในรูปอหังการมมังการไป ซึ่งกลับเป็นผลร้ายไปอีกด้านหนึ่ง

๑๓. ในระดับศีลห้า หรือที่เรียกกันว่า ศีลธรรม ศรัทธาเป็นองค์ธรรมสำคัญซึ่งเกื้อกูลมากทำให้คนมีหลักตั้งตัวเป็นกำลังเหนียวรั้งและต้านปะทะไม่ให้ยอมตามสิ่งชักจูงล่อล่อร่า เย้ายวนให้ทำความชั่ว อีกประการหนึ่ง การมีศรัทธาเป็นเหมือนมีร่องไหลประจำของ กระแสความคิด เมื่อได้รับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เกินกำลังของศรัทธาที่มีอยู่ กระแสความคิดก็จะวิ่งเล่นไปตามร่องหรือแนวทางที่ศรัทธาเตรียมไว้ทำให้ไม่คิดไปในทางอื่นหรือทางที่ผิดศีลธรรม ดังนั้น สำหรับผู้ยังไม่หมดกิเลส ศีลจึงดำรงอยู่ได้ดีด้วยศรัทธา ศรัทธาแบบนี้มีคุณมากในระดับหนึ่ง แต่พร้อมกันนั้นถ้าเป็นศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็อาจมีโทษมาก โดยกลายเป็นตัวการขัดขวางการสร้างปัญญาเสียเอง

๑๔. ในกระบวนการแห่งความเจริญของปัญญา (หรือการพัฒนาปัญญา) อาจกำหนดขั้นตอนที่จัดว่าเป็นระยะของศรัทธาได้คร่าวๆ คือ

๑) สร้างทัศนคติที่มีเหตุผล ไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพียงเพราะฟังตามๆ กันมา เป็นต้น (ตามแนวกาลามสูตร)

๒) เป็นผู้คุมครองสังขะ คือ ยินดีรับฟังหลักการ ทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่างๆ ของทุกฝ่ายทุกด้าน ด้วยใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสินสิ่งที่ยังไม่รู้ไม่เห็นว่าเป็นเท็จจริง ไม่ยึดมั่นถือติดแต่สิ่งที่ตนรู้หรือคิดเห็นเท่านั้นว่าถูกต้องเป็นจริง

๓) เมื่อรับฟังทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่างๆ ของผู้อื่นแล้ว พิจารณาเท่าที่เห็นด้วย ปัญญาตนว่าเป็นสิ่งที่มีเหตุผล และเห็นว่าผู้แสดงทฤษฎี คำสอนหรือความเห็นนั้นๆ เป็นผู้มีความจริงใจ ไม่ลำเอียงมีปัญญา จึงเลื่อมใสรับเอามาเพื่อคิดหาเหตุผลทดสอบความจริงต่อไป

๔) นำสิ่งที่ใจรับมานั้น มาขบคิดทดสอบด้วยเหตุผล จนแน่แก่ใจว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องแท้จริงอย่างแน่นอน จนซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นแล้ว พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติพิสูจน์ทดลองให้รู้เห็นความจริงประจักษ์ต่อไป

๕) ถ้ามีความเคลือบแคลงสงสัย รีบสอบถามด้วยใจบริสุทธิ์ มุ่งปัญญา มิใช่ด้วยอหังการมมังการ พิสูจน์เหตุผลให้ชัดเจนเพื่อให้ศรัทธานั้นมั่นคงแน่นแฟ้น เกิดประโยชน์สมบูรณ์ตามความหมายของมัน^{๑๒๗} ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ถือว่าศรัทธาที่แท้จริงตามหลักศาสนานั้น ๔ ประเภทเรียกว่า “ศรัทธา ๔” ซึ่งว่าด้วยหลักความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๔ ประการ

จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าความศรัทธาหมายถึง ที่ต้องใช้หลักศรัทธา ๔ แล้วยังมีปัจจัยแวดล้อมภายนอกอีกที่มีส่วนช่วยสนับสนุนความศรัทธานี้ด้วย คือความเชื่อเฉพาะบุคคล ที่สุดโต่งคือการใช้ปัญญาเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องใช้ในการพิจารณา นอกเหนือจากสิ่งทั้งปวง

๒.๓.๒ องค์ประกอบของศรัทธา ๔

ศรัทธา ๔ อย่างนี้ มีมาในบาลีเฉพาะข้อที่ ๔ อย่างเดียว ว่าโดยใจความ ศรัทธา ๓ ข้อต้นย่อรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด^{๑๒๘} หลักศรัทธามีรายละเอียดที่ควรพิจารณา ดังนี้

^{๑๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๔๗ – ๖๕๐.

^{๑๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

๑) กัมมสังคทา

คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ ประกอบด้วยเจตนาคือ ทำด้วยความตั้งใจหรือตั้งใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่นชุดหลุมพรางดักคน หรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ชุดน้ำไว้กิน ใช้สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรมว่าโดยสภาวะ กรรมก็คือเจตนา หรือเจตนาอันเองเป็นกรรม, การกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว^{๑๒๕}

ในพระพุทธศาสนากล่าวยืนยันแน่นอนว่า กรรมเป็นกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เป็นระเบียบแน่นอน กล่าวรวมอยู่ในนิยาม ๕^{๑๓๐} ดังนี้

๑) อุดุณิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณภูมิ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์

๒) พีชนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรม เป็นต้น

๓) จิตตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต

๔) กรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการกระทำ ของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ

๕) ธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผล แก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย^{๑๓๑}

จะเห็นได้ว่า กรรมข้อแรกนั้น เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวของมนุษย์และสัตว์และตั้งแต่ข้อ ๒ พีชนิยามเป็นต้นมา เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสัตว์ที่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ๕ อย่างนี้

กรรมนั้น เมื่อแบ่งโดยประเภทมี ๓ ประการ เรียกว่า กรรม ๓^{๑๓๒} คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ประกอบด้วย

๑) กายกรรม คือ กรรมทำ ด้วยกาย การกระทำทางกาย

๒) วจีกรรม คือ กรรมทำ ด้วยวาจา การกระทำทางวาจา

๓) มโนกรรม คือ กรรมทำ ด้วยใจ การกระทำทางใจ^{๑๓๓}

^{๑๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑] พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ , หน้า ๔.

^{๑๓๐} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๔.

^{๑๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๖.

^{๑๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕.

^{๑๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๑.

กรรมนั้น เมื่อว่าด้วยเจตนาในการกระทำมี ๒ ประการ เรียกว่า กรรม ๒^{๑๓๔} คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม หรือทางใจก็ตาม ประกอบด้วย

๑) อกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว การกระทำ ที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำ ที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โภคะ โทสะ หรือโมหะ

๒) กุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี การกระทำ ที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำ ที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ^{๑๓๕}

๒. วิปากสัทธา

กรรมนั้น เมื่อกล่าวถึงผลของการกระทำมี ๑๒ ประการ เรียกว่า กรรม ๑๒^{๑๓๖} คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ก็จะทำให้ผลไปตามนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า

“บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว”^{๑๓๗} ในที่นี้หมายถึง กรรมประเภทต่างๆ พร้อมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้ผลของกรรมเหล่านั้น

หมวดที่ ๑ ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล

๑) ภูมิธรรมเวทนียกรรม คือ กรรมให้ผลในปัจจุบันคือในภพนี้

๒) อุบัติชเวทนียกรรม คือ กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า

๓) อปราปรียเวทนียกรรม คือ กรรมให้ผลในภพต่อๆ ไป

๔) อโหสิกรรม คือ กรรมเลิกให้ผล ไม่มีผลอีก

หมวดที่ ๒ ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่

๕) ชนกกรรม คือ กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด

๖) อุบัติถัมภกกรรม คือ กรรมสนับสนุน กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุน หรือซ้ำเติมต่อจากชนกกรรม

๗) อุบัติพิภกกรรม คือ กรรมบีบคั้น กรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกกรรมและอุบัติถัมภกกรรมนั้น ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บันทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน

^{๑๓๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑, ๕๕๑/๑๐๑; ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๘/๒๔๘; ๒๔๒/๒๗๒.

^{๑๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘.

^{๑๓๖} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๓/๒๒๓.

^{๑๓๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๒๕๖.

๘) อุปฆาตกรรม คือ กรรมตัดรอน กรรมที่แรง ฝ่ายตรงข้ามกับชนกรรมและ อุปัตถัมภกรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมสองอย่างนั้น ให้ขาดไปเสียทีเดียว เช่น เกิดในตระกูลสูง มั่งคั่งแต่อายุสั้น เป็นต้น

หมวดที่ ๓ ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกตามความยกย่องหรือลำดับความแรง ในการให้ผล

๙) ครุกกรรม คือ กรรมหนัก ให้ผลก่อน ได้แก่ สมบัติ ๘ หรือ อนันตริยกรรม

๑๐) พหุลกรรม หรือ อาจิณณกรรม คือ กรรมทำมากหรือกรรมชิน ให้ผลรองจากครุกกรรม

๑๑) อาสังนกรรม คือ กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย คือกรรมทำ เมื่อจวนจะตายจับใจอยู่ใหม่ๆ ถ้าไม่มี ๒ ข้อก่อน ก็จะทำให้ผลก่อนอื่น

๑๒) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม คือ กรรมดีกว่าทำ กรรมที่ทำ ไว้ด้วยเจตนาอันอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผลแล้วกรรมนี้จึงจะให้ผล กฏัตตากรรมก็เขียน กรรม ๑๒ หรือ กรรมสี่ ๓ หมวดนี้ มิได้มีมาในบาลีในรูปเช่นนี้โดยตรง พระอาจารย์สมัยต่อมา เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น ได้รวบรวมมาจัดเรียงเป็นแบบไว้ในภายหลัง^{๑๓๘}อย่างไรก็ตาม ผลของกรรมนั้นก็ต้องพิจารณาถึงจุดอ่อนหรือจุดดีของกรรมที่ให้ผล ด้วยเช่นกัน เรียกว่า “วิบัติ ๔^{๑๓๙}คือ ข้อเสีย จุดอ่อน ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยความสะดวกให้การให้ผลของกรรมดี แต่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ว

๑) คติวิบัติ คือ วิบัติแห่งคติ คติเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดในกำเนิดต่ำทราวม หรือที่ เกิดอันไร้ความเจริญ ในช่วงสั้นหมายถึง ที่อยู่ ที่ไป ทางดำเนินไม่ดี หรือ ทำไม่ถูกเรื่องไม่ถูกที่ คือ กรณีนั้น สภาพแวดล้อมนั้น สถานการณ์นั้น ถิ่นนั้น ตลอดถึงแนวทางดำเนินชีวิตขณะนั้น ไม่เอื้ออำนวยความสะดวก การกระทำ ความดีหรือการเจริญของงามของความดีและการที่ผลดีจะปรากฏ แต่กลับเปิดทางให้แก่ความชั่วและผลร้าย

๒) อุปธิวิบัติ คือ วิบัติแห่งร่างกาย รูปกายเสีย; ในช่วงยาวหมายถึง ร่างกายวิกลพิการ ไม่งดงาม บุคลิกภาพไม่ดี ในช่วงสั้นหมายถึง สุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรคมาก

^{๑๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓๘ - ๓๓๙.

^{๑๓๙} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๔๐/๗๑๗.

๓) กาลวิบัติ คือ วิบัติแห่งกาล กาลเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดอยู่ในสมัยที่โลกไม่มีความเจริญหรือบ้านเมืองมีแต่ภัยพิบัติ ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มีการกดขี่เบียดเบียนกันมากยกย่องคนชั่ว บีบบังคับคนดี ในช่วงสั้นหมายถึง ทำ ผิดกาลผิดเวลา

๔) ปโยควิบัติ คือ วิบัติแห่งการประกอบ กิจการเสีย ในช่วงยาวหมายถึง ผักไฟในทางที่ผิดประกอบกิจการงานที่ผิด หรือมีปกติชอบกระทำ แต่ความชั่ว ในช่วงสั้นหมายถึง เมื่อกระทำกรรมดี ก็ไม่ทำให้ถึงขนาด ไม่ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ทำจบบัด ใช้วิธีการไม่เหมาะสมกับเรื่องหรือเมื่อประกอบความดีต่อเนื่องมา แต่กลับทำความชั่วหักล้างเสียในระหว่าง

วิบัติ ๔ นี้ เป็นสิ่งที่จะต้องนำมาประกอบการพิจารณาในเรื่องการให้ผลของกรรม เพราะการปรากฏของวิบาก นอกจากอาศัยเหตุคือกรรมแล้ว ยังต้องอาศัยฐานคือ คติ อุบัติ กาละ และปโยคะ เป็นปัจจัยประกอบด้วย^{๑๕๐}

๓. กัมมัสมกตาสัทธา

ความเชื่อเรื่องกรรมโดยความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน คือเชื่อว่าคนแต่ละคนมีกรรมเป็นของตนเอง และจะต้องรับผิชอบต่อกรรมนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ตนทำบาปกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง๑ตนไม่ทำบาปกรรมเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์ และไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตนคนอื่นจะทำคนอื่น ให้บริสุทธิ์ไม่ได้”^{๑๕๑}

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงกรรม และผลของกรรมไว้ ดังนี้

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้นย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุสั้น

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืนย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอายุยืน

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคมาก

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีโรคน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณทรามย่อมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณทราม

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีผิวพรรณผ่องใสย่อมนำเข้าไปสู่ความมีผิวพรรณผ่อง

ใส

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจน้อยย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจน้อย

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอำนาจมากย่อมนำเข้าไปสู่ความมีอำนาจมาก

^{๑๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๗ - ๑๗๘.

^{๑๕๑} ชุ.ชุ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๘๔.

ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมมีโศคะน้อยยอมนำเข้าไปสู่ควมมีโศคะน้อย
 ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมมีโศคะมากยอมนำเข้าไปสู่ควมมีโศคะมาก
 ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมเกิดในตระกูลต่ำยอมนำเข้าไปสู่ควมเกิดในตระกูลต่ำ
 ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมเกิดในตระกูลสูงยอมนำเข้าไปสู่ควมเกิดในตระกูลสูง
 ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมมีปัญญาทรามยอมนำเข้าไปสู่ควมมีปัญญาทราม
 ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อควมมีปัญญามากยอมนำเข้าไปสู่ควมมีปัญญามาก
 สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็น
 เผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วย
 ประการฉะนี้^{๑๔๒}

๔. ตถาคตโพธิสัทธา

ศรัทธาที่แยกเป็น ๔ ประเภทนั้น เมื่อก้าวโดยรวมแล้วก็คือ ตถาคตโพธิสัทธา บุคคล
 จะต้องมีควมเชื่อในพระพุทธรเจ้าเสียก่อน จึงจะมีควมเชื่อในเรื่องคำสอนที่ถูกต้องตามหลักกฎ
 แห่งกรรม ควมเชื่อในรูปแบบของตถาคตโพธิสัทธานี้ คือการพิจารณาโดยใช้ปัญญาก่อนปลงใจ
 เชื่อในพระพุทธรเจ้า ซึ่งตรงกับควมเชื่อของคนทั่วไป คือเมื่อเกิดควมทุกข์ควมเดือดร้อนแล้ว ก็
 จะแสวงหาบุคคลหรือเทพเจ้าเป็นที่พึ่ง ฉะนั้น ตถาคตโพธิสัทธา จึงเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของ
 พุทธศาสนิกชนอย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนหรือชาวพุทธที่เป็นอุบาสกและอุบาสิกา ที่นับว่าเป็น
 ชาวพุทธชั้นนำ จะต้องมีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่นอยู่ในหลัก ให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวพุทธทั่วไป
 นอกจากรักษาวินัยชาวพุทธแล้ว ต้องมีอุบาสก ๕^{๑๔๓} ดังนี้

๑) มีศรัทธา เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่มุงมาย มั่นในพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหว ไม่
 แก่งไถว ถือธรรมเป็นใหญ่

๒) มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล ๕ และสัมมาชีพแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อ
 พัฒนาคตนให้ชีวิตและควมสุขพึงพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่น
 ได้มากขึ้น

๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม มุงหวังผลจากการกระทำด้วยเรี่ยวแรงควมเพียร
 พยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือโชคลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจ
 ดลบันดาล

^{๑๔๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖.

^{๑๔๓} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑/๒๘๗.

๔) ไม่แสวงหาพาหิรทักษิไณย์ ไม่ไขว่คว้าเขตบุญขุนหลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์ นอกหลักพระพุทธานุศาสนานา

๕) ขวนขวายในการทะนุบำรุงพระพุทธานุศาสนานา ใส่ใจริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศลตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๔๔}

สำหรับคนสามัญทั่วไป ศรัทธาเป็นธรรมขั้นต้นที่สำคัญยิ่ง เป็นอุปกรรมชักนำให้เดินหน้าต่อไป เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดมุ่งหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงปรากฏว่า บางคราวผู้มีปัญญามากกว่า แต่ขาดความเชื่อมั่น กลับประสบความสำเร็จช้ากว่าผู้มีปัญญาด้อยกว่า แต่มีศรัทธาแรงกล้า เช่น กรณีของพระสารีบุตร ซึ่งบรรลุนิพพานเร็วกว่าพระสาวกหลายท่านที่อุปสมบทพร้อมกัน เพราะความที่ท่านมีปัญญามาก ในกรณีที่ศรัทธานั้นไปตรงกับสิ่งที่ถูกต้องแล้ว จึงเป็นการทุ่มแรงทุ่มเวลาไปในตัว ตรงกันข้าม ถ้าศรัทธาเกิดในสิ่งที่ผิดก็เป็นการทำให้เขว ยิ่งหลงชักเข้าหนักขึ้นไปอีก อย่างไรก็ดี ศรัทธาในพุทธธรรม มีเหตุผลเป็นฐานรองรับ มีปัญญาคอยควบคุม จึงยากที่จะผิด นอกจากพันวิสัยจริงๆ และก็สามารรถแก้ไขให้ถูกต้องได้ ไม่ดิ่งไปในทางที่ผิด เพราะคอยรับรู้เหตุผลคั่นคว้าและทดลองอยู่ตลอดเวลา การขาดศรัทธาเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ชะงัก ไม่ก้าวหน้าต่อไปในทิศทางที่ต้องการ^{๑๔๕}

สรุปได้ว่าในบรรดาความเชื่อทั้งหลายที่กล่าวมา ความเชื่อในการตรัสรู้ในพระพุทธานุเจ้านั้นสำคัญที่สุด เนื่องจากสังฆธรรมที่พระพุทธานุเจ้าค้นพบแล้วนั้น เป็นสิ่งที่รู้เองได้ยาก ดังนั้น ในเบื้องต้นการมีความเชื่อศรัทธาในการตรัสรู้ขององค์ศาสดาผู้สอน จึงเป็นหนทางแรกสุดในการพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้งต่อไป

สรุปได้ว่า ศรัทธา ๔ ที่เกี่ยวข้องกับศรัทธา หรือความเชื่อในทางพระพุทธานุศาสนานานั้น เน้นความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่กระทำด้วยเจตนา ซึ่งการที่บุคคลจะประสบผลดีหรือผลชั่วก็มาจากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งทางกาย วาจา หรือใจ ซึ่งผลของกรรมที่ได้ก็มาจากการกระทำของตนเอง มนุษย์จะประสบสิ่งที่ดีได้ก็ด้วยกรรมดี และประสบผลชั่วได้ก็ด้วยกรรมชั่วของตนเอง บุคคลไม่สามารถแก้กรรมที่ตนกระทำได้ แม้กรรมจะยังไม่แสดงผล ก็ไม่ได้หมายความว่าผลของกรรมไม่มี เนื่องจากปัจจัยของการแสดงผลกรรมยังไม่พร้อม ทำให้กรรมยังไม่แสดงผลทันที

^{๑๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕๗, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖

^{๑๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๖๕๖ - ๖๕๗.

ในชาตินี้ แต่ผลของกรรมนั้นจะส่งผลแน่นอนในชาติต่อไปแน่นอน ผลของกรรมเป็นอจินไตย คือ เป็นสิ่งที่เหนือกว่ามนุษย์ปุถุชนจะใช้หลักเหตุผลอธิบายได้ บุคคลนั้นเท่านั้นเป็นเจ้าของกรรม และ ต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น บุคคลที่ได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นผลมาจากการประกอบกรรม ดีหรือกรรมชั่ว และกรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่นหรือใช้วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทน ตนได้

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมความเชื่อ

๒.๔.๑ ความหมายของพฤติกรรมความเชื่อ

คำว่า “เชื่อ หมายถึงเห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้ใจ”^{๑๔๖} “ความเชื่อ (Beliefs) หมายถึง เห็นด้วย มั่นใจ ไว้ใจ และนับถือ”^{๑๔๗} “ใจยอมรับว่าจริง แต่ต้องมีความรู้ตัวและความเข้าใจ เป็นผล อันเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์”^{๑๔๘} “เป็นทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็น โดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย”^{๑๔๙} และ“เป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อ มนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง”^{๑๕๐} “การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐาน ที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้”^{๑๕๑}

พฤติกรรมความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์ค่อยๆ มีพฤติกรรมการเรียนรู้และทำความเข้าใจ โลกที่เป็นมานานหลายพันปี และเชื่อว่าอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย

^{๑๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

^{๑๔๗} มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์ พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓

^{๑๔๘} <http://home.att.net/~ag2kh/contena.htm> - (26 March, 2011).

^{๑๔๙} The University of Chicago, The New Encyclopaedia Britanica, (Chicago : University Chicago Press, 1985), p. 63.

^{๑๕๐} ธวัช ปุณโณทก, “วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๑๕๑} ทศนีย์ ทานตวงนิช, คติชาวบ้าน, (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจลึกลับนั้น ก็จะกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงเทพเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาล ให้มนุษย์ตั้งเทพเจ้าประจำสิ่งนั้นๆ ขึ้น^{๑๕๒} ความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นๆ มีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ ความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว ครั้นเมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึงทางใจ ความเชื่อบางอย่างอาจหมดความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ และไม่มี ความหมายโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อให้อนุชนได้ศึกษาเหตุผลและสาระที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งต่างๆ^{๑๕๓}

สรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การมั่นใจ ไว้ใจ ที่บุคคลเห็นด้วยคล้อยตามและปฏิบัติตามโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะคนอื่นจะเชื่อหรือไม่ จะพิสูจน์ได้หรือไม่ เพื่อเป็นที่พึงทางใจในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

๒.๔.๒ ความเป็นมาของพฤติกรรมความเชื่อ

ความเชื่อมีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๑. ความเชื่อวิญญาณในธรรมชาติ (Animatism) เป็นความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงได้เกรงกลัวและกราบไหว้

๒. ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดาหรือวิญญาณนิยม (Animism) เชื่อว่าในธรรมชาติทั้งหลายมี เจตภูตหรือวิญญาณ (spirit) ที่มีอำนาจทำให้เกิดความทุกข์อาจเป็นมารร้ายผีสาง ส่วนที่ทำให้เกิดสุขอาจเป็นเทวะ สร้างภาพเหล่านั้นขึ้นตามความนึกคิดของตนเองเป็นเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาแล้วนับถือในภาพนั้น

^{๑๕๒} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙.

^{๑๕๓} นันทนา ชุนภักดี, รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, พ.ศ.๒๕๓๐), หน้า ๒๔๖.

๓. ความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่ปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของตนอยู่ ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ

๔. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์หรือ พหุเทวนิยม (Polytheism) มีการสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าการมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไรมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน

๕. ความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่งหรืออติเทวนิยม (Henotheism) เป็นการนับถือเทพเจ้าตามกลุ่มชั้นวรรณะของตนไม่ปะปนกัน

๖. ความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์เดียว^{๑๕๔} หรือเอกเทวนิยม (Monotheism) เป็นความเชื่อว่ามีพระเจ้าสูงสุดอยู่เพียงองค์เดียว เป็นมหาเทพผู้สร้างสรรพสิ่ง ทรงอำนาจยิ่งใหญ่ เป็นวีรบุรุษ

๗. ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ใช้เหตุผล ไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์ เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนา สรุปว่าความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกที่ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไป และสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไร จึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น^{๑๕๕} ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ หมายถึง เชื่อในพลังอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจักรวาล^{๑๕๖}

^{๑๕๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พระเป็นเจ้า แปลมาจาก God, พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๔๖.

^{๑๕๕} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๖๘-๖๙.

^{๑๕๖} ศรีศักร วัลลิโภดม, อ้างใน ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, ๒๕๓๖, หน้า ๒๙.

สรุปได้ว่า ความเป็นมาของความเชื่อมีการวิวัฒนาการจากธรรมชาติมาสู่การเชื่อเรื่องวิญญาณทั้งหลายที่คอยดูแลรักษาและทำให้เกิดสิ่งไม่ดีขึ้นได้นำไปสู่ความเชื่อเรื่องพระเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่เป็นตัวแทนทางด้านวัตถุซึ่งถือเป็นตัวแทนของสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ที่ตนเองมีความเชื่อว่าจะสามารถช่วยเหลือตนเองได้เมื่อเกิดปัญหา ทั้งหลายทั้งปวงจะต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาประกอบด้วย

๒.๔.๓ ระบบพฤติกรรมความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นจากความไม่รู้ซึ่งพระพุทธรองค์ตรัสว่าเป็น “อวิชชา” เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่า แผ่นดินถล่ม จึงเกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งกระทำให้เกิดขึ้น จึงพากันสร้างผี วิญญาณ เทพารักษ์ขึ้น แล้วพากันนึกคิดว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นมีรูปร่างตามจินตนาการของตน และทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชา สักการะ เช่น บวงสรวง เพื่อให้สิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้น ผ่อนคลายความรุนแรง และมีเมตตากรุณา ไม่ทำร้าย และบันดาลความสุขมาให้ ความเชื่อแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น นรก สวรรค์ ความฝัน
๒. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition)

ความเชื่อดังกล่าวนี้ แบ่งย่อยเป็น ๑๒ อย่าง คือ

- ๑). ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
- ๒). ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
- ๓). ความเชื่อโชคลาง
- ๔). ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ผัน
- ๕). ความเชื่อทางไสยศาสตร์
- ๖). ความเชื่อลักษณะของคนและสัตว์
- ๗). ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา
- ๘). ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน และอาชีพ
- ๙). ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
- ๑๐). ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด
- ๑๑). ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ชาติ ภพ

๑๒). ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ฯลฯ^{๑๕๗}

สรุปได้ว่า ความเชื่อ อันมีเหตุอันเกิดจากการเชื่อต่อๆ กันมา และเกิดจากสิ่งที่เรากลัวในจิตใจทำให้เราหาเหตุและผลเพื่อมาสนับสนุนสิ่งที่เราเชื่อนั้นให้มาช่วยให้มีพลังมากขึ้น ทำให้เกิดมือวิเศษ เกิดจากความกลัวหรือการนึกคิดจากสิ่งที่ตนจินตนาการขึ้นมา

๒.๔.๔ ประโยชน์ของพฤติกรรมความเชื่อ

ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประโยชน์ของความเชื่อ ทำให้มีลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือ^{๑๕๘}

๑. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
๒. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
๓. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
๔. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
๕. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม (สัญลักษณ์)
๖. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
๗. ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาเป็นไปอย่างมั่นคง
๘. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

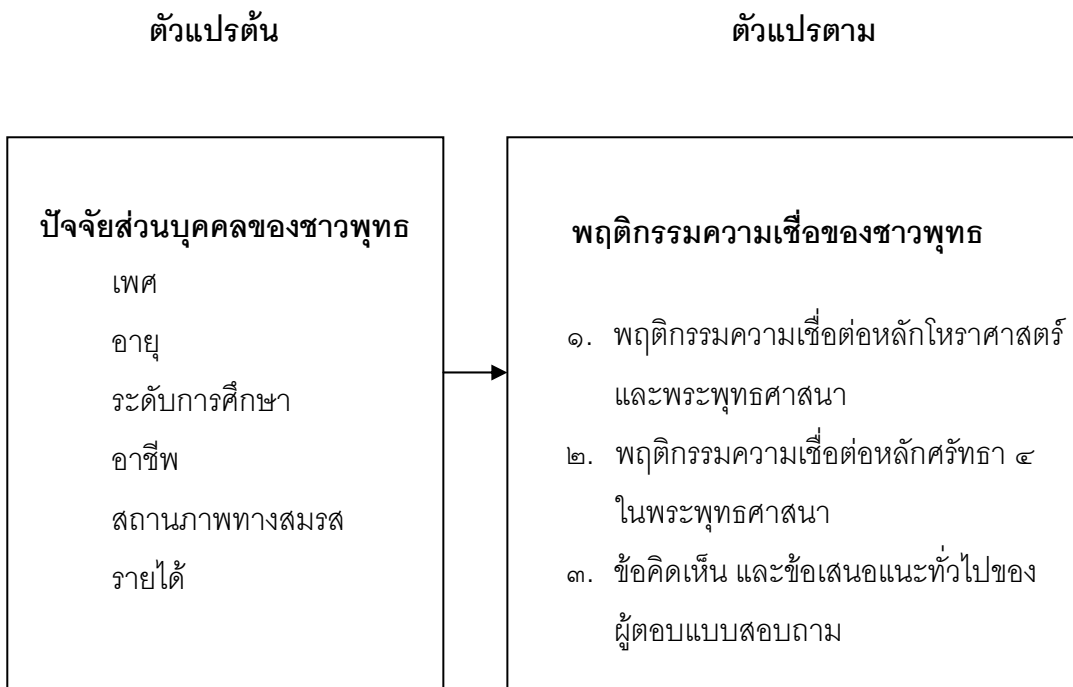
ในทางตรงกันข้าม หากความเชื่อเป็นความมกมายไม่ใช้วิจารณญาณ กล่าวคือเชื่อตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ โดยมีได้พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล ก็ทำให้เกิดผลเสียแก่ชุมชนสังคม โดยเฉพาะในการพัฒนาประเทศ เพราะนอกจากจะไม่ให้ความร่วมมือแล้ว ยังกระทำการต่อต้านอีกด้วย

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของความเชื่อทำให้เกิดพลังทางใจ สร้างสรรค์เกิดความสามัคคี ความเชื่อมั่น และทำให้เกิดปัญญาในการที่จะทำสิ่งต่างๆ เมื่อมีปัญหาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน อย่างมีความสุข

^{๑๕๗} สัญลักษณ์ สัญลักษณ์วิวัฒนาการ, ป้าณี วิถีวัฒนาการ, ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

^{๑๕๘} อ้างแล้ว.

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

แผนภาพที่ ๒ : กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ การศึกษาพฤติกรรมการความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักศรัทธา ๔ ” เป็นการ วิจัยเชิงสำรวจ (Surway Research) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๑) ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
- ๒) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓) การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๔) การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่เข้ารับการพยากรณ์ ที่ศูนย์พยากรณ์นานาชาติ วัดราชนัดดา กรุงเทพมหานคร

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดขนาด กลุ่มตัวอย่างของยามานะ (Yamane) ที่ความเชื่อมั่น ๙๕ % โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ คน ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยไม่ทราบ จำนวนประชากรที่แน่นอน จึงเลือกกลุ่มตัวอย่างใหญ่ที่สุดของตาราง ซึ่งมีประชากรมากที่สุดโดยไม่จำกัดจำนวน

สำหรับวิธีการสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ(Accidental Sampling) จากประชากรที่เข้ามารับการพยากรณ์จากโหราจารย์ ที่เป็นชาย ๒๐๐ คน และหญิง ๒๐๐ คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองโดยมีขั้นตอน การสร้าง และการตรวจสอบของคุณภาพเครื่องมือดังนี้

๓.๒.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๓.๒.๑.๑ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมด้านความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธรูปศาสนาตลอดจนหลักศรัทธา ๔ แล้วกำหนดเป็นกรอบปัจจัยให้ครอบคลุมเนื้อหา และวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

๓.๒.๑.๒ สร้างแบบสอบถามตามวิธีการสร้างแบบสอบถามโดยใช้กรอบปัจจัยตามที่กำหนดไว้ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบปลายเปิดให้เลือกตอบ (Check List) จำนวน ๖ ข้อ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักพระพุทธรูปศาสนา จำนวน ๕ ข้อ

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับ พฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา คือ ๑) กัมมัสถ์ธา ๒) วิปากัสถ์ธา ๓) กัมมัสมกตัสถ์ธา ๔) ตถาคตโพธิัสถ์ธา

มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

๕	หมายถึง	มีความเชื่อ	มากที่สุด
๔	หมายถึง	มีความเชื่อ	มาก
๓	หมายถึง	มีความเชื่อ	ปานกลาง
๒	หมายถึง	มีความเชื่อ	น้อย
๑	หมายถึง	มีความเชื่อ	น้อยที่สุด

ตอนที่ ๔ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วๆไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ใน ๕ ด้าน คือ ๑) คู่ครอง/ครอบครัว ๒) ธุรกิจ/การเงิน ๓) อาชีพการงาน ๔) ความเจ็บป่วย/ความตาย และ ๕) การทำบุญต่ออายุ มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิดให้ตอบโดยเสรี จำนวน ๕ ข้อ

๓.๒.๑ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยการหาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

๓.๒.๑.๑ การหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความถูกต้อง และความครอบคลุมของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา จำนวน ๔ คน ได้แก่ ๑) ผศ.ดร.เริงชัย หมื่นชนะ อาจารย์ประจำ คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒) ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ อาจารย์ประจำ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม ๓) ดร.ประมุข สารพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔)ดร.แสวง นิลนามะ อาจารย์ประจำ คณะ อาจารย์ประจำ คณะพุทธศาสนา

แล้วนำมาหาดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index Item-Objective Congruence : IOC) ได้แก่ค่า IOC มากกว่า ๐.๕ ทุกข้อ

๓.๒.๑.๒ หาความเที่ยงตรง (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญ แล้วไปทดสอบใช้ (Tryout) กับประชากรที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐ คน แล้วนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่นตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่า สัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๓๑

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อขอความร่วมมือไปยังผู้อำนวยการศูนย์พยาบาลนานาชาติ วัดราชนัดดา เพื่อความอนุเคราะห์อนุญาตให้ทำการแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวนแบบสอบถาม ๔๐๐ ชุด ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูล และเก็บคืนด้วยตนเองแล้วนำมา ตรวจสอบความสมบูรณ์ ปรากฏว่ามีความสมบูรณ์ใช้ได้ทั้ง ๔๐๐ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐.๐๐

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อคำนวณหาค่าสถิติต่างๆ ดังนี้

๓.๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการหาความถี่ และร้อยละ

๓.๔.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธรูป วิเคราะห์โดยการหาความถี่ และร้อยละ

๓.๔.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูป วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย (Means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓.๔.๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูป จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส และรายได้ต่อเดือน วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD.(Least Significant Difference)

๓.๔.๕ ข้อมูลที่เป็นข้อคำถามปลายเปิดให้เลือกตอบโดยเสรี วิเคราะห์โดยการเขียนเป็นความเรียง และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบ

๓.๔.๖ เกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ในแต่ละช่วงเท่ากัน (๐.๘) ดังนี้ คือ

ค่าเฉลี่ย	๔.๒๑ - ๕.๐๐	หมายถึงมีความเชื่ออยู่ในระดับ	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	๓.๔๑ - ๔.๒๐	หมายถึงมีความเชื่ออยู่ในระดับ	มาก
ค่าเฉลี่ย	๒.๖๑ - ๓.๔๐	หมายถึงมีความเชื่ออยู่ในระดับ	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	๑.๘๑ - ๒.๖๐	หมายถึงมีความเชื่ออยู่ในระดับ	น้อย
ค่าเฉลี่ย	๑.๐๐ - ๑.๘๐	หมายถึงมีความเชื่ออยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักศรัทธา ๔ ” ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวนทั้งสิ้น ๔๐๐ ชุด จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เป็น ๕ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์และพระพุทธรูปศาสนา

ตอนที่ ๓ ความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

ตอนที่ ๔ เปรียบเทียบระดับพฤติกรรมที่มีต่อหลักโหราศาสตร์กับหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

ตอนที่ ๕ ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการสื่อความหมายตรงกัน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

n	หมายถึง	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
\bar{x}	หมายถึง	ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง
S.D.	หมายถึง	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	หมายถึง	ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณาความแตกต่างของค่าเฉลี่ย ๒ ตัวแปร (t - distribution)
F	หมายถึง	ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณาความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากกว่า ๒ ตัวแปร (F - distribution)
p-value	หมายถึง	ค่าความน่าจะเป็น (Probability)

df	หมายถึง	ระดับขั้นแห่งความอิสระ (Degree of Freedom)
SS	หมายถึง	ค่าผลรวมของคะแนนเบี่ยงเบนแต่ละตัว ยกกำลังสอง (Sum of Squares)
MS	หมายถึง	ค่าเฉลี่ยของความแปรปรวน ยกกำลังสอง (Mean Squares)
*	หมายถึง	ค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑ - ๔.๖

ตารางที่ ๔.๑ จำนวน และร้อยละข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
หญิง	๒๕๕	๖๓.๗๕
ชาย	๑๔๕	๓๖.๒๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๗๕ รองลงมา เพศชาย จำนวน ๑๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๒๕

ตารางที่ ๔.๒ จำนวน และร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๑๑๕	๒๘.๗๕
๓๑ - ๔๐ ปี	๑๑๙	๒๙.๗๕
๔๑ - ๕๐ ปี	๘๔	๒๑.๐๐
๕๑ - ๖๐ ปี	๖๒	๑๕.๕๐
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๒๐	๕.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๗๕ รองลงมา อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗๕ อายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐๐ อายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๕๐ และ อายุมากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๐๐

ตารางที่ ๔.๓ จำนวน และร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๓๓	๕๘.๒๕
ปริญญาตรี	๑๑๙	๒๙.๗๕
ปริญญาโทขึ้นไป	๔๘	๑๒.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒๕ รองลงมา ปริญญาตรี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๗๕ และปริญญาโทขึ้นไป จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๐๐

ตารางที่ ๔.๔ จำนวน และร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้าง	๑๔๐	๓๕.๐๐
ธุรกิจส่วนตัว	๘๙	๒๒.๒๕
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๖๔	๑๖.๐๐
นักเรียน/นิสิต/นักศึกษา	๕๗	๑๔.๒๕
แม่บ้าน	๔๓	๑๐.๗๕
เกษตกรรวม	๗	๑.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง จำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐๐ รองลงมา ธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒๕ ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน ๖๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐๐ นักเรียน/นิสิต/นักศึกษา จำนวน ๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๒๕ แม่บ้าน จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗๕ และเกษตรกรรวม จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๗๕

ตารางที่ ๔.๕ จำนวน และร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ
สมรส	๒๑๕	๕๓.๗๕
โสด	๑๕๐	๓๗.๕๐
หย่าร้าง/แยกกันอยู่	๓๕	๘.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ส่วนใหญ่สมรสมี จำนวน ๒๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗๕ รองลงมา โสด จำนวน ๑๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๕๐ และหย่าร้าง/แยกกันอยู่ จำนวน ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๗๕

ตารางที่ ๔.๖ จำนวน และร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๖๐	๔๐.๐๐
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๑๐๘	๒๗.๐๐
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๔๖	๑๑.๕๐
๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๘๖	๒๑.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ

๔๐.๐๐ รองลงมา รายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐๐ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป จำนวน ๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๕๐ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕๐

ตอนที่ ๒ พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และ พระพุทธศาสนา

ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักพระพุทธศาสนาดังนี้

๑) พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์เกี่ยวกับหลักการที่ใช้แก้ปัญหาชีวิตทั่วไป หลักโหราศาสตร์ที่เลือกใช้ และปัญหาปรึกษาโหราจารย์/หมอดู รายละเอียดแสดงในตารางที่ ๔.๗ - ๔.๘

ตารางที่ ๔.๗ จำนวน และร้อยละ ของพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อหลักโหราศาสตร์ จำแนกตามหลักการที่ใช้แก้ปัญหาชีวิตทั่วไป

หลักการที่ใช้แก้ปัญหาทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
พระพุทธศาสนา	๓๔๔	๘๖.๐๐
โหราศาสตร์	๕๖	๑๔.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักพระพุทธศาสนาแก้ปัญหาชีวิตทั่วไป มากที่สุด จำนวน ๓๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๐๐ และใช้หลักการทางโหราศาสตร์ จำนวน ๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๐

ตารางที่ ๔.๘ จำนวน และร้อยละ ของพฤติกรรมชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ต่อหลักโหราศาสตร์
จำแนกตามหลักโหราศาสตร์ที่เลือกใช้

หลักโหราศาสตร์ที่เลือกใช้	จำนวน	ร้อยละ
บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์	๒๒๑	๕๕.๒๕
ปรึกษาโหราจารย์/หมอดู	๑๕๙	๓๙.๗๕
แก้ตามตำหนักวางทรงต่างๆ	๒๐	๕.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักโหราศาสตร์สำหรับ บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มากที่สุดจำนวน ๒๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒๕ รองลงมา ปรึกษาโหราจารย์/หมอดู จำนวน ๑๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๗๕ และน้อยที่สุด คือแก้ตามตำหนักวางทรงต่างๆ จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๐๐

ตารางที่ ๔.๙ จำนวน และร้อยละ ของพฤติกรรมชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ต่อหลักโหราศาสตร์
จำแนกตามปัญหาที่ใช้ปรึกษาโหราจารย์/หมอดู

ปัญหาที่ปรึกษาโหราจารย์/หมอดู	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพ/การงาน	๑๒๕	๓๑.๒๕
คู่ครอง/ครอบครัว	๑๑๘	๒๙.๕๐
การเงิน	๙๗	๒๔.๒๕
ความเจ็บป่วย/ตาย	๒๖	๖.๕๐
ทำบุญต่ออายุ	๑๘	๔.๕๐
ธุรกิจ	๑๖	๔.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ปรึกษาโหราจารย์/หมอดูในปัญหาอาชีพ/การงาน มากที่สุด จำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒๕ รองลงมา คู่ครอง/ครอบครัว จำนวน ๑๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๕๐ การเงิน จำนวน ๙๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๒๕ ความเจ็บป่วย/ตาย จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๐ ทำบุญต่ออายุ

จำนวน ๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๕๐ ตามลำดับ และน้อยที่สุดปรึกษาเกี่ยวกับธุรกิจ จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๐๐

๒) พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนาที่ใช้แก้ปัญหาชีวิตทั่วไปหลักพระพุทธศาสนาที่เลือกใช้ และปัญหาที่แก้ตามหลักพระพุทธศาสนา รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๐ – ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๑๐ จำนวน และร้อยละ ของพฤติกรรมชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ต่อหลักพระพุทธศาสนา จำแนกตามหลักพระพุทธศาสนาใช้ในการแก้ปัญหา

หลักพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการแก้ปัญหา	จำนวน	ร้อยละ
ให้ทาน	๑๔๖	๓๖.๕๐
เลือกปฏิบัติหลักธรรมที่เหมาะสม	๑๐๗	๒๖.๗๕
สวดมนต์	๗๘	๑๙.๕๐
นั่งสมาธิ	๓๘	๙.๕๐
รักษาศีล	๓๑	๗.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักพระพุทธศาสนาแก้ปัญหามากที่สุดคือ การให้ทาน จำนวน ๑๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๕๐ รองลงมา เลือกปฏิบัติหลักธรรมที่เหมาะสม จำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๗๕ สวดมนต์ จำนวน ๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๕๐ นั่งสมาธิ จำนวน ๓๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๕๐ ตามลำดับ และน้อยที่สุดคือการรักษาศีล จำนวน ๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๗๕

ตารางที่ ๔.๑๑ จำนวน และร้อยละ ของพฤติกรรมชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ต่อหลัก
พระพุทธศาสนา จำแนกตามหลักพระพุทธศาสนา

ปัญหาที่แก้ตามหลักพระพุทธศาสนา	จำนวน	ร้อยละ
คู่ครอง/ครอบครัว	๑๑๕	๒๘.๗๕
อาชีพ/การงาน	๘๘	๒๒.๐๐
การเงิน	๗๕	๑๘.๗๕
ทำบุญต่ออายุ	๖๙	๑๗.๒๕
ความเจ็บป่วย/ตาย	๔๖	๑๑.๕๐
ธุรกิจ	๗	๑.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักพระพุทธศาสนาแก้ปัญหาคู่ครอง/ครอบครัว มากที่สุดจำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗๕ รองลงมา ใช้แก้ปัญหาอาชีพ/การงาน จำนวน ๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐๐ การเงิน จำนวน ๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๗๕ ทำบุญต่ออายุ จำนวน ๖๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๒๕ ความเจ็บป่วย/ตาย จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕๐ตามลำดับ และน้อยที่สุดเกี่ยวกับธุรกิจ จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๗๕

**ตอนที่ ๓ พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ใน
พระพุทธศาสนา**

ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย กัมมัสัทธิตา : เชื่อกรรม วิปากัสัทธิตา : เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกตาสัทธิตา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง และตถาคตโพธิัสัทธิตา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นั้นเป็นจริง รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๒ – ๔.๑๖

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ใน
พระพุทธรูปศาสนา โดยรวม

ความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา	\bar{x}	S.D.	ระดับความเชื่อ
๑. กัมมสังคทา : เชื้อกรรม	๔.๓๗	๐.๖๘	มากที่สุด
๒. วิปากสังคทา : เชื้อผลของกรรม	๔.๒๒	๐.๖๖	มากที่สุด
๓. กัมมัสสกตาสังคทา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง	๔.๒๑	๐.๖๕	มากที่สุด
๔. ตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นจริง	๔.๓๗	๐.๖๐	มากที่สุด
รวม	๔.๒๙	๐.๖๐	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๙$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความเชื่ออยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ใน
พระพุทธรูปศาสนา ด้านกัมมสังคทา : เชื้อกรรม

กัมมสังคทา : เชื้อกรรม	\bar{x}	S.D.	ระดับความเชื่อ
๑. เชื่อว่ากรรมมีจริง	๔.๔๖	๐.๗๒	มากที่สุด
๒. เชื่อว่ากฎของกรรมมีจริง	๔.๔๑	๐.๗๗	มากที่สุด
๓. เชื่อว่ากรรมดีเกิดจากเจตนาดี	๔.๓๗	๐.๗๘	มากที่สุด
๔. เชื่อว่ากรรมไม่ดีเกิดจากเจตนาไม่ดี	๔.๒๔	๐.๘๙	มากที่สุด
๕. เชื่อว่ากรรมดีเป็นสิ่งติดตัวผู้กระทำ	๔.๔๒	๐.๗๕	มากที่สุด
๖. เชื่อว่ากรรมชั่ว ยอมติดตัวผู้กระทำ	๔.๓๒	๐.๘๔	มากที่สุด
รวม	๔.๓๗	๐.๖๘	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ด้านกัมมสังคทา : เชื้อกรรม โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความเชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ($\bar{x} = ๔.๒๔ - ๔.๔๖$)

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ใน
พระพุทธรูปศาสนา ด้านวิปากัสถา : เชื่อผลของกรรม

วิปากัสถา : เชื่อผลของกรรม	\bar{x}	S.D.	ระดับความเชื่อ
๑. เชื่อว่ากรรมที่ทำนั้นมีผลแน่นอน	๔.๔๔	๐.๗๓	มากที่สุด
๒. เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง	๔.๔๘	๐.๗๐	มากที่สุด
๓. เชื่อว่าผลของกรรมย่อมเกิดจากเหตุ	๔.๒๗	๐.๘๐	มากที่สุด
๔. เชื่อว่าทำดี ย่อม ได้ดี	๔.๔๑	๐.๗๕	มากที่สุด
๕. เชื่อว่าทำชั่ว ย่อม ได้ชั่ว	๔.๓๗	๐.๗๘	มากที่สุด
๖. ไม่เชื่อว่าการทำชั่วได้ชั่ว เพราะเห็นว่าทำชั่วได้ดีมีถมไป	๓.๓๘	๑.๒๙	ปานกลาง
รวม	๔.๒๒	๐.๖๖	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ด้านวิปากัสถา : เชื่อผลของกรรม โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความเชื่อ อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ไม่เชื่อว่าการทำชั่วได้ชั่ว เพราะเห็นว่าทำชั่วได้ดีมีถมไป สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือมีความเชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ใน
พระพุทธรูปศาสนา ด้านกัมมัฏสกตัสถา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง

กัมมัฏสกตัสถา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง	\bar{x}	S.D.	ระดับความเชื่อ
๑. เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน	๔.๔๓	๐.๖๙	มากที่สุด
๒. เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของผลการกระทำเป็นของตน	๔.๓๔	๐.๗๒	มากที่สุด
๓. เชื่อว่าแต่ละคนจะได้รับผลของการกระทำ	๔.๓๔	๐.๗๔	มากที่สุด
๔. เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วให้ผลเร็วบ้างช้าบ้าง	๔.๓๐	๐.๗๙	มากที่สุด
๕. เชื่อว่าใครทำอะไรย่อมได้รับผลของกรรมนั้น	๔.๓๒	๐.๘๐	มากที่สุด
๖. เชื่อว่าบุคคลสามารถรับผลกรรมแทนกันได้	๓.๕๗	๑.๒๒	น้อย
รวม	๔.๒๑	๐.๖๕	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏสกตศรัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความเชื่อ อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ เชื่อว่าบุคคลสามารถรับผลกรรมแทนกันได้ สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือมีความเชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง

ตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง	\bar{x}	S.D.	ระดับความเชื่อ
๑. เชื่อว่า ที่ " พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วนำมาสอนนั้นจริงแท้แน่นอน "	๔.๔๘	๐.๖๔	มากที่สุด
๒. เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า	๔.๔๙	๐.๖๒	มากที่สุด
๓. เลื่อมใสในพระรัตนตรัย	๔.๕๖	๐.๕๗	มากที่สุด
๔. ไม่สงสัยในพระคุณของพระพุทธเจ้า	๔.๔๑	๐.๖๗	มากที่สุด
๕. เชื่อว่าการปฏิบัติตามพระธรรมสามารถตรัสรู้ตามได้	๓.๙๐	๑.๐๒	มาก
๖. เชื่อว่าพระพุทธองค์ประเสริฐ เพราะการฝึกฝนจนตรัสรู้ธรรม	๔.๓๗	๐.๗๓	มากที่สุด
รวม	๔.๓๗	๐.๖๐	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๙๐$) ได้แก่ เชื่อว่าการปฏิบัติตามพระธรรมสามารถตรัสรู้ตามได้ สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือมีความเชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด

ตอนที่ ๔ เปรียบเทียบระดับพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนตามสมมุติฐาน ที่ ๑-๖ ดังนี้

สมมุติฐานที่ ๑

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีเพศต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์สมมุติฐานที่ ๑ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๗

ตารางที่ ๔.๑๗ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ

ความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา	เพศ				t	p-value
	ชาย		หญิง			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
๑. กัมมัสัทธิ : เชื้อกรรม	๔.๓๐	๐.๗๔	๔.๔๑	๐.๖๔	-๑.๕๓๖	๐.๑๒๕
๒. วิปากัสัทธิ : เชื้อผลของกรรม	๔.๒๑	๐.๖๙	๔.๒๓	๐.๖๕	-๐.๓๑๓	๐.๗๕๔
๓. กัมมัสสกตาสัทธิ : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง	๔.๑๙	๐.๖๙	๔.๒๓	๐.๖๓	-๐.๕๐๒	๐.๖๑๖
๔. ตถาคตโพธิสัทธิ : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าท่านั้นเป็นจริง	๔.๓๕	๐.๖๒	๔.๓๘	๐.๕๙	-๐.๓๗๗	๐.๗๐๖
รวม	๔.๒๖	๐.๖๓	๔.๓๑	๐.๕๘	-๐.๗๕๗	๐.๔๕๐

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีเพศต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่ามีพฤติกรรมความเชื่อไม่แตกต่างกันทุกด้าน และสรุปทดสอบรายคู่ด้วยว่าคู่ใดแตกต่างกัน

สมมุติฐานที่ ๒

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีเพศต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์สมมุติฐานที่ ๑ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามอายุ

ความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p-value
๑. กัมมัสถา : เชื่อกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๔	๙.๐๔	๒.๒๖	๕.๐๙๖*	๐.๐๐๑
	ภายในกลุ่ม	๓๙๕	๑๗๕.๑๘	๐.๔๔		
	รวม	๓๙๙	๑๘๔.๒๒			
๒. วิปากัสถา : เชื่อผลของกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๔	๑๐.๙๒	๒.๗๓	๖.๖๒๘*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๕	๑๖๒.๗๓	๐.๔๑		
	รวม	๓๙๙	๑๗๓.๖๕			
๓. กัมมัสถกตาสถา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง	ระหว่างกลุ่ม	๔	๑๐.๓๙	๒.๖๐	๖.๓๘๕*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๕	๑๖๐.๗๐	๐.๔๑		
	รวม	๓๙๙	๑๗๑.๐๙			
๔. ตถาคตโพธิสถา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นจริง	ระหว่างกลุ่ม	๔	๑๐.๖๔	๒.๖๖	๗.๘๗๓*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๕	๑๓๓.๕๒	๐.๓๔		
	รวม	๓๙๙	๑๔๔.๑๖			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๔	๙.๙๔	๒.๔๙	๗.๔๕๘*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๕	๑๓๑.๖๗	๐.๓๓		
	รวม	๓๙๙	๑๔๑.๖๑			

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณา ในแต่ละด้านพบว่า มีพฤติกรรมความเชื่อแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกด้าน

ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมความเชื่อที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนาเป็นรายคู่ทั้ง โดยรวม และรายด้านด้วยวิธีการของ LSD. รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๙ - ๔.๒๓

ตารางที่ ๔.๑๙ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา โดยรวม จำแนกตามอายุ

อายุ	\bar{x}	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๐ ปี	๔๑ - ๕๐ ปี	๕๑ - ๖๐ ปี	๖๐ ปี ขึ้นไป
		๔.๑๒	๔.๒๖	๔.๓๑	๔.๕๙	๔.๕๐
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔.๑๒		-๐.๑๔	-๐.๑๙*	-๐.๔๗*	-๐.๓๘*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๒๖			-๐.๐๕	-๐.๓๓*	-๐.๒๕
๔๑ - ๕๐ ปี	๔.๓๑				-๐.๒๘*	-๐.๑๙
๕๑ - ๖๐ ปี	๔.๕๙					๐.๐๙
๖๐ ปี ขึ้นไป	๔.๕๐					

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา โดยรวม มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สำหรับชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา โดยรวม มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๐ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ด้านกัมมัตถา : เชื้อกรรม จำแนกตามอายุ

อายุ	\bar{x}	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๐ ปี	๔๑ - ๕๐ ปี	๕๑ - ๖๐ ปี	๖๐ ปี ขึ้นไป
		๔.๑๒	๔.๒๖	๔.๓๑	๔.๕๙	๔.๕๐
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔.๑๗		-๐.๒๐*	-๐.๒๔*	-๐.๔๕*	-๐.๓๕*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๓๗			-๐.๐๔	-๐.๒๕*	-๐.๑๕
๔๑ - ๕๐ ปี	๔.๔๑				-๐.๒	-๐.๑๐
๕๑ - ๖๐ ปี	๔.๖๒					๐.๑๐
๖๐ ปี ขึ้นไป	๔.๕๒					-

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี ๔๑ - ๕๐ ปี ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ใน

พระพุทธรศาสนา ด้านกัมมสังคทา : เชื้อกรรม มากกว่า ชาวพุทธรที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สำหรับชาวพุทธรที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี มีระดับความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพุทธรศาสนา ด้านกัมมสังคทา : เชื้อกรรม มากกว่า ชาวพุทธรที่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๑ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา ด้านวิปากสังคทา : เชื้อผลของกรรม จำแนกตามอายุ

อายุ	\bar{x}	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๐ ปี	๔๑ - ๕๐ ปี	๕๑ - ๖๐ ปี	๖๐ ปี ขึ้นไป
		๔.๑๒	๔.๒๖	๔.๓๑	๔.๕๙	๔.๕๐
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔.๐๔		-๐.๑๓	-๐.๒๒*	-๐.๔๙*	-๐.๓๗*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๑๘			-๐.๐๘	-๐.๓๖*	-๐.๒๔
๔๑ - ๕๐ ปี	๔.๒๖				-๐.๒๘*	-๐.๑๖
๕๑ - ๖๐ ปี	๔.๕๓					๐.๑๒
๖๐ ปี ขึ้นไป	๔.๔๒					-

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า ชาวพุทธรที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา ด้านวิปากสังคทา : เชื้อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธรที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สำหรับชาวพุทธรที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา ด้านวิปากสังคทา : เชื้อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธรที่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๒ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏสกตาสัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตน จำแนกตามอายุ

อายุ	\bar{x}	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๐ ปี	๔๑ - ๕๐ ปี	๕๑ - ๖๐ ปี	๖๐ ปี ขึ้นไป
		๔.๑๒	๔.๒๖	๔.๓๑	๔.๕๙*	๔.๕๐
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔.๐๓		-๐.๑๖	๐.๑๘	-๐.๔๘*	-๐.๓๙*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๑๙			-๐.๐๒	-๐.๓๒*	-๐.๒๓
๔๑ - ๕๐ ปี	๔.๒๑				-๐.๓๑*	-๐.๒๑
๕๑ - ๖๐ ปี	๔.๕๒					๐.๐๙
๖๐ ปี ขึ้นไป	๔.๔๓					-

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏสกตาสัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตน มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี ระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สำหรับชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏสกตาสัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตน มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๓ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง จำแนกตามอายุ

อายุ	\bar{x}	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๓๑ - ๔๐ ปี	๔๑ - ๕๐ ปี	๕๑ - ๖๐ ปี	๖๐ ปี ขึ้นไป
		๔.๑๒	๔.๒๖	๔.๓๑	๔.๕๙*	๔.๕๐
ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๔.๒๓		-๐.๐๖	-๐.๑๓	-๐.๔๕*	-๐.๔๒*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๒๙			-๐.๐๗	-๐.๓๙*	-๐.๓๗*
๔๑ - ๕๐ ปี	๔.๓๖				-๐.๓๒*	-๐.๓๐*
๕๑ - ๖๐ ปี	๔.๖๘					๐.๐๒
๖๐ ปี ขึ้นไป	๔.๖๖					-

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิศรัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี ระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมุติฐานที่ ๓

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์สมมุติฐานที่ ๓ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๔

ตารางที่ ๔.๒๔ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามระดับการศึกษา

ความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ในพระพุทธศาสนา	แหล่งความแปรปรวน					
	ระหว่างกลุ่ม	df	SS	MS	F	p-value
๑.กัมมศรัทธา : เชื่อกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๒	๙.๕๙	๔.๗๙	๑๐.๘๙๗	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๗	๑๗๔.๖๓	๐.๔๔		
	รวม	๓๙๙	๑๘๔.๒๒			
๒.วิปากศรัทธา : เชื่อผลของกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๒	๑๑.๕๐	๕.๗๕	๑๔.๐๘๕*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๗	๑๖๒.๑๕	๐.๔๑		
	รวม	๓๙๙	๑๗๓.๖๕			
๓.กัมมัสสกตาศรัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตน	ระหว่างกลุ่ม	๒	๖.๖๖	๓.๓๓	๘.๐๓๙*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๗	๑๖๔.๔๓	๐.๔๑		
	รวม	๓๙๙	๑๗๑.๐๙			
๔.ตถาคตโพธิศรัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง	ระหว่างกลุ่ม	๒	๘.๑๐	๔.๐๕	๑๑.๘๑๑*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๗	๑๓๖.๐๖	๐.๓๔		
	รวม	๓๙๙	๑๔๔.๑๖			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๒	๘.๘๔	๔.๔๒	๑๓.๒๑๓*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๓๙๗	๑๓๒.๗๘	๐.๓๓		
	รวม	๓๙๙	๑๔๑.๖๑			

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม แตกต่างกันในทุกๆ ด้าน อย่าง

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า มีพฤติกรรมความเชื่อแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทุกด้าน

ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมความเชื่อที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนาเป็นรายคู่ทั้ง โดยรวม และรายด้านด้วยวิธีการของ LSD. รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๕ - ๔.๒๘

ตารางที่ ๔.๒๕ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	\bar{x}	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	ปริญญาโทขึ้นไป
		๔.๒๙	๔.๓๕	๔.๓๘
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๔.๒๑	-	-๐.๐๘	-๐.๔๗*
ปริญญาตรี	๔.๒๙	-	-	-๐.๓๙*
ปริญญาโทขึ้นไป	๔.๖๘	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัสถา : เชื่อกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๖ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปាកศรัทธา : เชื้อผลของกรรม จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	\bar{x}	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	ปริญญาโทขึ้นไป
		๔.๒๙	๔.๓๕	๔.๗๘
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๔.๑๔	-	-๐.๐๗	-๐.๕๔*
ปริญญาตรี	๔.๒๑	-	-	-๐.๔๖*
ปริญญาโทขึ้นไป	๔.๖๗	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปាកศรัทธา : เชื้อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๗ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัสสกตาศรัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	\bar{x}	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	ปริญญาโทขึ้นไป
		๔.๒๙	๔.๓๕	๔.๗๘
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๔.๑๔	-	-๐.๐๗	-๐.๔๑*
ปริญญาตรี	๔.๒๒	-	-	-๐.๓๔*
ปริญญาโทขึ้นไป	๔.๕๕	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัสสกตาศรัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง มากกว่า ชาวพุทธที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และ

ปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๘ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลัก
ศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของ
พระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	\bar{x}	ต่ำกว่าปริญญาตรี	ปริญญาตรี	ปริญญาโทขึ้นไป
		๔.๒๘	๔.๓๕	๔.๗๘
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๔.๒๘	-	-๐.๑๐	-๐.๔๕*
ปริญญาตรี	๔.๓๕	-	-	-๐.๓๕*
ปริญญาโทขึ้นไป	๔.๗๓	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง มากกว่า ชาวพุทธที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมุติฐานที่ ๔

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี อาชีพ ต่างกันมีพฤติกรรมความเชื่อมีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์สมมุติฐานที่ ๔ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๙

ตารางที่ ๔.๒๙ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ใน พระพุทธศาสนา จำแนกตามอาชีพ

ความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพุทธศาสนา	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p-value
๑. กัมมัสถา : เชื้อกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๕	๔.๓๐	๐.๘๖	๑.๘๘๔	๐.๐๙๖
	ภายในกลุ่ม	๓๙๔	๑๗๙.๙๑	๐.๔๖		
	รวม	๓๙๙	๑๘๔.๒๒			
๒. วิปากัสถา : เชื้อผลของกรรม	ระหว่างกลุ่ม	๕	๖.๒๐	๑.๒๔	๒.๙๒๐*	๐.๐๑๓
	ภายในกลุ่ม	๓๙๔	๑๖๗.๔๕	๐.๔๒		
	รวม	๓๙๙	๑๗๓.๖๕			
๓. กัมมัสถกตาสถา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง	ระหว่างกลุ่ม	๕	๓.๙๗	๐.๗๙	๑.๘๗๒	๐.๐๙๘
	ภายในกลุ่ม	๓๙๔	๑๖๗.๑๑	๐.๔๒		
	รวม	๓๙๙	๑๗๑.๐๙			
๔. ตถาคตโพธิัสถา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นจริง	ระหว่างกลุ่ม	๕	๓.๑๘	๐.๖๔	๑.๗๗๗	๐.๑๑๖
	ภายในกลุ่ม	๓๙๔	๑๔๐.๙๘	๐.๓๖		
	รวม	๓๙๙	๑๔๔.๑๖			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๕	๓.๙๖	๐.๗๙	๒.๒๖๔*	๐.๐๔๗
	ภายในกลุ่ม	๓๙๔	๑๓๗.๖๖	๐.๓๕		
	รวม	๓๙๙	๑๔๑.๖๑			

จากตารางที่ ๔.๒๙ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีอาชีพต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านวิปากัสถา : เชื้อผลของกรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามสถิติที่ระดับ .๐๕ สำหรับด้านที่เหลือมีพฤติกรรมความเชื่อไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนาเป็นรายคู่ โดยรวม และด้านวิปากศรัทธา : เชื้อผลของกรรม ด้วยวิธีการของ LSD. รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๐ - ๔.๓๑

ตารางที่ ๔.๓๐ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	\bar{x}	นักเรียน/ นิสิต / นักศึกษา	แม่บ้าน	ธุรกิจ ส่วนตัว	ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	รับจ้าง	เกษตรกร
		๔.๒๙	๔.๓๖	๔.๑๘	๔.๔๘	๔.๒๕	๔.๔๗
นักเรียน/นิสิต/ นักศึกษา	๔.๑๙	-	-๐.๐๗	๐.๑๒	-๐.๒๖*	-๐.๐๑	-๐.๓๖
แม่บ้าน	๔.๒๖	-	-	๐.๑๘	-๐.๑๙	๐.๐๖	-๐.๒๙
ธุรกิจส่วนตัว	๔.๐๗	-	-	-	-๐.๓๘*	-๐.๑๒	-๐.๔๗
ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	๔.๔๕	-	-	-	-	๐.๒๕*	-๐.๑๐
รับจ้าง	๔.๒๐	-	-	-	-	-	-๐.๓๕
เกษตรกรรวม	๔.๕๕	-	-	-	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๓๐ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่ประกอบอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม มากกว่า ชาวพุทธที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว และรับจ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๓๑ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากศรัทธา : เชื้อผลของกรรม จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	\bar{x}	นักเรียน/ นิสิต / นักศึกษา	แม่บ้าน	ธุรกิจ ส่วนตัว	ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	รับจ้าง	เกษตร กรรม
		๔.๒๙	๔.๓๖	๔.๑๘	๔.๔๘	๔.๒๕	๔.๔๗
นักเรียน/นิสิต/ นักศึกษา	๔.๑๙	-	-๐.๐๗	๐.๑๑	-๐.๑๙	๐.๐๔	-๐.๑๘
แม่บ้าน	๔.๒๖	-	-	๐.๑๘	-๐.๑๒	๐.๑๐	-๐.๑๑
ธุรกิจส่วนตัว	๔.๐๗	-	-	-	-๐.๓๐*	-๐.๐๗	-๐.๒๙
ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	๔.๔๕	-	-	-	-	๐.๒๓*	๐.๐๑
รับจ้าง	๔.๒๕	-	-	-	-	-	-๐.๒๒
เกษตรกรรม	๔.๔๗	-	-	-	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๓๑ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่ประกอบอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากศรัทธา : เชื้อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่ประกอบอาชีพนักเรียน/นิสิต/นักศึกษา ธุรกิจส่วนตัว และรับจ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมุติฐานที่ ๕

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี สถานภาพสมรส ต่างกันมีพฤติกรรมความเชื่อที่มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์สมมุติฐานที่ ๕ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๒

ตารางที่ ๔.๓๒ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อ
หลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามสถานภาพสมรส

ความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา	แหล่งความ แปรปรวน		df	SS	MS	F	p-value
	ระหว่างกลุ่ม	ภายในกลุ่ม					
๑.กัมมสังขัตตา : เชื้อกรรม	ระหว่างกลุ่ม		๒	๐.๒๓	๐.๑๒	๑.๒๕๒	๐.๗๗๗
	ภายในกลุ่ม		๓๙๗	๑๘๓.๙๘	๐.๔๖		
	รวม		๓๙๙	๑๘๔.๒๒			
๒.วิปากสังขัตตา : เชื้อผลของ กรรม	ระหว่างกลุ่ม		๒	๐.๗๕	๑.๓๘	๐.๘๖๔	๐.๔๒๒
	ภายในกลุ่ม		๓๙๗	๑๗๒.๙๐	๐.๔๔		
	รวม		๓๙๙	๑๗๓.๖๕			
๓.กัมมัสสกตาสังขัตตา : สัตว์มี กรรมเป็นของตน	ระหว่างกลุ่ม		๒	๐.๒๓	๐.๑๑	๐.๒๖๖	๐.๗๖๖
	ภายในกลุ่ม		๓๙๗	๑๗๐.๘๖	๐.๔๓		
	รวม		๓๙๙	๑๗๑.๐๙			
๔.ตถาคตโพธิสังขัตตา : การ ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็น จริง	ระหว่างกลุ่ม		๒	๐.๘๒	๐.๔๑	๑.๑๓๐	๐.๓๒๔
	ภายในกลุ่ม		๓๙๗	๑๔๓.๓๔	๐.๓๖		
	รวม		๓๙๙	๑๔๔.๑๖			
รวม	ระหว่างกลุ่ม		๒	๐.๔๓	๐.๒๒	๐.๖๐๘	๐.๕๔๕
	ภายในกลุ่ม		๓๙๗	๑๔๑.๑๘	๐.๓๖		
	รวม		๓๙๙	๑๔๑.๖๑			

จากตารางที่ ๔.๓๒ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีสถานภาพสมรสต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่ามีพฤติกรรมความเชื่อไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมุติฐานที่ ๖

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกันมีพฤติกรรมความเชื่อมีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์สมมุติฐานที่ ๖ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๓

ตารางที่ ๔.๓๓ การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา	แหล่งความ		df	SS	MS	F	p-value
	แปรปรวน						
๑.กัมมัสถา : เชื้อกรรม	ระหว่างกลุ่ม		๓	๒.๘๔	๐.๙๕	๒.๐๖๕	๐.๑๐๔
	ภายในกลุ่ม		๓๙๖	๑๘๑.๓๘	๐.๔๖		
	รวม		๓๙๙	๑๘๔.๒๒			
๒.วิปากัสถา : เชื้อผลของกรรม	ระหว่างกลุ่ม		๓	๔.๕๐	๑.๕๐	๓.๕๑๐*	๐.๐๑๕
	ภายในกลุ่ม		๓๙๖	๑๖๙.๑๕	๐.๔๓		
	รวม		๓๙๙	๑๗๓.๖๕			
๓.กัมมัชฌกตาสถา : สัตว์มีกรรมเป็นของตน	ระหว่างกลุ่ม		๓	๖.๖๘	๒.๒๓	๕.๓๖๗*	๐.๐๐๑
	ภายในกลุ่ม		๓๙๖	๑๖๔.๔๐	๐.๔๒		
	รวม		๓๙๙	๑๗๑.๐๘			
๔.ตถาคตโพธิัสถา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นจริง	ระหว่างกลุ่ม		๓	๗.๐๖	๒.๓๕	๖.๗๙๕*	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม		๓๙๖	๑๓๗.๑๐	๐.๓๕		
	รวม		๓๙๙	๑๔๔.๑๖			
รวม	ระหว่างกลุ่ม		๓	๔.๖๕	๑.๕๕	๔.๔๘๐*	๐.๐๐๔
	ภายในกลุ่ม		๓๙๖	๑๓๖.๙๖	๐.๓๕		
	รวม		๓๙๙	๑๔๑.๖๑			

จากตารางที่ ๔.๓๓ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา โดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าด้าน วิปากัสถา : เชื้อผลของกรรม ด้านกัมมัชฌกตาสถา : สัตว์มีกรรมเป็นของตน และด้านตถาคตโพธิัสถา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นจริง มีพฤติกรรมความเชื่อแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ สำหรับด้านที่เหลือมีพฤติกรรมความเชื่อไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาเป็นคู่ โดยรวม และด้านกัมมัสถา : เชื้อกรรมมีจริง ด้วยวิธีการของ LSD. รายละเอียดดังแสดงตารางที่ ๔.๓๔ - ๔.๓๗

ตารางที่ ๔.๓๔ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัตถา : เชื้อกรรม จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	\bar{x}	ต่ำกว่า	๑๐,๐๐๑ -	๑๕,๐๐๑ -	๒๐,๐๐๑
		๑๐,๐๐๐ บาท	๑๕,๐๐๐ บาท	๒๐,๐๐๐ บาท	บาท ขึ้นไป
		๔.๔๐	๔.๑๘	๔.๑๒	๔.๓๔
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๔.๔๐	-	๐.๒๒*	๐.๒๗*	๐.๐๕
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๔.๑๘		-	๐.๐๖	-๐.๑๖
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๒			-	-๐.๒๒*
๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔.๓๔				-

จากตารางที่ ๔.๓๔ พบว่า ชาวพุทธสนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท และ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สำหรับชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัตถา : เชื้อกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๓๕ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปាកัสถา : เชื้อผลของกรรม จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	\bar{x}	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป
		๔.๒๙	๔.๑๐	๔.๐๗	๔.๓๓
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๔.๒๙	-	๐.๑๙*	๐.๒๒*	-๐.๐๔
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๔.๑๐		-	๐.๐๓	-๐.๒๓*
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๐๗			-	-๐.๒๖*
๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔.๓๓				-

จากตารางที่ ๔.๓๕ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท และ ๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปាកัสถา : เชื้อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท และ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๓๖ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏฐกตาสัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัว จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	\bar{x}	ต่ำกว่า	๑๐,๐๐๑ -	๑๕,๐๐๑ -	๒๐,๐๐๑
		๑๐,๐๐๐ บาท	๑๕,๐๐๐ บาท	๒๐,๐๐๐ บาท	บาท ขึ้นไป
		๔.๓๕	๔.๐๖	๔.๐๘	๔.๒๒
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๔.๓๕	-	๐.๓๐*	๐.๒๘*	๐.๑๓
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๔.๐๖		-	-๐.๐๒	-๐.๑๗
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๐๘			-	-๐.๑๕
๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔.๒๒				-

จากตารางที่ ๔.๓๖ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีระดับความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัฏฐกตาสัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัว มากกว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท และ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๓๗ การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔
ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นั้นเป็นจริง
จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	\bar{x}	ต่ำกว่า	๑๐,๐๐๑ -	๑๕,๐๐๑ -	๒๐,๐๐๑
		๑๐,๐๐๐ บาท	๑๕,๐๐๐ บาท	๒๐,๐๐๐ บาท	บาท ขึ้นไป
		๔.๔๘	๔.๒๓	๔.๑๔	๔.๔๖
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๔.๔๘	-	๐.๒๕*	๐.๓๔*	๐.๐๒
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๔.๒๓		-	๐.๐๙	-๐.๒๓*
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๔.๑๔			-	-๐.๓๑*
๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป	๔.๔๖				-

จากตารางที่ ๔.๓๗ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท และ ๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นั้นเป็นจริง มากกว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท และ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตอนที่ ๕ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

ผลการวิเคราะห์ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ประกอบด้วย ด้านคู่ครอง ด้านการทำธุรกิจ ด้านการเงิน ด้านอาชีพการงาน ด้านความเจ็บป่วย/ตาย และด้านการทำบุญต่ออายุ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๘ - ๔.๔๓

ตารางที่ ๔.๓๘ จำนวน และร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของ
ชาวพุทธ ด้านคู่ครอง

ด้านคู่ครอง	จำนวน (คำตอบ)
เข้าใจกัน เอาใจใส่กัน และถนอมน้ำใจกันให้มากๆ	๒๑
คู่ครองต้องเรียนรู้นิสัยใจคอซึ่งกันและกัน และยอมรับข้อดีข้อเสียกันได้	๑๓
ให้อภัยต่อกัน	๙
เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ ซынทำตามากิน	๖
ต้องรักคือ ๕ ปฏิบัติธรรม สบปฎิธรรม ดำเนินชีวิตกับคู่ครองด้วยการเชื่อ เรื่องกรรม	๕
ควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตสำนึกที่ดี มีสติ อย่าใช้แต่อารมณ์	๔
อดทนต่อปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน	๒
ไม่โกหก ไม่ผิดศีลธรรม ต้องจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง	๒
ควรรักเดียวใจเดียว ไม่ควรคบชู้	๒
ถ้าอยู่แล้วไม่มีความสุขก็แยกกันดีกว่า	๒
รวม	๖๖

จากตารางที่ ๔.๓๘ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน มีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านคู่ครอง มีมากที่สุด คือ เข้าใจกัน เอาใจใส่กัน และถนอมน้ำใจกันให้มากๆ จำนวน ๒๑ คน รองลงมา คู่ครองต้องเรียนรู้ นิสัยใจคอซึ่งกันและกัน และยอมรับข้อดีข้อเสียกันได้ จำนวน ๑๓ คน ให้อภัยต่อกัน จำนวน ๙ คน เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ ซынทำตามากิน จำนวน ๖ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด อดทนต่อ ปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน ไม่โกหก ไม่ผิดศีลธรรม ต้องจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ควรรักเดียว ใจเดียว ไม่ควรคบชู้ ถ้าอยู่แล้วไม่มีความสุขก็แยกกันดีกว่า จำนวน ๒ คน

ตารางที่ ๔.๓๙ จำนวน และร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของ
ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ด้านการทำธุรกิจ

ด้านการทำธุรกิจ	จำนวน (คำตอบ)
ใช้หลักอิทธิบาท๔ และสังคหัตถุ ชื่อสัตย์สุจริต และจริงใจ	๑๘
มีคุณธรรมและจริยธรรมในการทำธุรกิจถือเป็นเรื่องสำคัญ	๑๖
จริงใจ ตั้งใจ ขยัน มุ่งมั่น อดทน	๑๑
ดูเหตุผล ความเหมาะสม เป็นไปตามกระแสธุรกิจ ที่สำคัญไม่ทำอะไรเกินตัว	๖
ขึ้นอยู่กับทำเล สถานที่ และเงินทุน	๕
การปรึกษาหารือ และฤกษ์ยามก็มีส่วนเหมือนกัน	๑
รวม	๘๗

จากตารางที่ ๔.๓๙ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มี
ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านการทำธุรกิจมากที่สุด คือ ใช้หลัก
อิทธิบาท๔ และสังคหัตถุ ชื่อสัตย์สุจริต และจริงใจ จำนวน ๑๘ คน รองลงมา มีคุณธรรม และ
จริยธรรมในการทำธุรกิจถือเป็นเรื่องสำคัญ จำนวน ๑๖ คน จริงจัง ตั้งใจ ขยัน มุ่งมั่น อดทน
จำนวน ๑๑ คน ดูเหตุผล ความเหมาะสม เป็นไปตามกระแสธุรกิจ ที่สำคัญไม่ทำอะไรเกินตัว
จำนวน ๖ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ การปรึกษาหารือ และฤกษ์ยามก็มีส่วนสำคัญเหมือนกัน
จำนวน ๑ คน

ตารางที่ ๔.๔๐ จำนวน และร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของ
ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ด้านการเงิน

ด้านการเงิน	จำนวน (คำตอบ)
ขยัน อดทน และประหยัด ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นตามความเหมาะสมแก่ฐานะ	๓๒
เศรษฐกิจพอเพียงให้ชีวิตอยู่ได้	๒๖
แบ่งส่วนที่เก็บออม และส่วนที่ลงทุน	๒๓
ใช้หลักธรรมชาติความไม่ประมาท ในการใช้เงินทอง	๓
การไว้วางใจ	๑
จากประสบการณ์ที่ผ่านมา การงานขึ้นอยู่กับพรรคพวกมากกว่าการทำความคิด	๑
รวม	๘๗

จากตารางที่ ๔.๔๐ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านการเงินมากที่สุด คือ ขยัน อดทน และประหยัด ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นตามความเหมาะสมแก่ฐานะ จำนวน ๓๒ คน รองลงมา เศรษฐกิจพอเพียงให้ชีวิตอยู่ได้ จำนวน ๒๖ คน แบ่งส่วนที่เก็บออม และส่วนที่ลงทุน จำนวน ๒๓ คน ใช้หลักธรรมชาติความไม่ประมาท ในการใช้เงินทอง จำนวน ๓ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ การไว้วางใจ ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของแต่ละคนเอง จากประสบการณ์ที่ผ่านมา การงานขึ้นอยู่กับพรรคพวกมากกว่าการทำความคิด จำนวน ๑ คน

ตารางที่ ๔.๔๑ จำนวน และร้อยละ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของ
ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ด้านอาชีพการงาน

ด้านอาชีพการงาน	จำนวน (คำตอบ)
ซื่อสัตย์ อดทน สุจริต ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบ จงรักภักดีต่อองค์กร	๑๘
ขยัน ใส่ใจรักอาชีพตนเอง ใฝ่รู้ ศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ	๑๐
ตั้งใจทำงาน ทำให้มันดีที่สุดในสิ่งที่ทำ	๗
พูดคุยสอบถามกับเจ้านายกับเพื่อนร่วมงาน	๕
เป็นเรื่องธรรมชาติที่ทุกคนต้องเจอ	๒

ด้านอาชีพการงาน	จำนวน (คำตอบ)
ไม่ควรท้อใจ คิดไกล ควรซื้อสัตย์ในหน้าที่การงาน	๒
แสวงหาสิ่งที่ทำแล้วได้ประโยชน์และสังคม	๑
ใช้การรักษาศีล๕ ในการดำรงชีพในการใช้ชีวิตทั้งส่วนตัวและการงาน	๑
ควรประกอบอาชีพที่ทำบาปน้อยที่สุดถ้าเลือกได้	๑
รวม	๕

จากตารางที่ ๔.๔๑ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านอาชีพการงานมากที่สุด คือ ซื้อสัตย์ อุดหนุน สุจริต ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบ จงรักภักดีต่อองค์กร จำนวน ๑๔ คน รองลงมา ชยันใส่ใจรักอาชีพตนเอง ใฝ่รู้ ศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ จำนวน ๑๐ คน ตั้งใจทำงาน ทำให้มันดีที่สุดในสิ่งที่ทำ จำนวน ๗ คน พูดคุยสอบถามกับเจ้านายกับเพื่อนร่วมงาน จำนวน ๕ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ แสวงหาสิ่งที่ทำแล้วได้ประโยชน์และสังคม ใช้การรักษาศีล๕ ในการดำรงชีพในการใช้ชีวิตทั้งส่วนตัวและการงาน ควรประกอบอาชีพที่ทำบาปน้อยที่สุดถ้าเลือกได้ จำนวน ๑ คน

ตารางที่ ๔.๔๒ จำนวน และร้อยละข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ด้านความเจ็บป่วย/ตาย

ด้านความเจ็บป่วย/ตาย	จำนวน (คำตอบ)
เป็นอนิจจัง ทุกข์ขัง อนัตตา	๓๑
ดูแลและรักษาร่างกาย ออกกำลังกายเป็นประจำ นอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ	๑๑
เจ็บป่วยตามจุดต่างๆของร่างกายเพราะเจ้ากรรมนายเวร ควรแผ่เมตตาให้มากๆ อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร	๒
ไปพบแพทย์เพื่อรักษา	๑
ใช้หลักธรรมะเข้ามาผสมผสานกับแพทย์แผนปัจจุบัน	๑

ด้านความเจ็บป่วย/ตาย	จำนวน (คำตอบ)
ความเชื่อและศรัทธา	๑
วิปัสสนากรรมฐาน	๑
หมั่นตรวจสุขภาพสม่ำเสมอ	๑
รวม	๔๙

จากตารางที่ ๔.๔๒ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านความเจ็บป่วย/ตายมากที่สุด คือ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จำนวน ๓๑ คน รองลงมา ดูแลและรักษาร่างกาย ออกกำลังกายเป็นประจำ นอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ จำนวน ๑๑ คน เจ็บป่วยตามจุดต่างๆของร่างกายเพราะเจ้ากรรมนายเวร ควรเมตตาให้มากขึ้น อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร จำนวน ๒ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด ไปพบแพทย์เพื่อรักษา ใช้หลักธรรมะเข้ามาผสมผสานกับแพทย์แผนปัจจุบัน ความเชื่อและศรัทธา วิปัสสนากรรมฐาน หมั่นตรวจสุขภาพสม่ำเสมอ จำนวน ๑ คน

ตารางที่ ๔.๔๓ จำนวน และร้อยละข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ด้านการทำบุญต่ออายุ

ด้านการทำบุญต่ออายุ	จำนวน (คำตอบ)
แค่เป็นกำลังใจ ทำเพื่อความสบายใจ	๑๒
ไม่เชื่อเท่าไร	๗
การทำบุญควรทำให้เป็นอาถรรพ์หรือทำบ่อยๆ เพื่อเราจะได้ระลึกถึงบุญที่กระทำ	๖
เพื่อเป็นการสร้างบารมี เพื่อจิตใจผ่องใส	๔
การหมั่นให้ทานรักษาศีล เจริญภาวนา เป็นการช่วยเสริมอายุตัวเองอยู่แล้ว	๓
การทำบุญบ่อยๆ บุญกุศลนั้นก็มีส่วนช่วย ส่งผลของการทำดีไว้เรื่อยๆ	๒
ต่ออย่างไรก็ตายเพราะหมดอายุไซ้	๒
ทำบุญตลอดเวลาช่วยเหลือมนุษย์ สังคม ไม่เคยคิดทำบุญเพื่อต่ออายุ	๒
ได้จริงหรือเปล่าเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้	๑
ถ้าเจ็บป่วยมากๆถึงไปทำที่วัด	๑
ปล่อยชีวิตสัตว์	๑
รวม	๔๑

จากตารางที่ ๔.๔๓ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านการทำบุญต่ออายุมากที่สุด คือ แค่นี้เป็นกำลังใจ ทำเพื่อความสบายใจ จำนวน ๑๒ คน รองลงมา ไม่เชื่อเท่าไร จำนวน ๗ คน การทำบุญควรทำให้เป็นอาจิมหรือทำบ่อยๆ เพื่อเราจะได้ระลึกถึงบุญที่กระทำ จำนวน ๖ คน เพื่อเป็นการสร้างบารมี เพื่อจิตใจผ่องใส จำนวน ๔ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ ได้จริง หรือเปล่าเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ถ้าเจ็บป่วยมากๆ ถึงไปทำที่วัด ปล่อยชีวิตสัตว์ จำนวน ๑ คน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง " ศึกษาพฤติกรรมการมีความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักศรัทธา ๔ " มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธรูปศาสนา ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการมีความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการมีความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนาจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๔) เพื่อศึกษาข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ดำเนินการวิจัย โดยวิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๓๑ กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เข้ามารับการพยากรณ์จากโหราจารย์ จำนวน ๔๐๐ คน เป็นชาย ๒๐๐ คน และหญิง ๒๐๐ คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t - test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - Way Analysis of Variance) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ LSD.(Least Significant Difference)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๗๕ มีอายุ ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๗๕ มีการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒๕ มีอาชีพรับจ้าง จำนวน ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕ มีสถานภาพสมรส จำนวน ๒๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๗๕ และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐๐

๕.๑.๒. พฤติกรรมการมีความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่ปฏิบัติต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักพระพุทธรูปศาสนา มีดังนี้

๕.๑.๒.๑ พฤติกรรมการมีความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่ปฏิบัติต่อหลักโหราศาสตร์ สรุปได้ดังนี้

๑) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักพระพุทธรักษา แก้ปัญหาชีวิตทั่วไป มากที่สุด จำนวน ๓๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๐๐ และใช้หลักการทางโหราศาสตร์ จำนวน ๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๐

๒) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักโหราศาสตร์ สำหรับ บณบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มากที่สุดจำนวน ๒๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒๕ รองลงมา ปรีक्षाโหราจารย์/หมอดู จำนวน ๑๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๗๕ และน้อยที่สุด คือแก้ตามตำหนักวางทรงต่างๆ จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๐๐

๓) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ปรีक्षाโหราจารย์/หมอดูในปัญหาอาชีพ/การงาน มากที่สุด จำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒๕ รองลงมา คู่ครอง/ครอบครัว จำนวน ๑๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๕๐ การเงิน จำนวน ๙๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๒๕ ความเจ็บป่วย/ตาย จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๐ ทำบุญต่ออายุ จำนวน ๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๕๐ ตามลำดับ และน้อยที่สุดปรีक्षाเกี่ยวกับธุรกิจ จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๐๐

๕.๑.๒.๒ พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่ปฏิบัติต่อหลักพระพุทธรักษา สรุปได้ดังนี้

๑) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักพระพุทธรักษา แก้ปัญหามากที่สุดคือ การให้ทาน จำนวน ๑๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๕๐ รองลงมา เลือปฏิบัติหลักธรรมที่เหมาะสม จำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๗๕ สวดมนต์ จำนวน ๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๕๐ นิ่งสมาธิ จำนวน ๓๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๕๐ และน้อยที่สุดคือการรักษาศีล จำนวน ๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๗๕

๒) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ใช้หลักพระพุทธรักษา แก้ปัญหาคู่ครอง/ครอบครัว มากที่สุดจำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗๕ รองลงมา ใช้แก้ปัญหาอาชีพ/การงาน จำนวน ๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐๐ การเงิน จำนวน ๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๗๕ ทำบุญต่ออายุ จำนวน ๖๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๒๕ ความเจ็บป่วย/ตาย จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕๐ตามลำดับ และน้อยที่สุดเกี่ยวกับธุรกิจ จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๗๕

๕.๑.๓. พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๓.๑ ด้านกัมมสังฆา : เชื่อกกรรม พบว่าชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมสังฆา : เชื่อกกรรม โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความเชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ($\bar{x} = ๔.๒๔ - ๔.๔๖$)

๕.๑.๓.๒ ด้านวิปากสังฆา : เชื่อผลของกรรม พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากสังฆา : เชื่อผลของกรรม โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความเชื่อ อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ไม่เชื่อว่าทำชั่วได้ชั่ว เพราะเห็นว่าทำชั่วได้ดีมีถมไป สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือมีความเชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด

๕.๑.๓.๓ ด้านกัมมัสสกตสังฆา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัสสกตสังฆา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความเชื่อ อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ เชื่อว่าบุคคลสามารถรับผลกรรมแทนกันได้ สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือมีความเชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด

๕.๑.๓.๔ ด้านตถาคตโพธิสังฆา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิสังฆา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๙๐$) ได้แก่ เชื่อว่าการปฏิบัติตามพระธรรมสามารถตรัสรู้ตามได้ สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือมีความเชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด

๕.๑.๔ ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๔.๑ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีเพศต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่ามีพฤติกรรมความเชื่อไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๕.๑.๔.๒ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า มีพฤติกรรมความเชื่อแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกด้าน และสรุปทดสอบรายคู่ด้วยว่าคู่ใดแตกต่างกัน

๑) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา โดยรวม มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี ๔๑ - ๕๐ ปี ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมสังขาร : เชื่อกกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี มีระดับความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมสังขาร : เชื่อกกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากสังขาร : เชื่อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านวิปากสังขาร : เชื่อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัสสกตาสังขาร : สัตว์มีกรรมเป็นของตน มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี ระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านกัมมัสสกตาสังขาร : สัตว์มีกรรมเป็นของตน มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปี และ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ด้านตถาคตโพธิ์สังขาร : การตรัสรู้ของ

พระพุทธรูปเจ้านั้นเป็นจริง มากกว่า ชาวพุทธที่มีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี ระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๑.๔.๓ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา โดยรวม แตกต่างกันในทุกๆ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๑) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ด้านกัมมัตถา : เชื่อกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ด้านวิปากศรัทธา : เชื่อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ด้านกัมมัสสกตาสัตถา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัว มากกว่า ชาวพุทธที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีระดับการศึกษาปริญญาโทขึ้นไป มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธรูปเจ้านั้นเป็นจริง มากกว่า ชาวพุทธที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๑.๔.๔ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีอาชีพต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ในด้านวิปากศรัทธา : เชื่อผลของกรรม และโดยรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านที่เหลือมีพฤติกรรมความเชื่อไม่แตกต่างกัน

๑) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่ประกอบอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา โดยรวม มากกว่า ชาวพุทธที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว และรับจ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่ประกอบอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา ด้านวิปากศรัทธา : เชื่อผลของกรรม

มากกว่า ชาวพุทธที่ประกอบอาชีพนักเรียน/นิสิต/นักศึกษา ธุรกิจส่วนตัว และรับจ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๑.๔.๕ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีสถานภาพสมรสต่างกัน มีพฤติกรรมการความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่ามีพฤติกรรมการความเชื่อไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๕.๑.๔.๖ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีพฤติกรรมการความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา โดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้าน วิปากศรัทธา : เชื่อผลของกรรม ด้านกัมมัสสกตาศรัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตน และด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นั้นเป็นจริง มีพฤติกรรมการความเชื่อแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านที่เหลือมีพฤติกรรมการความเชื่อไม่แตกต่างกันโดยที่

๑) ชาวพุทธสนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท และ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๒๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป มีพฤติกรรมการความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา ด้านกัมมัสสกตาศรัทธา : เชื่อกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๒) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท และ ๑๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป มีพฤติกรรมการความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา ด้านวิปากศรัทธา : เชื่อผลของกรรม มากกว่า ชาวพุทธที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท และ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท มีระดับความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพุทธรศาสนา ด้านกัมมัสสกตาศรัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัว มากกว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท และ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท และ ๑๐,๐๐๑ บาท ขึ้นไป มีพฤติกรรมการความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นั้นเป็นจริง มากกว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มี

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท และ ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๑.๕. ผลของข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ สรุปได้ว่า

๕.๑.๕.๑ ด้านคู่ครอง พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ คน มีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านคู่ครอง มีมากที่สุด คือ เข้าใจกัน เอาใจใส่กัน และถนอมน้ำใจกันให้มากๆ จำนวน ๒๑ คน รองลงมา คู่ครองต้องเรียนรู้นิสัยใจคอซึ่งกันและกัน และยอมรับข้อดีข้อเสียกันได้ จำนวน ๑๓ คน ให้อภัยต่อกัน จำนวน ๙ คน เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ ขยันทำมาหากิน จำนวน ๖ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด อดทนต่อปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน ไม่โกหก ไม่ผิดศีลธรรม ต้องจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ควรรักเดียวใจเดียว ไม่ควรคบชู้ ถ้าอยู่แล้วไม่มีความสุขก็แยกกันดีกว่า จำนวน ๒ คน

๕.๑.๕.๒ ด้านการทำธุรกิจ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านการทำธุรกิจมากที่สุด คือ ใช้หลักอิทธิบาท ๔ และสังคหวัตถุ ๓ ข้อ สัตย์สุจริต และจริงใจ จำนวน ๑๘ คน คิด รองลงมา มีคุณธรรม และจริยธรรมในการทำธุรกิจถือเป็นเรื่องสำคัญ จำนวน ๑๖ คน จริงจัง ตั้งใจ ขยัน มุ่งมั่น อดทน จำนวน ๑๑ คน ดูเหตุผล ความเหมาะสม เป็นไปตามกระแสธุรกิจ ที่สำคัญไม่ทำอะไรเกินตัว จำนวน ๖ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ การปรึกษาหารือ และถูกษยามก็มีส่วนสำคัญเหมือนกัน จำนวน ๑ คน

๕.๑.๕.๓ ด้านการเงิน พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านการเงินมากที่สุด คือ ขยัน อดทน และประหยัด ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นตามความเหมาะสมแก่ฐานะ จำนวน ๓๒ คน รองลงมา เศรษฐกิจพอเพียงให้ชีวิตอยู่ได้ จำนวน ๒๖ คน แบ่งส่วนที่เก็บออม และส่วนที่ลงทุน จำนวน ๒๓ คน ใช้หลักธรรมชาติไม่ประมาท ในการใช้เงินทอง จำนวน ๓ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ การไว้ใจ ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของแต่ละคนเอง จากประสบการณ์ที่ผ่านมา การงานขึ้นอยู่กับพรคพมากกว่าการทำความคิด จำนวน ๑ คน

๕.๑.๕.๔ ด้านอาชีพการงาน พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านอาชีพการงานมากที่สุด คือ ซื่อสัตย์ อดทน สุจริต ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบ จงรักภักดีต่อองค์กร จำนวน ๑๘ คน

รองลงมา ชัยน ไส้ใจรักอาชีพตนเอง ใฝ่รู้ ศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ จำนวน ๑๐ คน ตั้งใจทำงาน ทำให้มันดีที่สุดในสิ่งที่ทำ จำนวน ๗ คน พุดคุยสอบถามกับเจ้านายกับเพื่อนร่วมงาน จำนวน ๕ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ แสวงหาสิ่งที่ทำแล้วได้ประโยชน์และสังคม ใช้การรักษาคือ๕ ในการดำรงชีพในการใช้ชีวิตทั้งส่วนตัวและการทำงาน ควรประกอบอาชีพที่ทำบาปน้อยที่สุดถ้าเลือกได้ จำนวน ๑ คน

๕.๑.๕.๕ ด้านความเจ็บป่วย/ตาย พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านความเจ็บป่วย/ตาย มากที่สุด คือ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จำนวน ๓๑ คน รองลงมา ดูแลและรักษาร่างกาย ออกกำลังกินยาเป็นประจำ นอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ จำนวน ๑๑ คน เจ็บป่วยตามจุดต่างๆของร่างกายเพราะเจ้ากรรมนายเวร ควรเผยแพร่ตาให้มากๆ อุทิศให้เจ้ากรรมนายเวร จำนวน ๒ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด ไปพบแพทย์เพื่อรักษา ใช้หลักกรรมะเข้ามาผสมผสานกับแพทย์แผนปัจจุบัน ความเชื่อและศรัทธา วิปัสสนากรรมฐาน หมั่นตรวจสุขภาพสม่ำเสมอ จำนวน ๑ คน

๕.๑.๕.๖ ด้านการทำบุญต่ออายุ พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านการทำบุญต่ออายุมากที่สุด คือ แค่นี้กำลังใจ ทำเพื่อความสบายใจ จำนวน ๑๒ คน รองลงมา ไม่เชื่อเท่าไร จำนวน ๗ คน การทำบุญควรทำให้เป็นอาจินหรือทำบ่อยๆ เพื่อเราจะได้ระลึกถึงบุญที่กระทำ จำนวน ๖ คน เพื่อเป็นการสร้างบารมี เพื่อจิตใจผ่องใส จำนวน ๔ คน ตามลำดับ และน้อยที่สุด คือ ได้จริง หรือเปล่าเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ถ้าเจ็บป่วยมากๆถึงไปทำที่วัด ปล่อยชีวิตสัตว์ จำนวน ๑ คน

๕.๒ อภิปรายผลวิจัย

๕.๒.๑. พฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์และพระพุทธรูปศาสนา

ได้พบว่าชาวพุทธที่มีต่อโหราศาสตร์ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ส่วนใหญ่เมื่อมีปัญหาชีวิตทั่วไปจะเลือกปฏิบัติตามหลักการทางพุทธศาสนา จำนวน ๓๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๐๐ รองลงมา หลักการทางโหราศาสตร์ จำนวน ๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๐ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๗๕ รองลงมา เพศชาย จำนวน ๑๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๒๕

โดยรวมหลักพุทธศาสนาที่ปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหามากที่สุดคือ การให้ทาน จำนวน ๑๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๕๐ โดยรวมหลักโหราศาสตร์ที่เลือกใช้มากที่สุดคือ บนบานสิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์ จำนวน ๒๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒๕ ส่วนใหญ่มักจะปรึกษาโหราจารย์/หมอดูใน ปัญหาอาชีพ/การงาน จำนวน ๑๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒๕ ส่วนใหญ่มักใช้วิธีการแก้ปัญหา ตามหลักพุทธศาสนากับปัญหาคู่ครอง/ครอบครัว จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗๕ จาก ผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าถึงชาวพุทธส่วนใหญ่จะมีความเชื่อต่อหลักโหราศาสตร์ แต่ก็ยังให้หลักทาง พุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิต โดยเลือกใช้หลักการทำทาน เป็นวิธีที่ทำได้ ง่ายที่สุด เพราะเมื่อทำไปแล้วทำให้เกิดความสบายใจ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของณัชชา ชินธิป นักธุรกิจมีการใช้โหราศาสตร์ในการตัดสินใจในหลายเรื่อง เช่นการขึ้นบ้านใหม่ เปิดร้าน ใหม่ เลือกทำเลที่ตั้ง หาฤกษ์ตั้งเสาเอกเสาโท เลือกหุ้นส่วนลูกค้า เลือกคู่ครอง ประกอบพิธีมงคล สมรส ตรวจดวงชะตาประจำปี เป็นต้น เชื่อกันมานานและปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน กลายเป็น ประเพณีที่สืบทอดมา ทำให้โหราศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

๕.๒.๒. พฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลัก ศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๙$) ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มีความเชื่อตามหลัก ศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนาแต่ละด้านดังนี้

ด้านกัมมัสถา : เชื่อกรรม โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๗$)

ด้านวิปากัสถา : เชื่อผลของกรรม โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๒$)

ด้านกัมมัสสกตัสถา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด

($\bar{x} = ๔.๒๑$)

ด้านตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าท่านเป็นจริง โดยรวม อยู่ในระดับ

มากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๗$)

จากผลวิจัย พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อต่อหลัก ศรัทธา ๔ เชื่อว่ากรรมมีจริง (กัมมัสถา) เชื่อว่าสิ่งที่ผู้ตอบแบบสอบถามประสบอยู่ในปัจจุบันนี้ คือผลของกรรม (วิปากัสถา)ที่เขาเหล่านั้นได้กระทำไว้ในอดีต ถ้าเขากระทำความดีแล้วย่อมได้รับ ผลนั้นไม่เร็วก็ช้า แต่ต้องได้รับแน่นอน (กัมมัสสกตัสถา) ยังมั่นใจอีกว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และได้สั่งสอน นั่นคือความจริงซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของพระมหาประคัตต์ อคฺคฺปนฺนุญ (ชั่งแสง) พบว่า ความเชื่อของชาวไทยในเรื่องโหราศาสตร์ ได้มีตัวอย่างการทำนายทายทักใน พระไตรปิฎก เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโหราศาสตร์กับดวงดาว ปริชาญา และจิตวิทยา รวมถึง

ประโยชน์ของโหราศาสตร์ นอกจากนั้นมีการศึกษาในเรื่องของกรรมตามหลักพุทธศาสนา อำนาจ และอิทธิพลของดวงดาว และกรรมในชีวิตมนุษย์ ชาวพุทธไทยในปัจจุบันเชื่อโหราศาสตร์ และกฎแห่งกรรมไปพร้อมๆ กัน ในขณะที่ยังเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้

๕.๒.๓. เปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีเพศต่างกัน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักโหราศาสตร์ แตกต่างกัน เมื่อท่านมีปัญหาชีวิตทั่วไป จะเลือกปฏิบัติโดยใช้วิธีการแก้ปัญหาตามหลักพระพุทธศาสนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน ที่มีเพศต่างกัน มีระดับพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างกัน ในทุกๆ ด้าน

จากผลการวิจัย พบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ เพศหญิง เมื่อมีปัญหาในชีวิต จะเลือกปฏิบัติตามหลักทางพระพุทธศาสนาแล้วให้หลักโหราศาสตร์ควบคู่กันไป ส่วนเพศชายใช้วิธีการแก้ปัญหาตามหลักพระพุทธศาสนา เฉพาะเรื่องที่ตนเองแก้ไขไม่ได้เท่านั้น ทำให้ทราบได้ว่า ทั้งเพศหญิง และเพศชายจะเน้นการใช้หลักทางพระพุทธศาสนา ในการแก้ไขปัญหา ก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งได้สอดคล้องกับความคิดเห็นของพิไลรัตน์ รุจวนิชย์กุล ได้ศึกษาเรื่องปัญหาสุขภาพจิตของผู้มารับบริการจากหมอดูของสมาคมโหราศาสตร์แห่งประเทศไทย คนที่ไปหาหมอดู เพราะอยากรู้อนาคตมากที่สุด เมื่อมีปัญหาคนส่วนใหญ่จะเลือกปรึกษาคนใกล้ชิดก่อน รองลงมาคือปรึกษาหมอดู ส่วนนักสังคมสงเคราะห์จิตเวชอยู่อันดับสุดท้าย จากผลการวิจัยยัง พบว่า คนจะดูหมิ่นเรื่องการทำงาน เรื่องคู่ครอง และการศึกษามากที่สุด ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุต่างกัน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักโหราศาสตร์ แตกต่างกัน เมื่อท่านมีปัญหาชีวิตทั่วไป ท่านเลือกปฏิบัติตาม หลักพระพุทธศาสนา โดยรวม มากที่สุด และท่านมักจะปรึกษาโหราจารย์/หมอดูในปัญหาข้อใด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน ที่มีอายุต่างกัน มีระดับความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกันในทุกๆ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จากผลการวิจัยพบว่า อายุ มีผลต่อการตัดสินใจว่าจะกระทำการใด อันเนื่องมาจาก การมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต แตกต่างกันไป โดยมีการใช้หลักทางพระพุทธศาสนา มาก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งได้สอดคล้องกับความคิดเห็นของวิจัยมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์และสำรวจความคิดเห็นของประชาชน

เกี่ยวกับหมอดู ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในอาชีพ อายุและการศึกษาที่แตกต่างกัน จำนวน ๘๔๒ ราย ผลสำรวจพบว่า คนกรุงเทพฯส่วนใหญ่อายุเฉลี่ย ๖๒ ปี ส่วนแต่เคยดูหมอดูมาก่อน

ชาวพุทธ ในกรุงเทพมหานครที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมต่อหลักโหราศาสตร์ แตกต่างกัน เมื่อท่านมีปัญหาชีวิตทั่วไป ท่านเลือกปฏิบัติต่อบตามหลักการใด ท่านมักจะปรึกษาโหราจารย์/หมอดูในปัญหาข้อใด และท่านมักใช้วิธีการแก้ปัญหามาหลักพุทธศาสนากับปัญหาในข้อใด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีระดับความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน ในทุกๆ ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ผลการวิจัย พบว่า ระดับการศึกษา ใกล้เคียงกันเมื่อเกิดปัญหาในชีวิตจะเลือกปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาโดยการ ให้ทาน ก่อนเป็นอันดับแรกเพื่อให้เกิดความสบายใจซึ่งได้สอดคล้องกับพีไลร์ตัน รุจิณชัยกุล คนไปหาหมอดูเพราะอยากรู้อนาคตมากที่สุด คาดหวังว่าเมื่อมาหาหมอดูแล้วทำให้สบายใจมากขึ้น

ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอาชีพต่างกัน และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีพฤติกรรมต่อหลักโหราศาสตร์ แตกต่างกัน เมื่อท่านมีปัญหาชีวิตทั่วไป ท่านเลือกปฏิบัติเพื่อใช้แก้ปัญหามาหลักพระพุทธศาสนา โดยรวม มี มากที่สุด ที่เลือกใช้ มากที่สุด มักจะปรึกษาโหราจารย์/หมอดูในปัญหาข้อใด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน ที่มีอาชีพต่างกัน มีระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน ในด้านวิปากศรัทธา : เชื่อผลของกรรม และ โดยรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกัน มีระดับความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน ในด้านวิปากศรัทธา : เชื่อผลของกรรม ด้านกัมมัสมถศรัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัว ด้านตถาคตโพธิศรัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นจริง และโดยรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน

จากผลการวิจัยพบว่าชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอาชีพ และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ต่างกันนั้น เมื่อมีปัญหาในชีวิตจะเลือกที่จะปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ก่อน แล้วใช้วิธีบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย แล้วมักจะไปปรึกษาโหราจารย์/หมอดูเพื่อให้มั่นใจในตัวเองมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับภิญโญ พงศ์เจริญ ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง “บทบาทของโหรในสังคมไทย” คนส่วนใหญ่เหล่านี้มีความเชื่อว่าวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับอำนาจความเพียรพยายาม ตกอยู่ใต้อำนาจกรรม และเป็นไปตามกาลเวลา

๕.๒.๔. ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

จากผลการวิจัยมีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหา ด้านคู่ครอง มีมากที่สุด คือ เข้าใจกัน เอาใจใส่กัน และถนอมน้ำใจกันให้มากๆ จำนวน ๒๑ คน แก้ปัญหาด้านการทำธุรกิจมากที่สุด คือ ใช้หลักอิทธิบาท ๔ และสังคหวัตถุ ชื่อสัตย์สุจริต และจริงใจ จำนวน ๑๘ คน การแก้ปัญหาด้านการเงินมากที่สุด คือ ขยัน อดทน และประหยัด ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นตามความเหมาะสมแก่ฐานะ จำนวน ๓๒ คน การแก้ปัญหาด้านอาชีพการงานมากที่สุด คือ ชื่อสัตย์ อดทน สุจริต ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบ จงรักภักดีต่อองค์กร จำนวน ๑๘ คน เกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านความเจ็บป่วย/ตายมากที่สุด คือ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จำนวน ๓๑ คน เกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านการทำบุญต่ออายุมากที่สุด คือ แคเป็นกำลังใจ ทำเพื่อความสบายใจ จำนวน ๑๒ คน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

๑) จากผลการวิจัยพบว่า ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีอายุแตกต่างกัน มีพฤติกรรมความเชื่อต่อหลักศรัทธา ๔ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา และกระทรวงศึกษาธิการ ควรจัดหลักสูตรพระพุทธรศาสนา เน้นหลักศรัทธา ๔ ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาทางด้านพระพุทธรศาสนา จะได้เกิดการปลูกฝังตั้งแต่เริ่มต้นของชีวิตมีระบบการคิดการพิจารณาโดยการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญห และสถานการณ์ต่างๆ ที่จะเข้ามาในชีวิต

๒) นักโหราศาสตร์ หรือโหราจารย์ ควรศึกษา หลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนา ให้เข้าใจ เพื่อใช้ประกอบกับการพยากรณ์ ของผู้ที่มาปรึกษา เพื่อชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญห ชีวิต และการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธรศาสนา ให้ถูกต้อง

๓) พระภิกษุในพระพุทธรศาสนา ที่สนใจโหราศาสตร์ อาจใช้กลอุบายทางพระพุทธรศาสนา ในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนา สำหรับคนที่เข้ามาปรึกษาเรื่องปัญหาต่างๆ เพื่อชักจูงให้เข้าสู่ความเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔) ชาวพุทธไทย ที่สนใจโหราศาสตร์ หรือคนทั่วไปในสังคมที่มีโหราศาสตร์เป็นบริบท ในปัจจุบันควรมีความรู้เรื่อง ศรัทธา ๔ ในพระพุทธรศาสนาบ้าง จะได้นำมาเป็นส่วนประกอบ

ตามคำแนะนำของนักโหราศาสตร์ อันจะเป็นผลดี และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชาวพุทธและบุคคลทั่วไปในปัจจุบันโดยตรง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

เรื่องการศึกษาพฤติกรรมความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักศรัทธา ๔ ยังมีเรื่องนำศึกษาอยู่อีกหลายประเด็น ซึ่งจะเป็นประโยชน์เพิ่มความรู้อันเป็นอาหารทางปัญญาของผู้สนใจได้รู้ต่อไป และถ้าได้มีการวิจัยเรื่องนี้ ในเชิงสำรวจถึงคำแนะนำ หรือคำพยากรณ์ของนักโหราศาสตร์ว่ามีส่วนช่วยแก้ปัญหา หรือลดปัญหาของสังคม หรือของตนเองได้มากน้อยเพียงใด ก็จะได้ทราบว่าโหราศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไป

หากฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความตั้งใจที่จะพัฒนาโหราศาสตร์ในส่วนของ โหราจารย์(หมอดู) และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับชาวพุทธที่เข้ารับการพยากรณ์ (ดูหมอดู) จากโหราจารย์ ที่ให้คำแนะนำแก้ไข ปัญหาต่างๆ ให้เป็นที่พึงของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะสำหรับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑) การจัดองค์การทางโหราศาสตร์ เรื่อง ความพร้อมของโหราจารย์(หมอดู)ที่มีต่อการพัฒนาสังคม เรื่อง ความรู้สาขาต่างๆ ทางด้านโหราศาสตร์ที่มีผลต่อการพัฒนาสังคม เรื่อง นโยบาย และทิศทางของโหราศาสตร์ที่เอื้อต่อการพัฒนาโหราศาสตร์ในสังคมไทย

๒) การศึกษาความคิดเห็นของชาวพุทธต่อหลักโหราศาสตร์ โดยศึกษาเฉพาะชาวพุทธที่เป็นฆราวาส และที่เป็นบรรชิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เกี่ยวกับอิทธิพลของโหราศาสตร์ที่มีต่อการตัดสินใจเข้ารับการพยากรณ์โหราศาสตร์ (ดูหมอดู)

๓) การศึกษาความสัมพันธ์ของโหราศาสตร์ กับขนบธรรมเนียมประเพณีของคนแต่ละท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวัน

๔) การศึกษาชาวพุทธที่มีความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ในเขตปริมณฑล เช่น นนทบุรี นครปฐม นครนายก เป็นต้น

๕) การศึกษาประสิทธิผลของการใช้วิชาโหราศาสตร์เพื่อบำบัดความเครียด

๖) การศึกษาโหราศาสตร์กับขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

๗) การศึกษาโหราศาสตร์ไทยในฐานะภูมิปัญญาไทย

๘) การศึกษาโหราศาสตร์ที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง ศึกษาพฤติกรรมการความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักพระพุทธศาสนา

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพฤติกรรมการความเชื่อของชาวพุทธต่อหลักโหราศาสตร์ท่านสามารถแสดงการรับรู้ หรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ คำตอบไม่มีผิด ไม่มีถูก และไม่มีผลกระทบต่อตัวท่านแต่อย่างใด การตอบแบบสอบถามท่านไม่ต้องลงชื่อ คำตอบทั้งหมดจะนำไปวิเคราะห์ในภาพรวมและเพื่อประโยชน์ทางด้านวิชาการเท่านั้น

ผู้ศึกษานำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ มี ๖ คำถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ ที่มีต่อหลัก

โหราศาสตร์และพระพุทธศาสนา มี ๕ คำถาม

ตอนที่ ๓ แบบสอบถาม ความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนาของชาวพุทธที่

สนใจโหราศาสตร์ มี ๒๔ คำถาม

ตอนที่ ๔ ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจ

โหราศาสตร์ มี ๖ คำถาม

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

(นางสาวณฤดี วิวัชฎารี)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความที่ท่านเลือกตอบ

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ใน () หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด เพียงคำตอบเดียว ในแต่ละข้อ

๑. เพศ

() ชาย

() หญิง

๒. อายุ

() ต่ำกว่า ๓๐ ปี

() ๓๑-๔๐ ปี

() ๔๑-๕๐ ปี

() ๕๑-๖๐ ปี

() ๖๐ ขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

() ต่ำกว่าปริญญาตรี

() ปริญญาตรี

() ปริญญาโทขึ้นไป

๔. อาชีพ

() นักเรียน/นิสิต/นักศึกษา

() แม่บ้าน

() ธุรกิจส่วนตัว

() ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ

() รับจ้าง

() เกษตรกรรม

๕. สถานภาพ

() โสด

() มีครอบครัว

() หย่าร้าง/แยกกันอยู่

๖. รายได้เฉลี่ย ต่อเดือน

() ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท

() ๑๐,๐๐๑- ๑๕,๐๐๐ บาท

() ๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท

() ๒๐,๐๐๑ ขึ้นไป

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักพระพุทธศาสนา

๑. เมื่อท่านมีปัญหาชีวิตทั่วไป ท่านเลือกปฏิบัติตามหลักการใด

() พระพุทธศาสนา

() โหราศาสตร์

๒. โดยรวมหลักพระพุทธศาสนาที่ท่านปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหามากที่สุด

- () ให้อทาน () รักษาศีล
() สวดมนต์ () นั่งสมาธิ
() เลือกปฏิบัติหลักธรรมที่เหมาะสม

๓. ท่านมักใช้วิธีการแก้ปัญหาตามหลักพระพุทธศาสนากับปัญหาในข้อใด (ตอบได้เพียง ๑ ข้อ)

- () คู่ครอง/ครอบครัว () ธุรกิจ
() การเงิน () อาชีพ/การงาน
() ความเจ็บป่วย/ตาย () ทำบุญต่ออายุ

๔. โดยรวมหลักโหราศาสตร์ที่ท่านเลือกใช้มากที่สุด

- () บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ () แก้ตามตำหนัก่างทรงต่างๆ
() ปรีกษาโหราจารย์/หมอดู

๕. ท่านมักจะปรึกษาโหราจารย์/หมอดูในปัญหาข้อใด(ตอบได้เพียง ๑ ข้อ)

- () คู่ครอง/ครอบครัว () ธุรกิจ
() การเงิน () อาชีพ/การงาน
() ความเจ็บป่วย/ตาย () ทำบุญต่ออายุ

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามความเชื่อตามหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธศาสนา

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด
ในแต่ละข้อ

คำตอบแต่ละข้อมีความหมายดังนี้

เห็นด้วยมากที่สุด	หมายถึง	ท่านเห็นด้วยกับข้อความนี้	มากที่สุด
เห็นด้วยมาก	หมายถึง	ท่านเห็นด้วยกับข้อความนี้	มาก
เห็นด้วยปานกลาง	หมายถึง	ท่านเห็นด้วยกับข้อความนี้	ปานกลาง
เห็นด้วยน้อย	หมายถึง	ท่านเห็นด้วยกับข้อความนี้	น้อย
เห็นด้วยน้อยที่สุด	หมายถึง	ท่านเห็นด้วยกับข้อความนี้	น้อยที่สุด

ความเชื่อเรื่องกรรม ด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อยที่สุด
กัมมสังขตา : เชื่อกรรมมีจริง					
๑. ท่านเชื่อว่กรรมมีจริง					
๒. ท่านเชื่อว่กฎของกรรมมีจริง					
๓. ท่านเชื่อว่กรรมดีเกิดจาก เจตนาดี					
๔. ท่านเชื่อว่กรรมไม่ดีเกิดจาก เจตนาไม่ดี					
๕. ท่านเชื่อว่กรรมดีเป็นสิ่งติดตัว ผู้กระทำ					
๖. ท่านเชื่อว่กรรมชั่ว ย่อมติดตัว ผู้กระทำ					

ความเชื่อเรื่องกรรม ด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อยที่สุด
วิปากสังขตา : เชื่อผลของกรรม					
๗. ท่านเชื่อว่กรรมที่ท่านั้น มีผลแน่นอน					
๘. ท่านเชื่อว่ผลของกรรม มีจริง					
๙. ท่านเชื่อว่ผลของกรรม ย่อมเกิดจากเหตุ					
๑๐. ท่านเชื่อว่ทำดี ย่อมได้ดี					

๑๑. ท่านเชื่อว่าทำชั่ว ยอมได้ชั่ว					
๑๒. ท่านไม่เชื่อว่าทำชั่ว ได้ชั่วเพราะท่านเห็นว่า ชั่วได้ดีมีถมไป					

ความเชื่อเรื่องกรรม ด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อยที่สุด
กัมมัสสกตสัทธา : สัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง					
๑๓. ท่านเชื่อว่าทุกคนมีกรรม เป็นของตน					
๑๔. ท่านเชื่อว่าแต่ละคนเป็น เจ้าของผลการกระทำ เป็นของตน					
๑๕. ท่านเชื่อว่าแต่ละคนจะ ได้รับผลของการกระทำ					
๑๖. ท่านเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้ว ให้ผลเร็วบ้างช้าบ้าง					
๑๗. ท่านเชื่อว่าใครทำอะไร ยอมได้รับผลของกรรม นั้น					
๑๘. ท่านเชื่อว่าบุคคล สามารถรับผลกรรมแทน กันได้					

ความเชื่อเรื่องกรรม ด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
	เห็นด้วย มากที่สุด	เห็นด้วย มาก	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วย น้อย	เห็นด้วย น้อยที่สุด
ตถาคตโพธิสัทธา : การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นจริง					
๑๙. ท่านเชื่อว่า ที่ “ พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว นำมาสอนนั้นจริงแท้ แน่นอน ”					
๒๐. ท่านเชื่อการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า					
๒๑. ท่านเลื่อมใสในพระ รัตนตรัย					
๒๒. ท่านไม่สงสัยในพระคุณ ของพระพุทธเจ้า					
๒๓. ท่านเชื่อว่าการปฏิบัติ ตามพระธรรมสามารถ ตรัสรู้ตามได้					
๒๔. ท่านเชื่อว่าพระพุทธองค์ ประเสริฐ เพราะการ ฝึกฝนจนตรัสรู้ธรรม					

ตอนที่ ๔ ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจ
โหราศาสตร์

๑. ด้านคู่ครอง

.....

.....

๒. ด้านการทำธุรกิจ

.....

.....

๓. ด้านการเงิน

.....

.....

๔. ด้านอาชีพการงาน

.....

.....

๕. ด้านความเจ็บป่วย/ตาย

.....

.....

๖. ด้านการทำบุญต่ออายุ

.....

.....

ขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ

นางสาวณฤดี วิวัชฎี

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวณฤดี วิวัชรบุรี
วัน เดือน ปี เกิด ๒๗ มีนาคม ๒๕๑๐
สถานที่ เกิด ค่ายธนระวีรัตน์ อ.ปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์

ประวัติการศึกษา

- มัธยมศึกษาตอนต้น : โรงเรียนกองทัพบกอุปถัมภ์ สองเหล่าสร้าง (ส.ล.ส) จ.ลพบุรี
มัธยมศึกษาตอนปลาย : โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย อ.เมือง จ.ลพบุรี
อุดมศึกษา : สถาบันราชภัฏพระนคร เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร
(เกียรตินิยมอันดับ ๒)
- พ.ศ. ๒๕๕๐ - สำเร็จการอบรมหลักสูตร วิทยิปซี ขั้นพื้นฐาน และวิทยิปซีขั้นสูง
สถาบันโหราศาสตร์พลังทิพย์
- สำเร็จการอบรมหลักสูตร โหราศาสตร์ สาขา ๗ ตัว ๙ ฐาน
ขั้นพื้นฐาน และขั้นสูง
สถาบันโหราศาสตร์พลังทิพย์
- สำเร็จการอบรมหลักสูตร โหราศาสตร์ สาขาเลขศาสตร์ขั้นพื้นฐาน
และขั้นสูง
สถาบันโหราศาสตร์พลังทิพย์
- สำเร็จการอบรมหลักสูตร โหราศาสตร์ สาขาจักษุขั้นพื้นฐาน
และขั้นสูง และทักษาพยากรณ์
สถาบันโหราศาสตร์พลังทิพย์
- สำเร็จการอบรมหลักสูตร พิธีกรรมโบราณ , อักษระและเลขยันต์
และหลักสูตรมหาเวทย์
สถาบันโหราศาสตร์พลังทิพย์
- พ.ศ. ๒๕๕๒ - สำเร็จการอบรมหลักสูตรโหราศาสตร์ สาขาหัตถศาสตร์(ลายมือ)
ขั้นพื้นฐาน และขั้นสูง
สถาบันโหราศาสตร์นานาชาติ (แห่งประเทศไทย)

ภาคผนวก ค.
แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาพฤติกรรมการความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อ
หลักโหราศาสตร์ และหลักศรัทธา ๔

ผู้วิจัย : นางสาวณฤดี วิวัชฎารี

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาทวิ มหาปัญญา (ละลง)ผศ.ดร. ป.ธ.๙, พธ.บ.,ศน.ม.,
M.Phil., Ph.D. (Buddhist Studies), Delhi U., India

: พล.ท.ดร.วีระ วงศ์สรรค์ กศ.บ.(เกียรตินิยม),น.บ.,วท.บ.,ศศ.บ.,
ค.ม.,ศศ.ม.,กศ.ด.

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ ศึกษาพฤติกรรมการความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และหลักศรัทธา ๔ ” มีวัตถุประสงค์ ๔ ข้อ (๑)เพื่อศึกษาพฤติกรรมของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักโหราศาสตร์ และพระพุทธรูปศาสนา (๒)เพื่อศึกษาพฤติกรรมการความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา (๓)เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการความเชื่อของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ที่มีต่อหลักศรัทธา ๔ ในพระพุทธรูปศาสนา จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน (๔)เพื่อศึกษาข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์

การวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ จำนวน ๔๐๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) สอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านความเชื่อของชาวพุทธต่อหลักโหราศาสตร์ วิเคราะห์ข้อมูลโดย การหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการทดสอบค่า t (t -test) และค่า F (f-test) ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณาความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากกว่า ๒ ตัวแปร (F- distribution)

ผลการวิจัย พบว่า จำนวน ๔๐๐ คน ส่วนใหญ่เมื่อมีปัญหาชีวิตทั่วไปจะเลือกปฏิบัติตามหลักทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๓๔๔ คน ที่ใช้เพื่อแก้ปัญหามากที่สุดคือ การให้ทาน จำนวน ๑๔๖ คน เกี่ยวกับปัญหาทางด้านคู่ครอง/ครอบครัว จำนวน ๑๑๕ คน หลักโหราศาสตร์ที่เลือกใช้มากที่สุดคือ บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จำนวน ๒๒๑ คน ส่วนใหญ่มักจะปรึกษาโหราจารย์/หมอดู ปัญหาอาชีพ/การงาน จำนวน ๑๒๕ คน ชาวพุทธที่สนใจโหราศาสตร์ส่วนใหญ่มักใช้วิธีการแก้ปัญหาตามหลักพระพุทธศาสนา คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗๕

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับ มหาจุฬาลงเจติปฏิกรณ์

๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๙.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาเมถุนราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาเมถุนราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ถวิล ธราโกชน และศรีธัญย์ ดำริสุข, **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

(กรุงเทพมหานคร:ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๔๔, หน้า ๓-๑๐.

นพมาศ อุ่มพระ, **ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๖, หน้า ๒๘-๒๙.

บรรจบ บรรณรุจี. **จิตวิเคราะห์เปรียบเทียบ: พระพุทธเจ้า : ชิกมันด์ ฟรอยด์**.

กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

ปราณี สำเร็จราชย์. **มูลนิธิ. รวมเรื่องกรรม**. กรุงเทพมหานคร : อักษรธเนศวรการพิมพ์.

๒๕๒๘.

ประยงค์ สุวรรณบุปผา. **จิตบำบัดแนวพุทธ เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ปรีชา คุณาวุฒิ. **พุทธปรัชญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม**. **วิทยานิพนธ์**

อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาปรัชญา กรุงเทพมหานคร :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ปิ่น มุฑากันต์. **พุทธศาสตร์ ภาค ๒.** กรุงเทพมหานคร: อมรรการพิมพ์, ๒๕๒๕.

พร รัตนสุวรรณ. **พุทธวิทยา เล่ม ๒.** กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, ๒๕๑๙.

_____. **พุทธวิทยา เล่ม ๒.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : วิทยญาณ, ๒๕๓๒.

พุทธทาสภิกขุ. **ปฏิจักษุสบาทคืออะไร.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมบุชา. คณะกรรมการแผนก

ตำรา. ๒๕๔๑. พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร

พระเทพปริยัติวิมล. **พระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์

พรินต์ติ้ง กรุ๊ป. พระพุทธโฆษาจารย์. ๒๕๒๑. พระวิสุทธิมรรค พระคัมภีร์ประจำครอบครัว

ชาวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สมาคมศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา,

๒๕๓๑.

_____. **วิสุทธิมรรค. แปล ภาค ๓ ตอนจบ.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ,**

พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____. (ป.อ.ปยุตโต), **ฉบับประมวลศัพท์[ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑],** พิมพ์ครั้งที่ ๒(มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๑๖๖.

_____. (ป.อ. ปยุตโต), **กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่,** พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. (ป.อ. ปยุตโต), **จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาคนตามแนวธรรมชาติ,** กรุงเทพมหานคร

: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

_____. (ป.อ. ปยุตโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ,** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘.

_____. (ป.อ. ปยุตโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.**

กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๙.

_____. (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระสุธีวรญาณ, **พระพุทธศาสนาปริทรรศน์,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

เพ็ญศรี คุ้ม และคณะ. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖.

มนัส บุญประกอบและคณะ **พุทธศาสนากับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์**, วิชาเลือก หมวด ข.

หลักสูตรวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ภาคต้น ปีการศึกษา ๒๕๕๐.

มานพ นักการเขียน. **พระพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๑.

ยอดธง ทับทิวไม้. **โหราศาสตร์ เศรษฐกิจและการเมือง**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

เดลฟี , ๒๕๓๗.

ละเอียด ศิลาน้อย, **เพ็ญ-สุ่ย (ฮวงจุ้ย) ภูมิลักษณะพยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,

๒๕๓๐.

วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. **จิตวิทยาพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๕.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, **พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๗, หน้า ๘-๙.

สิงโต สุริยาอารักษ์, **โหราศาสตร์ไทยเดิม**, กรุงเทพมหานคร, เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๒.

สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน. **จิตวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่**. สำนักพิมพ์. Publication: พิมพ์ครั้งที่ ๑.

๒๕๒๖.

สุนทร ทัศนจันทร์. **โหราศาสตร์ของโลกวันนี้**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๙.

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย. **คู่มือการศึกษาหลักสูตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. ฝ่ายวิชาการ ,

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ไอฟาร์ เพียรธรรม, **ตามหาความจริง วิทยาศาสตร์กับพุทธธรรม ศาสตร์ที่เป็นคนละเรื่อง**

เดียวกัน, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙.

(๒) บทความในวารสาร

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **การใช้ผลผลิตจากการวิจัยทางจิตพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา**

คนไทย. วารสารจิตวิทยา. ๓(๒) : (๒๕๓๙).

ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย. “ธุรกิจหมอดูปี ๔๙: คนกรุงเทพมหานคร จ่ายเงินดูหมอดู ๒,๔๐๐ ล้านบาท

บาท”, กระแสทรรศน์ ฉบับที่ ๑๘๘๙.

ศรีเรือน แก้วกังวาล, **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ (รู้เรา-รู้เขา)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๔.

(๓) บทความในหนังสือพิมพ์

ธงชัย ทิวาชาติ, **หมอดูช่วยลดปัญหาสุขภาพจิต**, เดลินิวส์(๑๑ กันยายน ๒๕๕๐), หน้า ๓.

(๔) สารนิพนธ์/วิทยานิพนธ์

จักรเทพ รำพึง, **สารนิพนธ์”การศึกษาเชิงวิเคราะห์ทรรศนะของพุทธปรัชญาที่มีต่อ**

โหราศาสตร์ในยุคปัจจุบัน”, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

จิรวรรณ ชินะโชติ, การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนา และศาสนา
ฮินดู. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, ภาควิชาปรัชญา,
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ณรงค์ วงษ์อุดม, การศึกษาเชิงวิจารณ์ความคิดเรื่องกรรมในปรัชญาอินเดียสายอัสติกะ.

วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาปรัชญา,
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ณัชชา ชินธิป, “โหราศาสตร์กับการตัดสินใจทางธุรกิจ” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**,
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๘.

ธนกร สุขเสริม. พระมหา. การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ใน
คัมภีร์พระสุตตันตปิฎกและคัมภีร์อุปนิษิต. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.

ประเสริฐ หลอมทอง. การตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธานุศาสน
วิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.๒๕๒๔. **วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต**. ภาควิชาสารัตถศึกษา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระมหาฐานันดร เขมปญโญ (มือแป). “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องเสรีภาพในพุทธปรัชญา
เถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ไพโรจน์ รุจิฉวีชัยกุล. “การศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้มารับบริการจากหมอดู : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้มารับบริการจากหมอดูของสมาคมโหราศาสตร์แห่งประเทศไทย”.

วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔.

พระชัชวาลย์ ศรีสุข. “ศาสนากับการพัฒนามนุษย์ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ในพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระมหาประศักดิ์ อคฺคปญฺโญ (ซ่งแสง). “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาวิพจน์ สุภาจารี (วันคำ). “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาศุภวัฒน์ ชุตินฺฺโต (สุขดำ). “วิทยานิพนธ์การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ในทศวรรษ ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ ชิกมันด์ ฟรอยด์ ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับชิกมันด์ ฟรอยด์”. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาสมคิด เสือกะ. “จริยธรรมในอาชีพโหราจารย์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

ภิญโญ พงศ์เจริญ. “บทบาทของโหรในสังคมไทย”. **ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๓.

สานิต ศิริวิศิษฐ์กุล. “หมอดู: กระบวนการสร้างตัวตนและความสัมพันธ์ทางสังคม”. **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต.** คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

(๕) เอกสารอื่นๆที่ไม่ได้ตีพิมพ์ :

บุญเกิด วัชรเสถียร. เอกสารประกอบการสอน. วิชา ๔๒๔ ๑๑๑ Principles of Biology, ๑/๒๕๔๓.

(๖) เว็บไซต์ :

ธุรกิจบัณฑิตยโพลล์, **ผลสำรวจ**, ศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย, พุทธที่ ๒๘ กุมภาพันธ์
๒๕๕๐,๑๕:๕๔:๔๑ น.

<http://home.att.net/~ag2kh/contena.htm>.(2 March,2012).

<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%82%E0%B8%AB%E0%B8%A3%E0%B8%B8%A8B8%A2>,(30 Nov.2011)

Weird Asia News, “Frog Migration : Omen to China Earthquake Disaster”,

<<http://www.weirdasianews.com/2008/05/13/frog-migration-omen-to-china-earthquake-disaster/>>(27 May. 2008).

Wikipedia, “Dream”, <<http://en.wikipedia.org/wiki/Dream>>(3 Jul. 2008).

Tesch, Nicki **The Mystery of Astrology**,<http://komar.cs.stthomas.edu/qm425/Tesch4.htm>,
1997, P.1,(30 Nov.2011)

๒.ภาษาอังกฤษ

Allport Gordon. **The Person in Psychology**. (Boston : Beacon Press, 1968).

Arroyo Stephen, **Astrology, Psychology and the Four Elements**, (USA : CRCS
Publications, 1975).

B.V. Raman, **Planetary Influences on Human Affairs**, (Bangalore : IBH Prakashana,
1980).

Casement Ann, **Carl Gustav Jung**, (UK : SAGE Publications, 2001), pp. 149-150.

Ellen Guiley Rosemary, **Encyclopedia of the Strange**, Mystical, & Unexplained,
(New York : Gramercy, 1991), p. 158.,p. 306.

Fromm Erich, **The Forgotten Language : An Introduction to the Understanding of
Dreams**, Fairy Tales and Myths, (USA : Grove Press, 1951).

Oken Alan, **Alan Oken's Complete Astrology**, (USA : Ibis Press, 2006).

L Lida. David off, **Introduction to Psychology**, (New York : McGraw – Hill Book
Company, 1987).

M.W. Padmasiri De Silva, **Buddhist and Freudian Psychology**.

- M Robert. Place, **The Tarot : History, Symbolism, and Divination**,
(USA : Tarcher/Penguin, 2005).
- Mead, George Herbert, **The Philosophy of Act**. Chicogo:University of Chicago Press,
1979.
- Murphy, Joseph **Secret of the I Ching**, (USA : Parker Publishing Company, 1970).
- Parsons, Talcott. **The Social System**. Glencoe: The Free Press, 1994.
- P.A. Payutto. **Buddhism : A Layman' Guide to Life**. Bangkok:
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996.
- Piaget . J. 1977. **The Origin of Intelligence in the Child**. Translated by Margaret Cook.
States of America : Published in Penguin Education.Stephen Arroyo.
- R Paul. Abramson, **Personality**, (USA : Holt, Rinehart and Winston, 1980).
- Rieff Philip, Freud : **The Mind of The Maralis**(New York,1961).
- Stone Anthony Philip, **Hindu Astrology : Myths, Symbols and Realities**,
(India : Select Books, 1981).
- The University of Chicago, **The New Encyclopaedia Britanica**,(Chicago : University
Chicago Press,1985).
- Zimbardo. P., E.B. Ebbesen, and C. Maslach. **Influencing Attitudes and Changing
Behavior**. Massachusetts : Addison-Wesley, 1977.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ), ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประธานกรรมการ

(พระปริยัติวิโรปกการ,ดร.)

.....กรรมการ

(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.,ดร.)

.....กรรมการ

(พลโท ดร.วีระ วงศ์สรรค์)

.....กรรมการ

(ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ

พลโท ดร.วีระ วงศ์สรรค์ กรรมการ

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รายงาน	ตำแหน่ง
ผศ.ดร.เจิงชัย หมื่นชนะ	<ul style="list-style-type: none">- อาจารย์ประจำ คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา- ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย
ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ์	<ul style="list-style-type: none">- อาจารย์ประจำ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
ดร.ประมุข สารพันธ์	<ul style="list-style-type: none">- ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย
ดร.แสวง นิลนามะ	<ul style="list-style-type: none">- กรรมการสภาวิชาการ- หัวหน้าภาควิชาการศาสนาและ ปรัชญา- ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต(ปริญญาโท)- อาจารย์ประจำ สาขาศาสนา เปรียบเทียบ ภาควิชาการศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย

